

*Isophos International Journal
of Information, Technology and
Philosophy*

ISophos: Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

Derginin Sahibi

Sophos Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. adına
Şevki Işıklı

Editör

Şevki IŞIKLI / Marmara Üniversitesi

ISophos Yayın Kurulu

Şevki IŞIKLI / Marmara Üniversitesi
Özhan TINGÖY / Marmara Üniversitesi
Haldun NARMANLIOĞLU / Marmara Üniversitesi
Ali ÖZCAN / Gümüşhane Üniversitesi
Aysel DEMİR / Kırıkkale Üniversitesi

Sekreteryaya

Alaattin ASLAN / Marmara Üniversitesi
Mert KÜÇÜKVARDAR / Marmara Üniversitesi

Web Sayfası Yöneticisi

Mahir Fatih Ünal / Marmara Üniversitesi

Kapak ve İç Tasarım

Abdulkadir Büyükbingöl / Marmara Üniversitesi

İletişim Adresi

Küçüksu Mah. Yalın Sok. No: 1-1A Üsküdar\İstanbul
iletisim@isophos.org

ISOPHOS DANIŐMA KURULU

Şevki IŞIKLI
Marmara Üniversitesi

Özhan TINGÖY
Marmara Üniversitesi

Ahmet Zeki ÜNAL
Bursa Teknik Üniversitesi

Celal YEŐİLÇAYIR
Gümüşhane Üniversitesi

Aysel DEMİR
Kırıkkale Üniversitesi

Haldun NARMANLIOĞLU
Marmara Üniversitesi

Ali ÖZCAN
Gümüşhane Üniversitesi

Vedat ÇAKIR
Selçuk Üniversitesi

Ebru DEMİR
Milli Eğitim Bakanlığı

Sırrı DÜĞER
Yalova Üniversitesi

Naci İSPİR
Atatürk Üniversitesi

Mustafa Sami MENCET
Akdeniz Üniversitesi

Lala JABBAROVA
Bakü Devlet Üniversitesi

John NAISBITT
Megatrend Üniversitesi

Walter PFANNKUCHE
Kassel Üniversitesi

Yusuf YURDİĞÜL
Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi

Recai AYDIN
Uluslararası Saraybosna Üniversitesi

Nikos PANAYOTOPOULOS
National and Kapodistrian University of Athens

4. SAYI HAKEMLERİ

Celal YEŐİLÇAYIR
Gümüşhane Üniversitesi

Haldun NARMANLIOĞLU
Marmara Üniversitesi

Ramazan ÇELİK
Trakya Üniversitesi

Mert KÜÇÜKVARDAR
Marmara Üniversitesi

Mustafa Ali MİNARLI
Marmara Üniversitesi

Seçil ÖZAY
Marmara Üniversitesi

Şevki IŞIKLI
Marmara Üniversitesi

Kübra GÜRAN YİĐİTBAŐI
Marmara Üniversitesi

Mustafa Sami MENCET
Akdeniz Üniversitesi

Ramazan ÇELİK
Trakya Üniversitesi

Serkan BAYRAKCI
Marmara Üniversitesi

Sertaç DALGALIDERE
Trakya Üniversitesi

Taner AYZ
Marmara Üniversitesi

Yılmaz CEYLAN
Muş Alpaslan Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

BİR İNSAN HAKKI OLARAK İNTERNET ERİŞİMİ: HERKES İÇİN İNTERNET TARTIŞMASI

Taner Ayaz ve Şevki Işıklı 1-18

TEKNOLOJİNİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Hilal Gökbayrak 19-39

MEDYA- TERÖR ETKİLEŞİMİ: SOSYAL MEDYADA TERÖR PROPAGANDASI

Oğuzhan Gözlek 40-59

YENİ MEDYADA SÖYLEM DÜŞKÜNÜ OLARAK ÇOCUK: AYLAN BEBEK ÖRNEĞİ

Sahra Kıratlı ve Haldun Narmanlıoğlu 60-95

TOPLUMSAL RİTÜELLERE KATILMANIN TOPLUMSAL DEĞERLERİN BENİMSENME DÜZEYİNE ETKİSİ ÜZERİNE BULANIK MANTIKSAL BİR MODELLEME

Nur Sena Komut, Şevval Zengin, CebraİL Yıldırım 96-119

Ek/Çeviri:

BM GENEL KURULU'NUN "İNTERNETTE İNSAN HAKLARININ KULLANILMASI, KORUNMASI VE TEŞVİK EDİLMESİ"NE DAİR ALDIĞI KARAR

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 130-141

EDITÖRÜN NOTU

2020 yılındayız ve Covid 19 pandemisi devam ediyor. Küresel ölçekte devam eden ikinci bir fenomen ise dijitalleşme. İnsanları dijital teknolojileri kullanmaya yönlendirdiği için 2020 yılını dijital devrimin resmi başlangıcı olarak hiç çekinmeden önerebiliriz. Dijitalleşme ve dijital dönüşüm sürecine katılmak istemeyen, kerhen katılan ya da katılmakta direnen toplumsal kesimler, pandemi yüzünden çevrimiçiye göç kervanına video sitelerinden, sosyal medyadan, online alışveriş platformlarından ve görüntülü konferans uygulamalarından katılmaya ikna edilmiş durumdadır. ISophos Dergisi ise dijital kültürü, elinizdeki 4. nüshadaki 5 makale ile sosyo-politik ve felsefi açıdan analiz etmeye devam ediyor.

Ben ve **Taner Ayaz**, dijital kültüründe internet erişiminin bir insan hakkı olarak kabul edilip edilemeyeceğine dair güncel bir tartışmanın taraflarını ve argümanlarını analiz ediyoruz. İnternet tabanlı teknolojilerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanan **Hilal Gökbayrak**, dijital kültür tartışmalarını pedagoji bağlamında sürdürüyor ve okuru, değişen ebeveynlik pratiklerine hazırlanmanın vakti geldiğini gösteriyor. Sosyal medyada terör propagandasını analiz eden **Oğuzhan Gözlek**, yaptığı analizlerle örgütlerinin sosyal medyayı hangi amaçlarla kullandıklarını analiz ediyor. **Sahra Kıratlı** ve **Haldun Narmanlıoğlu**, geleneksel medya için geliştirilmiş olan söylem seçkini ve söylem düşkünü olgularının yeni medyadaki izini, Aylan Bebek haberleri üzerinden analiz ettiler. Bu sayının en ilginç makalelerinden biri ise **Cebrail Yıldırım**, **Nur Sena Komut** ve **Şevval Zengin**'in yürüttükleri araştırmadır. Yazarlar, bulanık mantıksal modeller kullanarak toplumsal ritüellere katılım ile toplumsal değerleri benimsenme düzeyi arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermeyi başardılar.

Covid 19 öncesinde birbirine paralel işleyen farklı süreçler olarak değerlendirilen dijitalleşme ve küreselleşme, akıllı cihazların birbiriyle senkronize olarak oluşturdukları toplum 4.0'ın kapısına kadar bizi getirdi. Hiç şüphe yok ki dijitalleştiriciler ile küreselleştiricilerin iş birliği yaptığı bu evre, Toplum 5.0 diye tanımlanan süper akıllı toplumlara geçişteki uğraklardan biridir. Bilişim devriminin yeni bir evresine tanıklık ettiğimizin farkında olmak ümidiyle iyi okumalar diliyorum.

Doç. Dr. Şevki IŞIKLI

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

BİR İNSAN HAKKI OLARAK İNTERNET ERİŞİMİ: HERKES İÇİN İNTERNET TARTIŞMASI

Taner Ayaz¹ ve Şevki Işıklı²

İnternet günümüzün teknolojik toplumlarının ve dijital kültürlerin en temel bileşenlerinden biridir. İnternet tabanlı ya da destekli olmayan hiçbir iletişim biçimi neredeyse kalmamıştır. Günümüzün gelişmiş dijital kültürlerindeki anahtar rolünden ötürü internetin bir insan hakkı olarak kabul edilmesine yönelik güncel tartışma gittikçe genişlemektedir. Birleşmiş Milletlerin 2016 yılında yayınladığı İnternet raporu, internetin bir insan hakkı olarak kabul edildiğine dair popüler bir tartışma başlatmıştır. Bugün, devletler tarafından internetin bir insan hakkı olarak tanınmasını talep eden bu popüler girişim ile insan haklarını çok daha köklü ve ahlaki koşullara bağlayan ve internetin temel haklardan biri olamayacağını savunan standart görüş rekabet halindedir. Bu makalede her iki görüşün argümanları, teknolojik bir icat olan internet mimarisi ve işlevleri açısından karşılaştırılmış ve internetin hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi için bir ön koşul olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnternetin demokratik toplumlardaki işlevlerini tam yerine getirebilmesi için insanların internet erişimi ve dijital okuryazarlıkla imkanlarını iyileştiren bazı sosyoteknik koşulların sağlanması gerekir. Bir insan hakkı olarak internet tartışması hem doğal hem de yasal hukuk açısından önemlidir. İnsan hakları nosyonu, bu çağda kazandığı değerini teknolojik gelişmelere karşı koruyabilir. İnterneti insan haklarından biri olarak kabul etmek, insan hakları kavramının felsefi içeriğiyle örtüşmez fakat günümüzde internet erişimi, internet tabanlı teknolojilerle kullanılabilen bir dizi yasal hak ve özgürlük için bir ön koşuldur.

Anahtar Sözcükler: *İnternet, İnternet Erişim Hakkı, İnsan Hakları, Doğal Haklar, İfade Özgürlüğü, İnternet Yasakları.*

---

¹ Dr., taner@ayaz.name

² Doç., Dr. Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi / sevki.isikli@marmara.edu.tr

ABSTRACT

INTERNET ACCESS AS A HUMAN RIGHT: THE INTERNET DISCUSSION FOR ALL

The internet is one of the most fundamental components of today's technological societies and digital cultures. No internet-based or unsupported form of communication almost exists. Due to its key role in today's advanced digital cultures, the current discussion on the acceptance of the internet as a human right is expanding. Internet report published by the United Nations in 2016 sparked a popular discussion over the acceptance of the internet as a human right. Today, this popular initiative demanding governments to recognize the internet as a human right competes with the standard view that links human rights to much more fundamental and moral conditions and argues that the internet cannot be one of the basic rights. In this article, the arguments of both views are compared in terms of internet architecture and functions, and it is concluded that the internet is a precondition for the realization of rights and freedoms. As a precondition for rights, certain socio-technical conditions must be met in order for the internet to fulfill its functions in democratic societies. The internet debate as a human right is important for both natural and legal law. The notion of human rights can preserve its ideal and ethical value gained in this age against technological developments. Recognizing the internet as one of human rights does not coincide with the philosophical content of the concept of human rights, but today internet access is a prerequisite for a set of legal rights and freedoms that can be used with internet-based technologies.

Key Words: *Internet, Internet Access Right, Internet Ban, Human Rights, Natural Rights, Freedom of Expression.*

1. GİRİŞ

İnterneti meydana getiren çalışmalar ve ilk internet bağlantılarının gerçekleştirilmesi 1960'lara kadar gitse de internetin gündelik yaşamı etkilemeye başlamasının miladı olarak World Wide Web'in (www) hayata geçtiği 1990'ların ilk yıllarına gönderme yapılır. Nispeten kısa bir geçmişe sahip internet; haberleşme, bilim, endüstri, politika, eğitim, lojistik gibi toplumsal yapının tüm katmanlarında büyük bir dönüşüm yarattı, dönüştürmeye de devam ediyor. İnternet, "Endüstri Toplumu" ile "Endüstri Sonrası Toplum" (Bell, 1974) arasındaki en belirgin kilometre taşı olarak yeni bir toplumsal yapılanmanın anahtarı hüviyetini şimdiden kazandı. Önce kurumları, sonra insanları ve nihayet nesnelere kapsayan (Internet of Things: IoT) bir ağ olarak internet, temel bir insan hakkı olarak değerlendirilebilir mi?

Kurucu insan hakları metinleri interneti bir temel hak olarak zikretmez fakat son yıllarda internetin temel haklar manzumesine eklenmesi teklifi küresel bir tartışmaya yol açmış durumdadır. *BBC World Service*'in 2010 yılında 29 ülkede 27 binden fazla katılımcı ile gerçekleştirdiği ankete göre, katılımcıların %79'u internetin temel insan haklarından biri olması gerektiğini düşünmektedir (BBC World Service, 2010). Bu oran, *Internet Society*'in 2012 yılında 20 ülke 10 binden fazla kişiyle yaptığı ankette %83'e çıkmış görünmektedir (Internet Society, 2012). Estonya 2000 yılında (Visit Estonia, 2020), Fransa 2009 yılında internet erişiminin bir insan hakkı olduğunu deklare ettiler. Yunanistan 2005 yılında Anayasanın 5. maddesini, herkesin internet bağlantısı yoluyla bilişim toplumuna katılım hakkını güvence altına alacak şekilde yeniden düzenledi (Yunanistan Anayasası, 2005). Benzer bir girişim 2019 yılında Hindistan Yüksek Mahkemesi tarafından yapıldı (The Hindu.com, 2019). İspanya, 2012 yılında internet erişimini evrensel hizmet yasası kapsamına aldı (Reuters News, 2009).

Birleşmiş Milletler'in 27 Haziran 2016 tarihinde yayınladığı "*The promotion, protection and enjoyment of human rights on the internet* (İnternette insan haklarını geliştirme, koruma ve *kullanma*)" başlıklı toplantı raporu (Birleşmiş Milletler, 2016) kamuoyu tarafından, BM sanki interneti bir insan hakkı olarak kabul etmiş gibi algılanmıştır (Tomalty, 2017). İnsan hakları bağlamına aktarılan internet erişimi hakkı tartışmalarında, bu yanlış algının payını sorgu-

lamak gerekir. İnternetin bir insan hakkı olarak tanınması yönündeki popüler görüşlere kuşkuyla yaklaşan Jesse Tomalty'e göre, BM'nin söz konusu kararı internet erişimine ilişkin bir insan hakkının var olduğu anlamına gelmez. Şöyle ki:

“Herhangi bir şey, kendisi insan hakkı olmaksızın insan haklarını yerine getirmeyi sağlayabilir. Örneğin bir ayakkabıya sahip olmak, seyahat özgürlüğü ve yeterli yaşam standardı hakkı gibi bir dizi insan hakkını mümkün kılar. Bununla birlikte ayakkabı giymenin aslında bir insan hakkı olduğu söylemek biraz garip olur. Diğer taraftan insanların bazı keyifli şeylerden zevk almalarını önlemek, bir insan hakkı olmaksızın hakların ihlâli anlamına gelebilir. Örneğin hükümet, insanların onayları olmadan onların kredi kartı faturalarını okursa bu durumda gizlilik hakkı ihlâl edilmiş olur. Ancak kişinin kendi kredi kartı faturalarını okuması için tanımlanmış belirli bir insan hakkı yoktur” (Tomalty, 2017).

Şurası bir gerçek ki BM'nin söz konusu raporu, internet erişiminin bir dizi insan hakkının gerçekleştirilmesindeki kritik rolüne vurgu yapar. Bu kritik önem yüzünden bazıları haklı olarak “O kadar önemliyse neden bir hak olmasın ki!” diye düşündüler. İnternet hakkı yanlıları, bu görüşü popüler hale getirmişlerdir. Tomalty ise “İnsanların genel görüşüne rağmen ben, internet erişiminin bir insan hakkı olarak nitelendirilebileceğinden kuşkuluyum. Nedenini anlamak için insan haklarının ne olduğunu ve nasıl savunulduğunu hesaba katmamız gerekir” diyerek tanım metni tartışmasına geri döner.

2. Popüler Görüş: İnternet Bir İnsan Hakkı Olmalıdır

Ampul ve telefon gibi icatların aksine internet için tek bir mucit ismi zikretmek mümkün değildir. Bunun yerine internetin oluşumuna erken dönem katkıları olan 30'un üzerinde önemli isim “internetin babaları” olarak anılmaktadır (Abbate, 2000). Bu isimler arasında belki de en önemlilerden biri, World Wide Web'in (www) mucidi olan Tim Berners Lee'dir. Lee'ye göre internet bir insan hakkı olarak kabul edilmelidir. “Bir insan hakkı olarak internet”

kavramının anlamı şudur:

“Herkes için uygun fiyatlı erişimin garanti edilmesi, internet paketlerinin ticari veya politik ayrımcılık yapılmadan herkese teslim edilmesi” (Rundle, 2014).

Lee'nin başlıca argümanı basitçe şöyledir: Eşitsizliklerin giderek arttığı bir dünyada internet bu eşitsizliklerin azaltılması için önemli bir kaldıraçtır. Bu yüzden herkesin satın alabileceği bir ücretle internet erişiminin sağlanması gerekir. Lee'nin yukarıda bahsedilen argümanı aslında çift yönlü işler: Eşitsizlikleri gidermek için bir araç olan internetin aynı zamanda yeni eşitsizliklere yol açmaması da gerekir. Bunun için kişisel verilerin, gizlilik ve mahremiyetin, ifade özgürlüğünün ve ağ tarafsızlığının temin edilip koruma altına alınması gerekir (Bkz. Rundle, 2014). Olası risklere, şeffaf olmayan internet alt yapısını da ekleyen Bir sivil toplum kuruluşu olan İnternet Yaşamdır Platformu'na (İYP) göre internete erişim hakkı içinde, internet kullanabilme bilgi ve becerilerini kazandıracak bir eğitim alma hakkı da vardır ve internet eğitimi, tüm vatandaşlara ücretsiz verilen temel eğitimin bir parçası olmalıdır (İYP, 2012).

İnternetin temel bir insan hakkı olması gerektiğini savunan bir başka teorisyen Merten Reglitz'tir. Reglitz'in argümanı ise internet ile siyasal katılım arasındaki kuvvetli ilişkiye dayanır. **Siyasal katılım aracı olarak internet yaklaşımına** göre bugün internet, politik süreçlere katılımın en önemli mecra-sıdır. İnternetsizlik, siyasal katılım ve denetim haklarından da yoksun olmak anlamına gelir. Günümüzde kamuoyu tartışmaları büyük oranda internette gerçekleşmektedir. İnternetsiz vatandaşlar hem kamusal tartışmaların dışında kalmakta hem de politik gelişmelere dair bilgi edinme, politik görüşlerini ifade etme ve sanal politik topluluklara katılma gibi hak ve özgürlüklerden mahrum kalmaktadır (Reglitz, 2019; 9). İnternetin siyasal katılım üzerine etkileri, birçok araştırmada dijital vatandaşlık pratikleri başlığı altında tartışılır (Işıklı, 2015).

İnternet Yaşamdır Platformu (İYP), yayınladığı İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi'nde internete erişim imkanını **temel hak** olarak tanımlar. Bildirge'ye göre internete erişim hakkı yasal güvence altına alınmalıdır; internet üc-

retsiz yahut herkesin satın alabileceği kadar ucuz olmalıdır. Çünkü internet bir iletişim mecrası olduğu için düşünce ve ifade özgürlüğü ile; etkileşim ve sosyal ilişki platformu olduğu için seyahat ve örgütlenme özgürlüğü ile; haberleşme aracı olduğu için de bilgi edinme ve haber alma özgürlüğü ile sıkı sıkıya ilişkilidir (İnternet Yaşamdır Platformu, 2012).

İnternetin bir hak olup olmadığı konusundaki tartışmada, internet nasıl tanımladığımıza bağlı olarak karar verilebileceğini ileri süren görüşler de vardır (Aliyev, 2018; 182). Crawford'a göre, bu soruyu yanıtlayabilmek için aşağıda açıklanan "telekom (telco)", "mühendislik" ve "ağ odaklı (nethead)" internet tanımlarını analiz etmek gerekir:

- i. **Telekom odaklı tanım:** "Ağ topolojisini" merkeze alan bu görüşe göre internet, **çeşitli ağlar ve bu ağların birbirine bağlı olduğu bilgisayarlardan oluşmaktadır.**
- ii. **Mühendislik odaklı tanım:** İnternet, bilgisayarlar arası bağlantı kurulmasını sağlayan mantıksal mimaridir. Telekom yaklaşımından farklı olarak internet, birbirine bağlı kablolar veya makineler değil, onların birbirlerine bağlanmasını sağlayan ağ protokolleridir.
- iii. **Ağ odaklı tanım:** İnternet onu oluşturan protokoller, bilgisayarlar, kablolar vb. teknolojilerin ötesinde bir teknolojidir. İnternet, onu kullananların oluşturduğu toplumsal ilişkiler ve ağlar ile sosyal bir platformdur. İnternet sadece makineleri değil, insanları ve düşünceleri de birbirine bağlar (Crawford, 2006).

İnterneti sadece onu oluşturan teknolojiler bağlamında ele alan ilk iki tanım, internet olgusunun karmaşıklığını temin eden kullanıcı ve toplumsal süreçleri göz ardı eder. İnternet aslında sıradan insanların gözündeki gerçek değerini içinde yaşanan sosyal ilişkiler ve insanlar arası etkileşimler yüzünden kazanmıştır. Neredeyse tüm **sosyo-teknik-dijital olguların** altında, dijital kültüre ilişkin bu indirgenemez güncel işlev yatar.

Kısaca söylemek gerekirse internetin temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürenlere göre, ağ odaklı tanımda ifade edildiği şekilde internet; insanları, fikirleri ve kurumları birbirine bağlayan bir ağıdır ve bu yönüyle **bir teknolojiden daha fazla bir şeydir.** İnsanlar hatta toplumlar, eğer

internet erişiminden mahrum kalırlarsa kendilerini ifade etme, haberleşme, bilgi edinme, öğrenme, paylaşma, veri aktarma, verileştirme, entegrasyon gibi bilişim toplumunun pek çok nimetinden yararlanamazlar.

3. Standart Görüş: İnternet Bir İnsan Hakkı Değildir

Lee'nin bu görüşünün aksini savunanlardan biri, TCP/IP protokolünün mimarlarından biri olan Vint Cerf'tir. "İnternet Access Is Not A Human Right (İnternet Erişimi Bir İnsan Hakkı Değildir)" başlıklı köşe yazısında Cerf'in öne sürdüğü başlıca argüman şudur: İnternet, hak sağlayıcı bir teknolojidir; hakkın kendisi ile karıştırılmaması gerekir (Bkz. Cerf, 2012).

Birleşmiş Milletler özel raportörünün Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki halk ayaklanmalarından hareketle "İnternet bir dizi insan hakkını gerçekleştirmek için vazgeçilmez bir araç haline geldi" sözüne atıf yapar. Fakat Cerf'e göre internet erişimi, bir hak olabilmek için bazı evrensel, soyut ahlaki unsurlardan yoksundur. Aşağıda açıklanan bu unsurların eksikliği yüzünden internet erişimini, insanlığımızı korumamızı ve geliştirmemizi sağlayan ahlaki kategorilerden biri olarak değil fakat hukuki sivil haklardan biri olarak tanımlamak mümkündür:

"Bir şeyin insan hakkı olarak kabul edilmesi için onun sağlıklı ve anlamlı yaşamlar sürdürmede ihtiyaç duyduğumuz ulvi ahlaki değerler arasında olması gerekir. Herhangi bir teknolojiyi bu ahlaki değerler arasına yerleştirmek bir hatadır, zira teknoloji değişkendir ve bu zamanla yanlış şeylere değer vermemize sebep olabilir. Bu yanıştan kaçınmanın en iyi yolu, belirli teknolojileri insan hakkı olarak tanımlamak değil, ulaşmaya çalıştığımız ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim özgürlüğü gibi kritik özgürlükleri hak olarak belirlemektir" (Cerf, 2012).

Cerf, burada temel insan haklarının, liberal felsefenin doğal durumda yaşanan özgürlük anlayışının bir sonucu olduğunu zımnen ifade eder. Netice itibariyle bir teknoloji olan internetin doğal bir hak değil, ancak yasalar tarafından tanımlanabilecek bir sivil hak olabileceği görüşü tartışmaya değer bir

başlangıç noktası oluşturur. Bu nokta, büyük oranda insan haklarının ahlaki kategori yani bir değerler manzumesi olduğu inancıyla ilgilidir. Araçlar ise düşünce tarihi boyunca değerlerle karşılık içinde konumlandırılmıştır. İnternet, kullanıcılara hizmet sunma aracıdır. İnternet üzerinden sunulan hizmetlerin bir listesi henüz oluşturulmuş ve bu liste tamamlanmış değildir. Aliyev'e göre Crawford'un telekom ve mühendislik odaklı tanımlarında internet erişimi "hizmete", internet kullanıcılarını ise "tüketiciye" indirgenir. Her iki durumda da interneti bir insan hakkı olarak tanımlamak mümkün olmaz. Aliyev'in bundan çıkardığı genel sonuç olumsuzdur: "Öyleyse internet erişiminin yaygınlaşması ve herkese ulaştırılması taleplerinin varacağı son nokta, evrensel hizmet (universal service) argümanı olacaktır" (Aliyev, 2018; 125).

Evrensel hizmet kavramı, iletişim hizmetlerinin kâr amacı gözetmeksizin herkese ve her bölgeye eşit olarak sağlanmasını ifade eder. "Herkese makul, ödenebilir fiyattan sunulan iletişim hizmeti" anlamına gelen *Evrensel Hizmet Yasası (EHY)*, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1934 yılında; Türkiye Cumhuriyeti'nde ise 2005 yılında kabul edilmiştir (Taş & Karyağdı, 2016). Yasada evrensel hizmet şöyle tanımlanır: "Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde coğrafi konumlarından bağımsız olarak herkes tarafından erişilebilir, önceden belirlenmiş kalitede ve herkesin karşılayabileceği makul bir bedel karşılığında asgari standartlarda sunulacak olan internet erişimi de dahil elektronik haberleşme hizmetleri" (Kanun Nu: 5369).

İnternet erişiminin insanca yaşayabilmek için **gerekli-zorunlu veya doğal-temel** bir hak olduğunu söylemek mantıklı değildir. İnternete erişimin doğal-temel haklardan biri olmadığı konusunda başka argümanlar da ortaya konulmuştur. En önemlileri aşağıda sıralanmıştır.

- i. İnternetin herkese sağladığı menfaat yeterince esaslı değildir: Çünkü internete girme konusundaki menfaat yeterince köklü değil. Tarihsel süreç göz önüne alındığında bunun mümkün olmadığı ortaya çıkar. Binlerce yıl önce insanlar öldürülmemek, işkence görmemek ya da köleleştirilmemekle ilgileniyorlardı ve insanların binlerce yıl sonra da böylesi çıkarların devam edeceğini varsaymak makul bir düşünce olarak görülebilir (Bunu yapan ya da yapacak olan da insandır.).

ii. İnternetin yerini daha güçlü bir teknoloji alabilir: Bugünkü doğal haklar dün de vardı, yarın da var olacaktır; internet henüz icat edilmeden önce de vardılar, bir gün yok olursa da var olmaya devam edecekler. Gelecekte internetin yerini daha güçlü bir teknolojinin alması çok muhtemeldir. İnternet hiç de uzak olmayan bir gelecekte terk edilmiş eski teknolojilerden biri haline gelebilir. Şurası bir gerçektir ki doğal haklar bu tür katastrof ve gelişmelere karşı duyarsızdır.

iii. **Temel haklar müktesebatının sürekli güncellenmesi, insan hakları nosyonunun değersizleşmesine neden olabilir:** Teknoloji sürekli değişim eğilimindedir; sürekli birileri terk edilir, yenileri geliştirilir. Eğer popüler bir yaklaşım tarzını benimser ve teknolojiyi temel haklar manzumesine eklersek bunun yol açacağı olası sorunları da hesaba katmamız gerekir. Bu ihtimal, temel hakların teknolojik değişime paralel olarak sürekli güncellenmesinin sebep olabilir ve böylesi bir sonuç yol açabilir. Örneğin haklarla hedeflenen amaçlara erişmekte kullandığımız birer araç olan teknolojiler değiştikçe haklar müktesebatını da sürekli olarak güncellememiz gerekir. Bugün interneti tartışıyoruz, yarın ise genetik iyileştirme teknolojilerini tartışmak zorunda kalabiliriz. Temel haklar manzumesine yapılacak bir ekleme, Aliyev'in de değindiği gibi, "insan hakları enflasyonuna sebep olabilir" ve böylece "insan hakları nosyonunun değersizleşebilir" (Bkz. Aliyev, 2018; 201). Dolayısıyla teknolojinin hızlı ilerleyişi, internetle ilgili yasal bir hakkı da tehlikeli bir hale getirebilir.

İnternetin temel insan haklarından biri olarak kabul edilmesi başka geçerli argümanlardan ötürü makul bir öneri olarak değerlendirilemez. İnternet ile temel hakların bu kadar iç içe geçmiş olması, interneti bireysel özgürlüklerin gerçekleştirmesi noktasında kritik bir konuma getirmiş olsa da internetin bir insan hakkı olarak tanımlanması başka tartışmalara sebep olabilir. Cerf'in de ifade ettiği gibi, temel haklar; ulvi, ahlaki insanlık değerlerini tanımlamalı, korumalı ve geliştirmelidir. Temel insan haklarının ahlaki, evrensel ve indirgenemez nitelikleri tartışmanın felsefi yönüdür. Öte yandan temel

haklar ile internet arasında kurulan kuvvetli bağlar, bireysel özgürlüklerin gerçekleştirilebileceği bir ideal topluma ulaşma hedefi yolunda görmezden gelinemez.

4. Sonuç

Tim Berners Lee'nin internetin temel bir insan hakkı olması gerektiğini iddia eden **popüler görüşü** ile Vint Cerf'in insan haklarının çok daha temel ahlaki yapısını öne çıkaran **standart görüşü**, Crawford tarafından yapılan **internet tanımı sınıflandırması** ile uyumludur. Şöyle ki: İnternet ağ katmanındaki TCP/IP'yi geliştiren Vint Cerf, interneti mühendislik bakış açısı ile tanımlar ve onu bir insan hakkı olarak görmez; İnternetin uygulama katmanındaki "www"yi geliştiren Lee ise interneti **ağ odaklı bir bakış açısı** ile görmekte ve interneti, onu oluşturan protokollerin ötesinde kullanıcıların oluşturduğu toplumsal ilişkiler ve ağlar seviyesinde değerlendirerek temel bir insan hakkı olarak önermektedir.

Cerf'in "İnternet temel insan haklarından biri olamaz" diyen **standart yaklaşımı**, internetin insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğini savunanlar **popüler yaklaşım** tarafından "internetin insanlığın durumunu iyileştirmek için önemini ve şaşırtıcı yeteneklerini küçümsemekle" eleştirilmektedir. Bu eleştirinin gerekçesi olarak McLuhan'ın "araç mesajdır" tespitine gönderme yapılarak "İnternet aynı zamanda ifadenin de ta kendisidir" denilmekte, "ifade özgürlüğünün oldukça harika bir sağlayıcısı" olduğunu ileri sürülmektedir (Bkz. Estes, 2012). Olası bir internete erişim yasağı veya erişim kısıtlanması; ifade özgürlüğü başta olmak üzere haberleşme, eğitim, mülkiyet gibi pek çok hakkın ihlaline yol açabilir, en azından bu özgürlüklerin kullanılmasını sıkıntılı ya da imkansız hale getirebilir. Reglitz'in de belirttiği gibi, günümüzde internet erişimi siyasal haklar başta olmak üzere **pek çok hak ve özgürlüğün gerçekleşmesinin ön koşulu** haline gelmiştir.

Ağ odaklı bakış açısından internet, onu oluşturan kod ve protokollerin, alt yapı ve uç birim cihazlarının çok ötesinde aşkın bir mahiyeti haiz görünmektedir. İnternet, mektup gibi geleneksel iletişim araçlarından karasal telefon ve GSM gibi modern teknolojilere kadar pek çok iletişim ortamını kuşatmış, ayrıca farklı teknolojileri birleştirerek (convergence) birbirine bağlı bilgisayarların oluşturduğu ağ düşüncesinin çok ötesine taşınmıştır (Eczacıbaşı, 2018).

Finanstan eğitime, haberleşmeden eğlenceye, savunmadan ulaşımaya kadar her bir toplumsal kurum, bir şekilde ya internet tabanlı ya da internet destekli hale gelmiştir. Bugün internet, birbirine bağlı bilgisayarlar ve cihazları refere etmekten ziyade, her türlü ağın üzerine bir “ağların ağı” noktasına doğru ilerlemektedir (Gorman ve Malecki, 2000).

İnternet büyük sosyokültürel dönüşümlerden birini yaratmış olmakla beraber temel bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi uygun görünmemektedir. İnternete erişim hakkını ifade özgürlüğü bağlamında veya bir sivil hak olarak ele almak, yukarıda bahsedilen risklerden kaçınmak için uygun bir yoldur. Bununla birlikte popüler görüş, naif veya romantik bir talep olmayıp burada öne sürülen argümanlar, bireysel özgürlüklerin gelişimi ve bir toplumun demokratikleşmesi için hayati önemdedir. Demokratik toplumlarda, internet erişiminin aşağıda sıralanan koşullarda sunulması yönündeki talepler gittikçe yükselmektedir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1: Hak ve Özgürlüklere Duyarlı-Dayalı Bir İnternetin Sosyoteknik Koşulları

İyileştirme Konuları	Yasal Düzenleme	Teknik Düzenleme	Uluslararası Ulaşım
Kullanıcı mahremiyeti	√	√	√
İnternette anonimlik	√		
İfade özgürlüğü	√		
Ağ tarafsızlığı			√
Herkes için internet	√		√
Veri-bilgi güvenliği	√	√	
Temiz internet	√	√	

Ağ tarafsızlığı ilkesi, internet alt yapısının internet trafiğinin mahremiyete saygılı, tarafsız, ticari ve politik açıdan adil bir şekilde yürütülmesini ifade eder. **Herkes için internet** nosyonu, internet alt yapısından yararlanmanın herkes için karşılanabilir makul ücretlerle sağlanmasını, özellikle öğrenciler ve dezavantajlı kullanıcılar için indirimli veya ücretsiz internet erişimini gerektirir. Ayrıca kır-kent, Doğu-Batı, eğitimli-eğitimsiz, kadın-erkek, yaşlı-geç ayrımalarında ortaya çıkan dijital bölünme, internet erişimi söz konusu oldu-

ğunda internet penetrasyonu eşitsizliği olarak ortaya çıkar. **Veri-bilgi güvenliği**ni temin etmek için kullanıcıların internet aktivitelerinin her aşamasında güncel şifreleme algoritmalarını özgürce kullanabilmelerinin önündeki teknik ve hukuki engeller aşılanmalıdır. Siber uzamda **ifade özgürlüğünü** temin edebilmek için **her türlü kısıtlayıcı tedbirin istisnai ve asgari düzeyde tutulması** gerekir. Demokratik katılım ve siyasal tartışmaların sansür ve gözetimden uzak bir şekilde gerçekleştirilebilmesi hayati önemdedir. İnternette ifade özgürlüğünü kısıtlayan ve sanal ortamın demokratikleşmesini geciktiren sansürün asgari düzeye indirilmesi için teknik ve yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. **Temiz internet**; internette işlenebilecek dolandırıcılık, taciz, kişisel hakların ve mahremiyetin ihlali, hakaret, veri hırsızlığı, bilişim sistemlerine yapılan siber saldırılar, çocukların istismarı, yasadışı kumar, fuhuş, yasadışı pornografi gibi suçlara karşı etkin bir suçla mücadele mekanizmasının kurulması veya mevcut mekanizmaların bu yönde efektif hale getirilmesini gerektirir. Demokratik süreçlere katılımın artırılması adına ülke içindeki ve ülkeler arasındaki internet penetrasyonunun ve farklı sosyal sınıflar arasındaki internete erişim oranları arasındaki makasın azaltılması gerekmektedir.

Bir kısmı yasal, bir kısmı ise teknik düzenlemelerle gerçekleştirilebilir olan yukarıdaki talepler; adil, güvenli ve erişilebilir internet konseptinin nitelikleridir. İster teknik isterse yasal, her türlü internet düzenlenmesinin politik etkilerden uzak, katılım ve denetime açık özerk kurumlar tarafından raporlanması, siber uzamdaki birlikte yaşama koşullarının etik temelde kurulabilmesi için elzem görünmektedir. Toplumların özgürleşebilmesi ve insan haklarından herkesin eşit yararlanabilmesi için internet erişiminin teminat altına alınması gerekir. Bu yüzden hükümetler, tüm vatandaşlara ucuz, kesintisiz ve kaliteli (geniş bant) internet erişimi sunmalıdır. Satın alma gücünden tümüyle yoksun olanlara ise bedava internet erişimi sosyal yardımlardan biri olarak sunulmalıdır.

İnternet hakkı, ne İHEB’te ne de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de (AİHS) bir temel hak olarak yer alır (Avrupa Konseyi, 1950). Bununla birlikte birçok kişi, internet hakkının İHEB’teki ifade özgürlüğüne ve kültürel yaşama katılma hakkına ilişkin maddeleri koruma işlevine sahip olduğunu kabul eder (McIver, Birdsall ve Rasmussen, 2003). İfade ve iletişim özgürlüğü İHEB’in 19. maddesinde “Bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yay-

mak” biçiminde tanımlanmıştır ki bunun internet erişimiyle ilgisi dijital kültürlerde artık yeterince açıktır. İHEB’in 27. maddesinde “toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma” biçiminde tanımlanan **sosyokültürel yaşama katılım hakkının** da artık “yeni kamusal alan” olarak kabul edilen internetle zorunlu bağı giderek daha az tartışma konusu yapılmaktadır. Kamusal alana katılımında kendini ifade etmesinin yolu, internet bağlantısından geçer. İnternet her ikisi için de gerekli ve zorunlu başlangıç koşuludur.

İnsan hakları üzerine yapılan tartışmalar genelde İHEB bağlamında değil de **Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHUS)**, **İnsan Haklarından Sorumlu Haklar Sözleşmesi (İHSHS)** ile **Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS)** bağlamında yapılan tartışmalardır. Bunlara “yasal haklar” da denir (Tomalty 2017). Tomalty’e göre tartışmayı içinden çıkılmaz bir hale getiren nokta, **yasal haklar ile doğal haklar arasındaki farkın gözden kaçırılmasıdır**. Meseleyi uygun başlangıç koşullarından hareketle tartışmak gerekir. Öyleyse internet erişiminin “bir doğal hak mı” yoksa “bir yasal hak mı” olduğu sorulmalıdır. Hâkim ve mantıklı görüş, doğal hakların herkesin paylaştığı temel menfaatlere dayandığını söyler (Tomalty 2017). Örneğin öldürülmemek, işkence görmemek, köleleştirilmemek herkesin doğal hakkıdır çünkü herkesin bunlarda önemli menfaatleri vardır.

İnsan hakları teriminin teorik temelleri bir ideal olarak her toplumda ve her koşulda geçerli olduğu kabul edilen “**doğal hukuk**” görüşüne dayanır (Gözler, 2000). Bu anlayışa göre insan hakları bir ideal haklar çerçevesi yahut ulaşılacak hedefler programı olarak ideal bir yapıya sahiptir (Öğütçü, 2005). Doğal haklar basitçe “insan” olmak için gerekli görülen, sadece insan olarak var olduğu için ve tüm insanlar tarafından geçerli kabul edilen evrensel ahlaki yasalardır. Doğal haklara sahip olmak için sadece insan olarak doğmak yeterlidir; herhangi başka bir başarı, girişim, talep ya da mücadele gerekmez. Dil, din, ırk, ten, cinsiyet, bölge veya sosyoekonomik farklılaşmalar hesaba katılmaksızın her insanın bu doğal haklara sahip olduğu varsayılır. Doğal haklar, insanca bir yaşam sürebilmek için **gerekli hatta zorunlu** asgari koşulları tanımlar. Bu yüzden Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde (İHEB) sıralanan, tanımlanan ve açıklanan **doğal haklar nosyonu**, herkes tara-

findan evrensel olarak desteklenmeli ve korunmalıdır. **Temel haklar** ise doğal insan haklarının nominal hukuk metinlerindeki karşılığıdır. 1993 tarihli Viyana Bildirgesi'ne göre temel haklar; sosyal ve ekonomik haklardan farklı olarak “evrensel, bölünmez, karşılıklı olarak birbirine bağlı ve bağımlı haklar”dır (United Nations Human Rights Commissioner, 1993). Doğal haklar manipüle edilemezler; başka bir ifadeyle ya vardır ya da yoktur. Yasal haklar ise tümüyle bize bağlıdır; onların içeriğini dilediğimiz gibi doldurabiliriz, genişletebilir, daraltabiliriz. Yasal haklarda bilinmesi gereken en kritik nokta ise onların keşfedilmiyor olmasıdır, başka bir ifadeyle insanlar tarafından bir uzlaşmayla oluşturulması ve içinin doldurulmasıdır (Tomalty, 2017).

Tüm yasal hakların en nihayetinde bir doğal hakka dayandığı ileri sürülebilir fakat Tomalty'nin de belirttiği gibi, yasal hakların içeriği doğal haklardan daha geniş ve daha spesifiktir. İHEB'de ve AİHS'de zikredilen az sayıdaki doğal hakka mukabil, binlerce maddelik yasal hak tanımlanmıştır. Yasal hakların ve doğal hakların misyonu da rolü de birbirinden farklıdır. Doğal haklar, insanlığımızı koruyan ve geliştiren ahlaki ideallerken yasal haklar, kişilerin tabi oldukları devlete karşı sahip oldukları haklardır. Yasal insan hakları, vatandaşlar karşısında devleti sınırlandırır. Yasal insan hakları, doğal hakların yasa metinlerine geçirilmesi değil, çok daha fazlasıdır. Sözleşmelerde dile getirilen doğal haklara atf yapılarak devletler, vatandaşlarına karşı sorumlu davranmaya zorlanamaz. Örneğin bir kişi, bir devletin vatandaşlığına sahip olmaksızın seyahat edecek bir pasaporta da sahip olmaz. Pasaportsuzluk seyahat özgürlüğünü cidden sınırlandırır. Yeryüzünden hareket özgürlüğü, herkesin paylaştığı temel bir çıkardır, dolayısıyla doğal bir haktır. Bu çıkarı yurtsuz bir insan olarak kullanmak imkansızdır. Bir devletin uyrukluğunda gerçekleşebilen vatandaşlık kimliği ile kullanılabilir. Vatandaşlık, bu yönden bakıldığında hareket özgürlüğünü koruma altına alan bir hukuki zemin sağlar. İnternet erişimi de iletişim ve ifade özgürlüğü, kültürel katılım hakkı gibi doğal hakların gerçekleşebilmesi için yasal haklardan biri olarak tanımlanabilir. Tomalty'nin dediği gibi:

İnternet erişim hakkı halihazırda uluslararası insan hakları mevzuatında yer almadığını tespit ettikten ve niçin yer almaması gerektiğini açıkladıktan sonra, **hak olarak internet erişimi tartışmasını** sürdürmek için geriyi iki önemli soru kalır:

- i) Doğrudan ya da dolaylı olarak erişimiyle ilişkilendirilebilecek bir insan hakkı var mıdır?
- ii) Eğer internet erişimi eğer yasal hak olarak tanımlanacaksa bu yasa nasıl gerekçelendirilebilir ya da savunulabilir?

İnternetin hayati ve kritik önemi göz önüne alındığında, insanların erişimini kısıtlamak ya da yasaklamak, onları iletişim ve ifade özgürlüğünü kullanma fırsatından mahrum bırakmak demektir. Böylece yasal bir vatandaşlık hakkından türetilen hareket özgürlüğünün daha temel bir doğal haktan türediği göz önüne alındığında, internet erişimine ilişkin hukuki bir insan hakkının da ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel doğal haklardan türetilebileceğini söyleyebiliriz.

5. Kaynakça

- Abbate, J. (2000). *Inventing the Internet*. MIT press.
- Aliyev, C. (2018). *Çevrimiçi İfade Özgürlüğü*. Liberte Yayınları.
- Avrupa Konseyi. (1950). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*.
- BBC World Service. (2010). Four in Five Regard Internet Access as a Fundamental Right: Global Poll. Retrieved August 17, 2020, from http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/08_03_10_BBC_Internet_poll.pdf
- Bell, D. (1974). The Coming of Post-Industrial Society. *The British Journal of Sociology*. <https://doi.org/10.2307/590163>
- Birleşmiş Milletler. (2016). The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. Retrieved July 21, 2020, from https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf
- Cerf, V. (2012, January 4). Internet Access is Not a Human Right. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/Internet-access-is-not-a-human-right.html>

- Crawford, S. P. (2006). Internet Think. *J. on Telecomm. & High Tech. L.*, 5, 467–486.
- Eczacıbaşı, F. (2018). *Daha Yeni Başlıyor. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.*
- Estes, A. C. (2012, January). The Case for (and Against) Internet as a Human Right. *The Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/01/case-for-and-against-internet-as-human-right/315164/>
- Gorman, S. P., ve Malecki, E. J. (2000). The networks of the Internet: an analysis of provider networks in the USA. *Telecommunications Policy*, 24(2), 113–134.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa Ekin Kitabevi Yayınları.
- Internet Society. (2012). Report: Global Data Table. Retrieved June 21, 2020, from https://www.internetsociety.org/sites/default/files/GIUS2012-GlobalData-Table-20121120_0.pdf
- İnternet Yaşamdır Platformu. (2012). İnternet Kullanıcı Hakları Bildirgesi. Retrieved April 6, 2020, from <https://www.bmo.org.tr/2012/04/18/İnternet-kullanici-haklari-bildirgesi-yayinlandi/>
- Işıklı, Ş. (2015). Dijital Vatandaşlık: Katılımcı Demokrasi Kuramına Aktüel Bir Katkı. *AJIT-E: International Journal of Information, Technology and Philosophy*, Sayı 143.
- McIver, W., Birdsall, W., ve Rasmussen, M. (2003). The Internet and the right to communicate. *First Monday*, 8 (12).
- Öğütçü, M. (2005). *Doğal Hukuk ve Pozitif Hukuk Işığında İnsan Hakları Alanındaki Bazı Kavramlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C7/Özel Sayı, ss.555-616.
- Reglitz, M. (2019). The Human Right to Free Internet Access. *Journal of Applied Philosophy*. Reglitz kaynağının sonun da şunu ekleyelim: Sayı 37, ss. 314-331.
- Reuters News. (2009). Spain govt to guarantee legal right to broadband. Reuters. <https://www.reuters.com/article/idUSLH6155432009111>
- Rundle, M. (2014). Sir Tim Berners-Lee: Web Access Is A “Basic Human

Right." *The Huffington Post*. Retrieved from https://www.huffingtonpost.co.uk/2014/12/12/web-human-right_n_6313688.html?guccounter=1

Taş, B. ve Karyağdı, N. (2016). Evrensel Hizmet Nedir? *Vergialgi.Net*. Retrieved from <https://vergi.algi.net/evrensel-hizmet-nedir>

The Hindu.com. (2019). Access to Internet is a basic right, says Kerala High Court <https://www.thehindu.com/sci-tech/technology/internet/access-to-internet-is-a-basic-right-says-kerala-high-court/article29462339.ece>

Tomalty, J. (2017). İnternet erişimi, bir insan hakkı mıdır? *Sophos Akademi*. Retrieved from <https://www.sophosakademi.org/internet-erisimi-bir-insan-hakki-midir/>

United Nations Human Rights Commissioner (1993). *Vienna Declaration*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx>

Visit Estonia (2020). Estonia is a digital society. Retrieved August 17, 2020, from <https://www.visitestonia.com/en/why-estonia/estonia-is-a-digital-society>

Yunanistan Anayasası (2005). The Constitution of The Greece, madde 5A. Retrieved from <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20agliko.pdf>

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

TEKNOLOJİNİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Hilal Gökbayrak¹

Özet

Bilgisayar, internet, akıllı telefonlar ve video oyunları ile hızla gelişen sanal dünyanın çocukların günlük yaşam düzenine girdiği ve onların fiziksel, duygusal, sosyal gelişimlerini etkilediği konusunda artık şüphe yoktur. Yeni teknolojiler hayatı oldukça kolaylaştırırken uygun olmayan sürede ve doğru olmayan duruş pozisyonlarında kullanılmaları halinde özellikle çocuklar için gelişimsel problemler, sağlıksız beslenme ve uyku kalitesinde yetersizlik gibi sağlık risklerinin yanında bağımlılık yapıcı bir risk olarak varlığını her geçen gün pekiştirmektedir. İnternetin riskleriyle mücadelede ebeveynlere önemli roller düşmektedir. Bu çalışmanın amacı, gelişen teknoloji araçlarının çocuklar tarafından kullanılmaları hakkında genel bilgiler vermek ve bu cihazların çocukların gelişimi üzerine olumsuz etkilerini bütün olarak ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dijital Teknolojiler, Çocuk Gelişimi, Teknoloji Bağımlılığı, Ekran Bağımlılığı.*

Abstract

The Negative Effects of Technology on Children

There is no doubt that the rapidly developing virtual world with computers, internet, smart phones and video games has entered the daily life of children and affects their physical, emotional and social development. While new technologies make life much easier, it reinforces its existence as an addictive risk day by day, in addition to health risks such as developmental problems, unhealthy nutrition and insufficient sleep quality, especially for children, if they are used in improper time and in incorrect posture positions.

---

¹ *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilişim Yüksek Lisans Programı
hilalgokbayrak1@gmail.com*

Parents play an important role in combating the risks of the Internet. The aim of this study is to give general information about the use of developing technology tools by children and to consider the negative effects of these devices on children's development as a whole.

Keywords: *Digital Technologies, Child Development, Technology Addiction, Screen Addiction.*

1. Giriş

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler hayatımızda hızlı bir değişim meydana getirmiştir. Bu değişim sebebiyle “Bilişim Çağı” veya “Dijital Çağ” olarak da adlandırılan günümüzde teknoloji kullanımı toplumsal yaşamımızda daha yoğun olarak yer almaya başlamıştır. Bugün insanların çoğu evlerde, okullarda, iş yerlerinde telefon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik araçlara ve özellikle de internete kolay erişim imkanına sahiptir (Zehir, vd., 2019:89). Öte yandan teknolojiden yararlanma bir ayrıcalık olmaktan çıkıp yaşamsal bir zorunluluk haline geldi. Kaliteli bir ortamda yaşama, ekonomik olarak insan onuruna yaraşır düzeyde kazanç sahibi olma, eğitim, barınma ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanma, sağlıklı bir çevrede yaşama isteği, hak, fırsat ve cinsiyet eşitliği gibi birçok unsur, teknolojik araçları yaygın olarak kullanılmalarını gerektirmektedir (Erenel, vd., 2011:66).

Teknolojik gelişmeler insanlık tarihinden itibaren her dönemde hayata yön vermiştir. Kimi düşünürler teknolojinin varlığının insanların hayatlarını kolaylaştırdığından, faydalı olduğundan bahsederken kimi düşünürler ise daha karamsar, olumsuz bir bakış açısı sergilemiş ve özellikle kitle iletişim teknolojileri nezdinde insanlar üzerinde bir baskı kurduğu, manipülasyon yarattığı, insanların onların önünde secde ettiği eleştirisini getirmiştir (Emre, vd., 2019:168). Bu teknolojik araçlar iletişim, bilgiye ulaşma, bilgiyi paylaşma araçların olup doğru ve etkin kullanımı birçok fayda sağlayabilir. Fakat doğru kullanılmaması beraberinde çok fazla olumsuzluğu da getirmekte ve bu olumsuzluklar en çok da çocukları etkilemektedir (Zehir, vd., 2019:89)

Günümüzde birçok ebeveynin bilgi ve iletişim teknolojilerini sık sık kullandığı göz önüne alındığında, teknoloji kültürü içine doğan çocukların gelişimlerine ne ölçüde yansdığı noktasında farkındalık sağlanmasının gereksinimi

de açığa çıkmaktadır. Başta anneler olmak kaydıyla ebeveynlerin büyük rol oynadığı 0-24 aylık süreci kapsayan bebeklik döneminde, dünyayı annelerinin penceresinden bakarak tanımaya çalışan bebeklerin gelişimi üzerindeki ebeveynlerin teknolojiye yönelik tutum ve davranışlarının ne gibi etkileri olduğunun ortaya çıkarılması büyük bir önem ve gereklilik taşımaktadır. Gününç ve Atlı'nın (2018:216) yaptıkları araştırmaya göre bebekler teknolojiye çok kısa bir süre içinde alışmaktadır. Bu kısa süren alışma evresinden sonra teknolojiye ulaşmama durumunda bebekler belli düzeyde yoksunluk semptomu sergilemektedirler.

Günümüzde teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgisayar oyunları, televizyon, cep telefonu ve internet bağımlılığı gibi yeni davranışsal bağımlılıklar ortaya çıkmıştır. Davranışsal bağımlılık, olası sonuçları açısından son derece önemlidir. Televizyon, bilgisayar, internet, telefon gibi dijital teknolojilerle gelişen ve değişen sanal dünyanın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri hakkında tartışmalar ülkemizde de her geçen gün artmaktadır (Mustafaoglu, vd., 2018:2). Teknoloji bağımlılığı gibi davranış tabanlı bağımlılıklar, genellikle ebeveynler ve sosyal çevre tarafından bir alışkanlık veya ruhsal yünden sakinleşme biçimi şeklinde düşünülerek göz ardı edilebilmektedir. Ancak, son zamanlarda yapılan çalışmalarda (Bachleda ve Darhiri 2018; Goodwin 2018; Hamissi, Hosseini, Babaie ve Babaie, 2013; Müezzin, 2012); psikolojik bir bağımlılık veya alışkanlık şeklinde görülen durumların alkol, sigara, uyuşturucu gibi maddelere karşı oluşan bağımlılıklarla aynı seviyede olduğu, beyindeki nörokimyasal mekanizmalarla ve yapısal değişimlerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Gökel, 2020:42).

Doğru kullanılmadığında yaşanabilecek olumsuzlukların önüne geçilebilme ve küçük çocukların teknolojik araçları ve interneti doğru kullanabilmesi için en önemli görev ailelere düşmektedir. Aral ve Doğan Keskin (2018) çocukların oyun oynama ve çizgi film izlemede cep telefonunu tercih etmelerinde ebeveynlerinin sürekli ellerinde görmesinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklarının yanında teknolojik araçlar kullanmamaya çalıştığını belirten ebeveyn sayısı örneklemin dörtte birinden fazla olup sergiledikleri davranışların çocuk için uygun bir model olmayacağı açıktır (Zehir, vd., 2019:100).

Ebeveynlerin çocukların teknolojik araç ve internet kullanımlarını engel-

lemek yerine onların gelişim ve öğrenmelerini destekleyecek bilinçte olması ve rehberlik yapması gerekmektedir (Zehir, vd., 2019:92). Günüş ve Doğan (2013) tarafından yapılan bir araştırmada, annelerin çocuklarıyla yaptıkları gerçek yaşam etkinliklerinin ve birlikte zaman geçirmelerinin, çocuklarda internet bağımlılığının önüne geçilmesi ya da teknolojinin olumsuz etkilerinin azaltılması noktasında büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Dijital dünyanın, dijital teknolojinin, cep telefonu, dijital TV, bilgisayar oyunları ve internetin, çocukların günlük yaşam düzenine girdiği çocuğun kognitif duygusal ve sosyal gelişimini etkilediği konusunda artık şüphe yoktur. Ancak ne kadar ve tam olarak nasıl etkilediği hem araştırmacılar hem eğitimciler hem ebeveynler tarafından merak edilmektedir (Tüzün, 2002:46). Toran ve arkadaşları (2016:2274) tarafından yapılan bir araştırmanın analizine göre annelerin dijital oyun alışkanlıkları üzerinde birçok faktörün etkili olduğu; bu bağlamda süre kısıtlamasını çok güç başarabildikleri ancak çoğunlukla süreyi çocuğun belirlediği, ailede dijital oyun kullanımına ilişkin yetişkin modellerin varlığının bu süreci desteklediği, dijital oyunların daha çok eğlenceli oldukları için tercih edildiği, dijital oyun kullanım yaşının çok erken yaşlara indiği bulunmuştur.

Teknolojik araçların bireylerde dikkat dağınıklığı, kendini kaybetme, düşünce zayıflama ve göz sağlığı gibi çok ciddi sağlık sorunlarına neden olduğu belirlenmiştir (American Academy of Pediatrics, 2016; Epstein, 2015; Yılmaz, 2019; Yusufoglu, 2017). Bunlardan Sayan'ın (2016) çalışmasında teknolojik araçların aşırı kullanımının çocuklarda çeşitli ruhsal, bedensel ve bilişsel problemler ortaya çıkardığı, Yel ve Korhan'ın (2015) çalışmasında da tablet ve bilgisayar kullanımındaki artışın çocukların kas-iskelet sistemlerinde sorunlar görülmesine, boyun, omuz, bel ve sırt bölgelerinde rahatsızlıkların oluşmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Gökel, 2020:45).

2. Çocukların Kullandığı Teknolojik Araçlar ve Etkileri

2.1 Bilgisayar ve İnternet

Bilgi toplumu; bilginin toplumun teknolojik, ekonomik, sosyokültürel ve siyasal bütün boyutlarında kullanılmasının yol açtığı değişimi anlatan çok boyutlu toplumsal bir olgudur. Bu toplumsal olgunun gelişmesinde bilgiyi top-

luma hâkim kılmaya aracılık eden başlıca unsur ise; teknoloji, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileridir (Yeşilorman ve Koç, 2014:118). Bilgi toplumunun en önemli etkileşim aracı olan bilgisayarlar, teknoloji ilerledikçe daha çok yaygınlaşmakta ve birçok alanda kullanıma olanak sağlamaktadır. İçinde bulunduğumuz teknoloji odaklı yüzyılda, bilgisayarın çocuğun yaşamına girmesi kaçınılmazdır (Ersoy, vd., 2006:66). Bilgisayarların yaygınlığı, bu makineyi okul öncesine kadar indirgemiş olup, eğitimin ilk basamaklarından itibaren kullanılmaktadır.

Günümüzde okul çağındaki çocukların farklı teknolojik cihazlar üzerinden internete erişimleri kolaylaşmıştır. İnternet, dünyayı keşfetme, öğrenme açısından mükemmel bir ortamdır. Ancak, internet kullanımının çocuklar için yarattığı riskler de mutlaka akılda tutulmalıdır. Yasal olmayan, şiddet ve cinsellik içeren sitelere kolay erişim, tehlikeli insanlarla iletişim, oyunlara aşırı bağımlılık başta gelen riskler arasındadır (İşçibaşı, 2011:126). *UNICEF 'in Dünya Çocuklarının Durumu* başlıklı raporunda çocukların dijital dünyadaki yaşantılarına ilişkin mevcut bilgiler, yeni veriler ve bulgular değerlendirilmektedir. Bu rapora (UNICEF, 2017:22) göre, çevrim içi ortamlarda karşılaşılan riskler üç kategoriye ayrılmıştır: İçerik, temas ve davranış riskleri. İçerikle ilgili riskler arasında cinsel, pornografik ve şiddet içeren görüntüler, reklamcılığın kimi biçimleri; ırkçı, ayrımcı ya da nefret söylemi içeren materyaller; kendi kendine zarar verme, intihar ya da anoreksiya gibi sağlıksız ya da tehlikeli davranışları öneren web sayfaları yer alırken temas riskleri ise çocuğun risk içeren iletişime girdiği durumları ifade etmektedir. Çocuğun başka çocuklara ilişkin nefret içerikli materyal oluşturması, ırkçılık provokasyonu yapması ya da kendi ürettikleri dâhil olmak üzere cinsel görüntü koyması veya yayması ise davranışsal riskler arasında sayılmaktadır.

Ülkemizde bilgisayar ve internetin, başta çocuklar ve gençler olmak üzere nüfusun büyük çoğunluğunu etkisi altına aldığı görülmektedir. Günlük internet kullanım süresinin dünya ortalamasının 6 saat 42 dakika olduğu, bu sürenin Türkiye'de 7 saat 15 dakikaya çıktığı görülmektedir (We are social, 2018). Aşırı internet kullanmanın çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı üzerine etkilerini belirlemek ve gerekli önlemleri almak gerekmektedir. Ebeveynler, çocuklarının daha iyi yetişmesi adına bilgisayar ve internet kullanımını eğitim

amaçlı olarak desteklemektedir. Fakat ebeveynlerin birçoğunun bilgisayar ve internet kullanımı konusunda yeterince bilinçli olmadıkları görülmektedir. Bilgi teknolojilerini doğru kullanmaya henüz hazır olmayan çocuk ve ergenler karşılaştıkları karmaşık bilgileri nasıl değerlendireceklerini bilememektedir (Cömert ve Kayıran, 2010:168).

Bilgisayar oyunları, özellikle çocukların gerek zihinsel gelişim gerekse el göz koordinasyonunun gelişimi açısından bilgisayar eğitiminde kullanılabilen yazılımlardır. Ancak bilgisayarın ve bilgisayar oyunlarının kullanımında doğru zamanlama yapılamadığı takdirde bağımlılık yarattığı saptanmıştır. Bilgisayar oyunlarının bağımlılığa neden olmaksızın beceri geliştirmeye yönelik kullanılabilmesi için sınırlamaların doğru yapılması gerekmektedir (Cömert ve Güven, 2016:33) Bununla beraber bilgisayar ve internetin ötesinde cep telefonu, akıllı telefon uygulamaları, dijital oyunlar gibi teknolojik aletler de ciddi anlamda gençlerimiz için tehlikeli ve bağımlılık yapıcı bir risk olarak varlığını her geçen gün pekiştirmektedir (Dinç, 2015:35). Özer ve Birsen tarafından bilgisayar oyunları üzerine yapılan araştırmadaki önemli bulgulardan biri ise erken yaşta başlanan bilgisayar oyunlarının ileri yıllarda bağımlılık yaratma potansiyelidir (Özer ve Birsen, 2010:380). Hussain ve Griffiths (2009) bilgisayar oyunların sosyallığe katkı sağlamanın aksine, bu oyunlardaki sosyal etkileşim ve müsabakanın bağımlılığı başlatan etkenlerden olduğunu belirtmiştir. Irmak (2014) bilgisayar oyunlarında vakit geçirerek kendini sosyal ortamlardan dışlayan, asosyal davranış özellikleri gösteren ergenlerin, oyun oynama davranışlarını bağımlılık düzeyine taşımaya eğilimli olduklarını belirtmiştir. Üre'ye (2009) göre bilgisayar oyunları; sosyalleşmelerini ve gelişmelerini sağlayan arkadaşlarından ve onlarla oynadığı oyunlardan çocukları uzaklaştırmaktadır. Sutton Smith (1986), Anderson ve Bushman (2001), Wack ve Tantleff Dunn (2009) da aynı görüşü paylaşarak "sosyalleşmeye katkı sağlayan oyun"un günümüzde tek kişilik bir tüketim aracına dönüştüğünü, bireyin bilgisayar oyunları ile yalnızlaştırıldığını ifade etmiştir (Çelik ve Ulusoy, 2019:48).

2.2 Video Oyunları

Sürekli gelişen ve yenilenen teknoloji sayesinde günümüzde oyun kavramı veri girişi joystick, tuş takımı ya da klavye gibi araçlarla sağlanan, elde taşınabilir cihazlar, akıllı cep telefonları ve Nintendo gibi farklı teknolojik cihazlar

yoluyla erişilebilen video oyunlarına dönüşmüştür. Yeni teknolojik cihazlar video oyunlarının çocukların ebeveynleri veya daha büyük kardeşleri tarafından ücretsiz olarak yüklenmesine olanak sağlayarak çocukların erişimine zemin hazırlamaktadır (Mustafaoğlu, vd., 2018: 5).

Bilgisayarın aracılık ettiği video oyunlarının günümüzde hızla gelişen bir endüstriyi oluşturduğu görülmektedir. Video oyunlarının öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bu nedenle sınıflarda eğitim ve öğretim aracı olarak yararlanılması konusunda endişeler ileri sürülmektedir. Provenzo (1992), video oyunlarına dair endişelerine dört sebep göstermektedir:

- a) Şiddet içerikli, agresif davranışa yöneltebilir.
- b) Tahrip edici cinsiyet rolü normlarını kullanmaktadır.
- c) “Sağlıksız birey” tutumlarını teşvik etmektedir.
- d) Yaratıcı oyunu engellemektedir (İşçiabaşı, 2011:125).

Video oyunlarının, çocukları şiddet uygulamaya yönlendirici etkilerinin en olumsuz etkiler olduğu iddiaları Anderson ve Bushman (2001) genel saldırganlık modeli ile açıklamaktadırlar. Buna göre, kişisel değişkenlerin ve çeşitli hallerin insanın içsel durumuna tesirde nasıl etkileşime girerek düşünce ve duygular ile fiziksel tahrik meydana getirdiği incelenmektedir. Bu iki araştırmacı video oyunlarının şiddet içeren davranış ve tutumları ve inançları nasıl teşvik ettiğini açıklamaktadırlar. Bu ise kişinin saldırganlığa duyarlılığının azalmasına yardımcı olmaktadır (İşçiabaşı, 2011:126).

2.3 Akıllı Telefonlar

Teknolojideki gelişmelerin ve yeniliklerin toplum hayatında sağladığı kolaylıklar küçümsenemeyecek seviyelere ulaşmıştır. Bunların başında akıllı telefon diye tabir edilen cihazlar gelmektedir. Bir nevi cep bilgisayarı görevinde olan bu telefonlar elektronik posta takibinden sosyal medya paylaşımlarına kadar pek çok alanda kullanım imkanı sayesinde bireylerin hayatlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Rekabet ve çok hızlı yenilenme ile bu teknolojiler, her geçen gün yeni bir özelliklerle karşımıza çıkmaktadır (Mustafaoğlu, vd., 2018:6). Dünya genelindeki bu artışın akıllı telefonlardaki çeşitlilik, fiyat ve donanım özellikleri ile mobil iletişimle internete erişim imkânlarının genişle-

mesi olduğu değerlendirilmektedir. Global Web Index'in 2018 yılındaki verilerine göre de bireylerin günlük internet destekli cihaz ve hizmetleri kullanarak yaklaşık 7 saatlik bir vakit geçirdiği tespit edilmiştir (Gökel, 2020:45).

Teknolojik araçların hayatımızın her köşesine yerleştiği ve bunlardan vazgeçebilmenin giderek zorlaştığı bir dönemde ebeveynlerin çocukları için doğru rol model olması gerektiği gerçeği her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır. Günümüzde birçok ebeveynin akıllı telefon, internet, tablet ve bilgisayar gibi bilgi ve iletişim teknolojilerini çok sık kullandığı göz önüne alındığında, teknoloji kültürü içinde doğan ve büyüyen çocukların gelişimlerine bu olgunun ne ölçüde ve şekilde yansıdığı noktasında farkındalık sağlanmasına duyulan gereksinim de açığa çıkmaktadır (Günüç ve Atli, 2018:216). Bazı araştırma verilerine göre ebeveynlerin akıllı telefonlar başında daha fazla vakit geçirmelerinden ötürü çocukların olumsuz etkilendiği ve böylece aile içi iletişimde sorunlar, yemek alışkanlıklarının değişmesi, uyku ve dinlenme sorunları, akademik başarı gibi sorunların derinleştiği ortaya çıkmıştır (Ekşi ve Ümmet, 2013; İlhan ve Aydın, 2019).

Akıllı telefonların toplum üzerinde davranışları, alışkanlıkları, sosyal yapıyı ve kişiliği değiştiren biyo-psikososyal etkileri mevcuttur. Akıllı telefon kullanımının artmasının en çok pasif, agresif, özgüvensiz, sosyal açıdan uyumsuz olma; obsesif, bağımlı ya da anti-sosyal özellikler taşıma; sık moral bozukluğu, anksiyete yaşama ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (King ve ark. 'dan Akt. Mustafaoğlu ve ark., 2018:6). Bu bağlamda özellikle ergen bireylerin akıllı telefona yönelik bağımlılığının belirlenmesi ve buna bağlı olarak bu bireylerin sosyal ve duyuşsal özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi önemlidir.

Akıllı telefonların sağladığı büyük kolaylıklar bir yandan onları cazip hale getirirken, diğer yandan bazı zararlı etkiler onların sorgulanmasına yol açmaktadır. İnsanlar bu telefonları özgürce ve adeta sınırsızca kullanırken, bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Akıllı telefonlar sanal bir sosyal alan yaratırken, bireyleri gerçek sosyal alandan uzaklaştırabilmektedir. Özellikle telefon bağımlılığı olan bireyler hayatı telefona endekslemekte, gerçek yaşamda herhangi bir problemle karşılaştığında ise bunun üstesinden gelememektedir (Yusufoğlu, 2017:2415). Bu bağlamda, akıllı telefonların riskli kullanımının önüne geçmek için bilinçli farkındalık ve öz-kontrol arttırıcı müdahale programlarının

faydalı olabileceği öngörülmektedir (Kaymaz ve Şakiroğlu, 2020:101).

3.Teknoloji Kullanımının Çocukların Gelişimi Üzerine Olumsuz Etkisi

Erken çocukluk gelişimi çocukların hayatının erken dönemlerindeki fiziksel, mental ve sosyal gelişimlerini kapsamakta ve bu gelişimi etkileyebilecek beslenme, sağlık, zihinsel gelişim ve çocukların sosyal iletişimleri için gerekli tüm girişimleri içermektedir. Çocukların biyo-psikososyal, moral ve entelektüel gelişimleri çevresel ve genetik faktörlerden etkilenmektedir. Erken çocukluk dönemi çocuğun çevresinden en çok etkilendiği dönemdir; çocuğu etkileyen sosyal ve çevresel faktörler onun fiziksel ve zihinsel olarak gelişimini de doğru orantılı olarak etkilemektedir. Bu dönemde çocuğun normal ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen faktörler, bu gelişimde duraklamalara yol açmakta, olumsuz etkilemektedir (Bertan ve ark., 2009:2).

Dijital teknoloji kullanımı, okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarda dikkat sorunları, agresif davranışlar, fiziksel inaktivite, obezite ve uyku sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Aşırı teknolojik cihaz kullanımı; oyun oynama, yemek yeme ve uyku için ayrılması gereken zamanın kötüye kullanımına sebep olmaktadır (Mustafaoğlu, vd., 2018: 5). Dijital teknolojinin günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası olması çocukların dış mekan aktivitelerine verdikleri önemin de azalmasına neden olmaktadır. Teknolojik cihazlara ayrılan sürenin artmasıyla çocukların yüz yüze iletişim kurduğu, grupla beraber oynadıkları oyunlar yerini bireysel oyunlara bırakmıştır (Rosenv'den Akt. Zehir, vd., 2019). Çocuklar ve gençlerin bilgisayar ve İnternet kullanımı esnasında karşılaşabilecekleri sorunlar genel olarak şu şekilde gruplanabilir:

- i. **Teknik zararlar:** Çocukların bilgisayara virüs bulaştırması, var olan belge ve dosyaların kaybedilmesi ve bazı yazılım ayarlarının bozulması.
- ii. **Fiziksel, sosyal ve psikolojik zararlar:** Aşırı oyun oynamak, dışarda ya da okulda arkadaşlarıyla etkileşimde olmak yerine eve kapanmak ve şiddet içerikli oyunlar oynamak.
- iii. **Hayati zararlar:** Zararlı içeriklere erişim, kötü niyetli kişilerle temas, istismar (Canbek ve Sağiroğlu, 2007:35).

3.1 Fiziksel Gelişime Etkileri

Fiziksel etkiler, doğrudan sağlığı tehdit eden problemlerdir. Çocuklar ve ergenler büyüme döneminde olduklarından fiziksel açıdan yetişkinlerden çok daha fazla etkilenmektedir. Bilgisayar başından kalkmamak zamanla gençlerde bazı fiziksel etkiler, ciddi sağlık problemleri ortaya çıkarabilmektedir (Kaplan, 2016:22). Gelişim döngüsünü tamamlamamış olan çocuk ve ergenlerde bu fizyolojik problemler çok daha ciddi boyutlarda yaşanabilmektedir. Özellikle uzun süreli bilgisayar kullanımı ya da oturuş bozuklukları nedeniyle kas ve iskelet sistemi rahatsızlıklarının gözlemlenmesi, vücutta gerginlik ve tutulma yaşanması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ayrıca göz yorgunluğu, gözde ağrı ya da acıma, kuruluk ve benzeri rahatsızlıklar görülebilmektedir. Bunun dışında bilgisayardan yayılan radyasyon dalgalarının çocuk ve ergenleri yetişkinlere nazaran daha ciddi bir biçimde etkilemesi söz konusudur (Akbulut, 2013:57).

Bilgisayar önünde uzun süreler harcanması gelişim çağındaki çocuklarda duruş ve oturuş pozisyonlarına bağlı olarak iskelet-kas sisteminde hasarlara, görme problemlerine, elektromanyetik radyasyon problemlerine, yaratıcı ve zihinsel gelişim risklerine, dil becerilerinde gerilemeye ve bazı çocuklarda epilepsi nöbetlerine (Dertouzos, 2005), ayrıca okumaya dayalı akademik başarıda düşmeye, beyin gelişiminde problemlere (Healy, 1998), neden olabilmektedir. Teknolojik araçların yaygın olarak kullanılması bir taraftan insan hayatını kolaylaştırıp, katkıda bulunurken, diğer taraftan yaydıkları elektromanyetik enerji aracılığıyla sağlığı tehdit eder hale gelmiştir (Erenel, 2011 66). Bu nedenle son yıllarda çocuk ve gençlerin çevrelerini saran elektronik araçlarının yaygınlığı kadar onlar üzerinde bu araçlarının etkileri ile ilgili kaygılar da giderek artmaktadır.

Mustafaoğlu ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada çocukların teknolojik cihazları uygun olmayan süre, sıklık ve farklı duruş pozisyonlarında kullanmalarının gelişimsel problemler, kas-iskelet sistemi problemleri, fiziksel inaktivite, obezite ve uyku kalitesinde yetersizlik gibi sağlık sorunlarını doğurduğu bildirilmiştir (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018:52). Çocuklarda uzun süre bilgisayar kullanımının fiziksel, fizyolojik ve psikolojik yan etkileri günümüzde oldukça önem kazanmıştır. Bu problemlerin başında; postürde ve iskelet yapısında bozukluklar gelmektedir (Demir, vd., 2012:186)

Fiziksel gelişim söz konusu olduğunda teknolojinin kötüye kullanımı çerçevesinde risk olarak değerlendirilebilecek üç mesele göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar uyku, yemek ve spordur. Teknoloji kötüye kullanılmaya başlandığında genelde ilk olarak uykudan fedakarlık yapılmaktadır. Gençler daha fazla internete girebilmek, daha fazla dijital oyun oynayabilmek ya da arkadaşlarıyla daha fazla cep telefonları üzerinden mesajlaşabilmek için daha az uyumaktadırlar. Gençlerin yemeğe vakit ayırmamaları, az ve yetersiz beslenmeleri ne yediklerini ve ne kadar yediklerini bilmeden teknolojik araçların karşısında sağlıksız bir şekilde beslenmeleri ve teknolojik araçlarda yer alan hazır gıda reklamlarından etkilenerek reklamı yapılan sağlıksız gıdaları tercih etmeleri yemek alışkanlıkları ile ilgili sorunlardır. Spor ise gençlerin daha uzun süre teknoloji araçlarını kullanabilme motivasyonu ile her geçen gün hayatlarından çıkardıkları ya da azalttıkları bir noktaya gelmiştir. Dolayısıyla teknolojik araçları daha uzun süre kullanabilmek amacıyla spor yapmayı bırakan ya da ihtiyacından daha az yapar hâle gelen bir genç, sporun özellikle içinde bulunduğu dönem için alternatifsiz faydasından mahrum kalmaktadır (Dinç,2018:44-45).

3.2. Bilişsel Etkileri

İnsanın öğrenme süreci araştırma ve keşfetme ile olmaktadır. Bilişsel olarak da ifade edilen bilginin edinimi, bebeklerin, çocukların ve yetişkinlerin kendi etrafındakiler hakkında tutarlı olarak öğreniyor olduğu karmaşık bir olgudur. Bireyin çevresindeki dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerde gelişime bilişsel gelişim adı verilmektedir. Çocuk bilişsel gelişim sürecinde içinde bulunduğu sosyal ortamı anlama ve düşünme yeteneğini geliştirme sürecindedir. (Kol,2011:2-3). Günümüzün çocukları daha önceki nesillere göre beyinlerini çok daha farklı bir biçimde kullanabilmektedir. Bu nedenle alışlagelmiş öğretim ve ölçme yöntemlerinin günümüzün dijital yerli olarak adlandırılan, dijital teknolojiler ile çevrilmiş biçimde büyüyen gençlerinin niteliklerine yeterince hitap etmediği söylenebilir. Bu bağlamda bilgisayar ve internetin bilişsel yarar ve zararlarını geleneksel düşünce yöntemleri ile değerlendirmeye çalışmak, bir takım yanlış çıkarımlara ulaşmaya neden olabilmektedir (Akbulut,2013:58).

Bilgisayarın nasıl kullanıldığına bağlı olarak bilişsel gelişim üzerindeki et-

kileri değişebilmektedir. Uzun süre bilgisayar kullanma nedeniyle çocuklar ve gençlerin bilişsel gelişimlerinin olumsuz etkilendiği ve yaratıcı zekânın gerilediği, internetin insanları tembelliğe sürüklediği görülmüştür. Kişinin bilgisayar oyunlarını oynamaktan kendini alamaması, oyun oynamanın kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında olumsuz değişikliklere sebep olması bir bozukluğu veya bağımlılığı gösterebilmektedir (Young'dan Akt. Bekar, 2018:1). Literatürde bilgisayar oyun bağımlılığı ile DEHB başta olmak üzere otizm, depresyon, anksiyete gibi birçok psikiyatrik bozukluk arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalara rastlanmaktadır (Mazurek ve Engelhardt, 2013; Vadlin, Aslund, Hellström ve Nilsson, 2016). Özellikle DEHB'nin bilgisayar oyun bağımlılığı için güçlü bir öngörücü faktör olduğunu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Hyun, vd., 2015; Yen ve ark., 2016).

3.3. Psikososyal Gelişime Etkileri

Henüz gelişim aşamasındaki çocuk ve ergenlerin yaşamlarında önemli bir süre işgal etmesi nedeniyle bilgisayar ve internetin ruh sağlığını, aile ilişkilerini ya da akranlara uyum sağlamayı olumsuz yönde etkileyebileceği ile ilgili endişeler bulunmaktadır. Gelişim aşamasındaki çocuk ve ergenleri kontrolsüz ve internette gelebilecek her türlü riske karşı savunmasız bırakmak; teknoloji ile sürekli haşır neşir olmayı çağın bir gereği olarak görüp sürekli bilgisayar başında bulunmayı iyimser karşılamak da oldukça yanlış bir yaklaşım olacaktır (Akbulut, 2013:60).

İnternet ortamında çocukların yaşlarının üzerindeki bilgilere ulaşması nedeniyle ergenlerin erken cinsel aktivitelere yönelebildikleri görülmektedir. Özellikle yasal olmayan, cinsel gelişimi olumsuz yönde etkileyebilecek sitelere kolay erişim çocukların, gençlerin ve dolayısıyla toplumun karşı karşıya kaldığı bir tehdittir (Kaplan, 2016:24). Birçok web sitesi, alıcının yaşı gibi herhangi bir soru sormadan internet üzerinde satış için tütün ve alkol gibi ürünleri sunmaktadır. İnternet aynı zamanda genç insanlar arasında illegal ilaç (uyuşturucu-madde bağımlılığı) kullanımına teşvik amaçlı kullanılabilir. Marihuana yetiştiriciliğini öğreten ve insanların deneyimlerini paylaştığı chat odaları ve satın alabilecekleri binlerce site mevcuttur. Aynı kaygı kumar oynama konusunda da mevcuttur (Demirel, vd., 2012:57).

Dijital teknoloji kullanımının olumsuz etkilerinden birisi de beyindeki ödül-ceza sistemini bozarak bağımlılığa neden olmasıdır. Bu yolla oluşan bağımlılığa “ödül yetmezliği sendromu” da denmektedir. Dijital teknoloji kullanımı da madde bağımlılığında olduğu gibi ödül yetmezliği sendromu oluşturabilmektedir. Bu nedenle çocuğun teknolojik cihazlara ulaşması zorlaştığında veya engellendiğinde bağımlılığa özgü davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir (Mustafaoğlu, vd., 2018:3). “Bir nesneye, kişiye ya da bir varlığa duyulan önüne geçilemez istek ya da başka bir iradenin güdümü altında olma durumu” olarak tanımlanan bağımlılığın teknoloji bağımlılığı şeklinde bir türü bulunmaktadır. İnternet bağımlılığı hastalığı 1995 yılında Ivan Goldberg tarafından *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*'ın (*Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistikî El Kitabı*) madde bağımlılığından türetilerek internet bağımlılığı adını almıştır. İnternet bağımlılığı davranışsal bir bağımlılık olarak sınıflandırılmaktadır. Bu noktada internet bağımlılığı; kişinin internet kullanımında kendini kontrol edememesi ve bunun sonucunda da psikolojik, sosyal ve akademik yaşamında sorunlar yaşamasıdır (Yengin, 2019:131). İnternet bağımlılığın, yalnızlık, depresyon ve zorlayıcı davranış gibi birçok olumsuz psikolojik problemler ile ilişkili olduğu (Chang, 2003) İnternet kullanımının fazla olduğu ergenlerde daha fazla psikopatolojik rahatsızlıkların baş gösterdiği (Yen vd., 2008), kaygı düzeyinde artış görüldüğü saptanmıştır (Kandell, 1998; Emre, vd., 2019:169).

Teknoloji bağımlılığıyla ilgili yapılan araştırmalarda (İlhan ve Aydın, 2019; UNICEF, 2017; Yengin, 2019) özellikle internet, dijital oyunlar, cep telefonu, bilgisayar ve televizyon gibi teknolojik araçlar üzerinde kişilerin yaşamış oldukları, orantısız ve sürekli kullanım, vazgeçememe, engel olamama, yoksunluk yaşama, kontrolü sağlayamama ve bunlara bağlı olarak olumsuz durumlar yaşamaları gibi belirtilerin olabileceği tespit edilmiştir (Gökel,2020: 43). Teknoloji bağımlılığı madde bağımlılıklarından farklı olarak aileler ve toplum tarafından daha az zararlı görülmektedir. Aileler madde bağımlılıklarını ciddi bir sorun olarak görüp hastalık olarak kabul ederken ve tedavisi yönünde bağımlı aile üyesine ciddi baskı yapıp hatta maddi ve manevi desteği kesme noktasına gelirken teknoloji bağımlılığında problemi çoğu zaman bağımlılıktan ziyade kötü alışkanlık olarak değerlendirmekte, kendi kendine geçeceğini düşünmektedirler (Dinç, 2018:37).

İnternet ortamında çocukların yaşadıkları problemlerden biri olan siber zorbalık daha önceden bilinen geleneksel akran zorbalığı ile benzerliklere sahip gibi görünse de aralarında birçok yönden farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan en önemlisi gizliliklidir. Anne babaların birçoğu çocuklarının siber zorbalık deneyiminden haberdar olmamaktadır. Çünkü çocuklar ve gençler internet ya da cep telefonu kullanmaktan men edilme korkusuyla yaşadıkları deneyimi anne babalarına anlatmamayı tercih etmektedirler (Aksaray, 2011:424). Arkadaşlarının onayını almak, ilgisini çekmek ve saygınlığını kazanmak (Dilmaç, 2009; Varjas, vd., 2010), yüz yüze iletişimde, siber zorbanın iletişim kurduğu bireyin cinsiyetinden, sosyal statüsünden dolayı söyleyemediklerini çevrimiçi ortamda söyleyebilme fırsatı olması (Suler, 2016), problemlendiği kişilerden intikam alma isteği (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008), aile ilişkilerinde sıcak bir ortam yoksunluğu, ebeveyn ile çocuklar arasındaki bağlılığın zayıf olması ve ebeveynlerin zorba davranışları olması (Li, 2010) siber zorbalığın nedenleri olarak saptanmıştır (Erbıçer, 2020:193).

3.4.Güvenlik

Bilgisayar ve özellikle internet, ekonomik ve sosyal hayatı değiştirdiği gibi bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. İnternet üzerinden, sabotaj veya kaos yaratmak amacıyla çeşitli sistemlere saldıran ve sisteme izinsiz girerek çeşitli hasarlar yaratan programcılar, internetteki yerini almak isteyen “terör örgütleri”nin faaliyetlerini bu ortama taşıması, “hırsızlık” ve “dolandırıcılık” gibi suçların bu ortamda işlenmeye başlanması, hakaret amaçlı sitelerin kurulması, interneti ne maksatla kullanacağını bilmeyen yetişkin bireye ve özellikle olayın tam olarak farkında olmayan çocukların art niyetli kişiler tarafından kötüye kullanılması yoluyla müstehcenlik biçimlerinin oluşturulması sonucu “pornografi” ve “çocuk pornografisi” gibi yasadışı yayınların giderek artması, internetin kötü amaçla kullanılabilceğini açıkça gözler önüne sermiştir (Ceylan, 2013:3).

İnternet ortamında çocuklarımız ve gençlerimiz beklenmeyen ve istenmeyen tehditlerle, tehlikelerle karşı karşıya kalabilirler. Bunlar; pornografik öge, düşmanlık, öfke ve şiddet ihtiva eden yasa dışı içeriğe internet üzerinde maruz kalabilme, çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak adres, kredi kartı numarası, evde o an kimin ya da kaç kişinin

bulunduğu bilgisi gibi bilgileri üçüncü şahıslara, eposta veya sohbet programları vasıtasıyla iletebilme, İnternet üzerinden ebeveynlerinin kredi kartı ile haber vermeden alışveriş yapabilme ve kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşebilme gibi konular olabileceği gibi; daha farklı ve tehlikedeki şekillerde de kendini gösterebilir (Canberk ve Sağiroğlu, 2007:35).

4. Sonuç

İnternet güncel bilgiye hem kolay hem de hızlı bir biçimde ulaşmayı olanaklı kıldığı gibi; metin, resim ve ses gibi farklı bilgi formatlarından yararlanmayı da sağlayabilmekte, bu çekiciliği sayesinde de çok kısa bir sürede hayatımızın çok önemli bir parçası olmaktadır (Aktay, 2015:18). Teknoloji, insanlara günlük hayatta pek çok kolaylık ve daha yüksek bir yaşam kalitesi sunmakla beraber, insanın sosyal yaşam alanını ev ve işe doğru daraltmaktadır. Bu durum sosyal etkileşimde azalmayı ifade eder. Böylece insanlar teknoloji sayesinde kazandıkları boş zamanları yine teknolojik araçlarla geçirmeye başlamış ve dijital ikilem ortaya çıkmıştır (Cömert ve Güven, 2016:36). Bu ikilemde çocuklar da payına düşeni almaktadır. McManis ve Gunnewig (2012)'e göre çok küçük yaşlarda ileri teknolojiye maruz kalan çocuklar için teknolojinin gelişimsel olarak uygun olabilmesinin çocuğun yaş ve gelişim düzeyine, çocuğun ihtiyaç ve ilgi alanlarına, sosyal ve kültürel durumuna uygun olması ile mümkün olabilir (Zehir, vd., 2019:98). Bilgisayar, internet ve video oyunlarının çocukların küçük yaşlarda teknoloji ile etkileşime girmesinin zararlarına işaret eden görüşlere karşın, dijital teknolojiye ilgi duyması en azından onların gelecekle açısından faydalı olduğu cihetle, ailelerin gerek internet kullanımında ve gerek video oyunları seçiminde, kontrolü elden bırakmamaları bir çeşit panzehir olarak görülmelidir (İşçibaşı, 2011:129).

Çocukların ve gençlerin yaşları gereği teknolojinin ve sunduklarının doğrusunu/yanlışını ayırt etme noktasında yetişkinlere göre kat etmeleri gereken, daha fazla yol vardır (Dinç, 2015:32). Çocukların teknolojik cihazlara uzun süre maruz kalmaları gelişimlerini sağlıklı bir biçimde tamamlamalarına, sosyalleşmeyi ve paylaşımı doğal yollardan öğrenmelerine, geleneksel oyunlar oynayarak arkadaşları ile vakit geçirmelerine engel olmakta, duygusal, sosyal ve fiziksel açıdan sorunlar meydana getirmektedir. **Çocuklar teknolojinin**

bilinçli kullanılmadığı durumlarda kendilerine verdikleri zararın bilincinde olmadıkları için bu konuda ailelere büyük görevler düşmektedir. Öncelikle teknolojik araçlarla çocuğun erişim sağladığı internet sitelerin yaşına uygun olup olmadığı, oynadığı oyunların cinsellik ve şiddet içerip içermediği noktasında dikkatli ve kontrollü olunmalı, internet başında geçirilen süre için belli sınırlamalar getirilmelidir. Aileler, gerçek yaşamdaki arkadaşlığın önemini vurgulamalı, ergenlerin olumlu arkadaşlık ilişkileri kurmalarına ve uygun ortamlarda arkadaşlarıyla görüşmelerine fırsat oluşturmaları, çocuğun arkadaş çevresi konusunda duyarlı davranmalıdır (Çelik ve Ulusoy, 2019:55).

Ebeveynlerin çocukları için birincil rol model olduklarının farkında olmaları teknolojik araç kullanımını sınırlandırma ve içerik kontrolüne öncelikle kendilerinin özen göstermeleri gerekmektedir. Bu noktada aile içi iletişimin ve birlikte geçirilen kaliteli zamanın artırılması, çocukların dışarıya çıkmalarının teşvik edilmesi, çocukların kültürel ve sportif faaliyetlere yönlendirilmesi, teknolojinin bağımlılığa dönüşmemesi için farkındalık sağlanması ve başa çıkmada zorlanılan durumlarda uzman desteği alınması gerektiği önerilmektedir. UNICEF 'in *Dünya Çocuklarının Durumu 2017* başlıklı raporunda dijital teknolojinin çocuklar üzerindeki etkileri ele alınarak çocukları gelecekte nelerin beklediği irdelenmektedir. Bu raporda ileri sürülen temel sav şudur: Her çocuk, dijital dünyanın sunduğu olanaklardan faydalanabilmeli ve kendilerini bekleyen çevrimiçi risklerden korunmalıdır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmalar hızlandırılmalı, iş birliği artırılmalı ve daha hedef odaklı yatırımlar yapılmalıdır.

5. Kaynakça

- Akbulut Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, ss.53-68.
- Aktay S. ve Aktay E. (2015). İlkokullarda teknoloji eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı 19.
- Arı, M. ve Bayhan, P. (2003). *Okul öncesinde bilgisayar destekli eğitim*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 1, Sayı 1, Ss.55–67.
- Bertan, M.; Haznedaroğlu, D.; Koln, P.; Yurdakök, K. ve Güçüz, B. (2009). Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007). *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, Sayı 52, ss. 1-8.
- Blanchard, J. ve Moore, T. (2010). *The Digital World Of Young Children: Impact On Emergent Literacy*. London: Pearson Foundation Press.
- Bülbül, S.; Kurt, G.; Ünlü, E. ve Kırılı, E. (2010). Sleep problems in adolescence and the effective factors. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, Sayı 53, ss. 204-210.
- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve internet güvenliği. *Politeknik Dergisi*, Sayı 10, ss. 33-39.
- Ceylan, Y. (2013). Türkiye’de çocukların güvenliğine yönelik “güvenli internet” uygulamasının yazılı basında yankıları. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 37.
- Cömert, I. ve Kayıran, S. M. (2010). Çocuk ve ergenlerde internet kullanımı. *Çocuk Dergisi*, Cilt 10, Sayı 4, ss.166-170.
- Cömert S. ve Güven G., (2016). Çocukların bilgisayar kullanım sıklıkları, bilgisayar kullanım amaçları ve bilgisayarda tercih ettikleri oyun türlerinin incelenmesi. *Journal Of International Management, Educational And Economics Perspectives*, Cilt 4, Sayı 1, ss.31–37.
- Demir, P.; Çırak, Y.; Dalkılıç, M. ve Ark. (2012). İlkokul çocuklarında çanta taşıma, bilgisayar kullanma alışkanlığı ve postür. *Ankara Medikal Journal*, Sayı 12, s. 4.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3, Sayı 3, ss.31-65.
- Emre, O , Ulutaş, A , Nisan, F , Görgeç, A , Cumurcu, H . (2019). Üniversite Öğrencilerinde Teknoloji ve İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* , 9 (2) ,

167-182 . Retrieved from <http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/bu-yasambid/issue/50052/616570>

- Erbıçer, E. (2020). Siber zorbalık ve siber mağduriyetin sosyal uyuma ve bazı demografik değışkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 49, ss. 190-222.
- Erenel, A.; Gönenç, İ.; Köksal, F. ve Vural, G. (2011). *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Ersoy, Ö., Avcı, N. ve Turla, A. (2006). *Çocuklar İçin Erken Uyarıcı Çevre: Oyuncak, Televizyon, Bilgisayar ve Kitap*. İstanbul: Morpa Kültür Yay.
- Gökel, Ö. (2020). Teknoloji bağımlılığının çeşitli yaş gruplarındaki çocuklara etkileri hakkındaki ebeveyn görüşleri. *Kıbrıs Türk Psikiyatri Ve Psikoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss.41-47.
- Griffiths, M. (1995). Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, Sayı 71, ss.14–19.
- Gürçay, C. ve Kümbül, B. (2001). "İnternet'in sosyal ve psikolojik etkileri: İnternet sosyal izolasyon yaratan bir bağımlılık mı? *Bilişim Toplumu-na Giderken: Psikoloji, Sosyoloji ve Hukuk'ta Etkiler Sempozyumu*. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği.
- Günüç, S. (2011). Türkiye, dijital yerlilerde çalışan bellek ve çoklu görev. *5th International Computer and Instructional Technologies Symposium*, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Günüç, S. ve Atli, S. (2018). 18-24 aylık bebeklerde teknolojinin etkisine yönelik ebeveyn görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal On Addiction*, Sayı 5, ss.205–226.
- Harris, C. ve Straker, L. (2000). Survey of physical ergonomics issues associated with school children's use of laptop computers. *International Journal Of Industrial Ergonomics*, Cilt 26, Sayı 3, ss.337–346.
- Howie, E. K.; Coenen, P.; Campbell, A. C.; Ranelli, S. ve Straker, L. M. (2017). Head, trunk and arm posture amplitude and variation, muscle acti-

vity, sedentariness and physical activity of 3 to 5 year-old children during tablet computer use compared to television watching and toy play. *Applied Ergonomics*, Sayı 65, ss.41–50.

- Irmak Ay (2014) *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Davranışlarının Sağlık Davranışı Etkileşim Modeline Göre İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, internet ve video oyunları arasında çocuklar. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, ss.122–130.
- Kaplan, N., (2016). *Ortaokul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Sağlık Üzerine Etkilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kaymaz ve Şakiroğlu (2020). Bilinçli farkındalık ve bilişsel esnekliğin problemli akıllı telefon kullanımı üzerindeki etkisi: öz-kontrolün aracı rolü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 38, ss.79-108.
- King, A. L. S.; Valença, A. M.; Silva, A. C.; Sancassiani, F.; Machado, S., ve Nardi, A. E. (2014). Nomophobia: Impact of cell phone use interfering with symptoms and emotions of individuals with panic disorder compared with a control group. *Clinical Practice And Epidemiology in Mental Health*, Sayı 10, ss.28–35.
- Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı Mayıs, ss.1-21.
- Mustafaoğlu, R.; Zirek, E.; Yasacı, Z. ve Özdiñler, A. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, Cilt 5, Sayı 2, ss.1–21.
- Pensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants On The Horizon*. Mcb University Pres, Cilt 9, Sayı 5.
- Rideout, V. ve Hamel, E. (2006). *The Media Family: Electronic Media in The Lives Of Infants, Toddlers, Preschoolers And Their Parents*. Menlo

Park, Ca: Kaiser Family Foundation

- Rosen, L. D.; Lim, A.; Felt, J.; Carrier, L. M.; Cheever, N. A.; Lara-Ruiz, J. ve Rokkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers In Human Behavior, Sayı 35*, ss.364–375.
- Toran, M.; Ulusoy, Z.; Aydın, B.; Devenci, T. ve Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 24, Sayı 5*, ss.22–63.
- Tüzün, Ü. (2002). Gelişen iletişim araçlarının çocuk ve gençlerin etkileşimi üzerine etkisi. *Düşünen Adam, Cilt 15, Sayı 1*, ss.46–50.
- Ulusoy, A. ve Bostancı, M. (2014). Çocuklarda sosyal medya kullanımı ve ebeveyn rolü. *International Journal of Social Science, Sayı 28*, ss.559-572.
- Yen, C. F.; Tang, T.-C.; Yen, J.-Y.; Lin, H.-C.; Huang, C.-F.; Liu, S.-C. ve Ko, C.-H. (2009). Symptoms of problematic cellular phone use, functional impairment and its association with depression among adolescents in southern Taiwan. *Journal Of Adolescence, Cilt 32, Sayı 4*, ss.863–873.
- Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılığı olarak dijital bağımlılık, *The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication – Tojdac, Cilt 9, Sayı 2*, ss.130-144.
- Yeşilorman, M. ve Koç, F. (2014). Bilgi toplumunun teknolojik temelleri üzerine eleştirel bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 24, Sayı 1*, ss.117-133.
- Yusufoğlu, Ö. (2017). Boş zaman faaliyeti olarak akıllı telefonlar ve sosyal yaşam üzerine etkileri: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 5*, ss.2414-2434.
- Zehir, H.; Zehir, K.; Ağgöl-Yalçın, F. ve Yalçın, M. (2019). Okul öncesi dönemde

çocukların teknolojik araç kullanımı ve ailelerin bu araçların kullanımını sınırlandırmada kullandığı stratejiler. *Curr Res Educ, Cilt 5, Sayı 2*, ss.88-103.

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

MEDYA - TERÖR ETKİLEŞİMİ: SOSYAL MEDYADA TERÖR PROPAGANDASI

Oğuzhan Gözlek¹

Özet

Genellikle yer altından belirli bir gizlilik içerisinde faaliyet yürüten terör örgütleri ile bunlara bağlı terörist gruplar, silahlı eylemlerde bulunarak ideolojilerini duyurma yoluna giderler. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması terör eylemlerinin ve eylemlerin etkilerinin daha geniş kitlelere yayılmasına yol açmıştır. Öyle ki geleneksel medyada yer alan görseller, haberler terör örgütlerinin propaganda aracı haline gelmiştir. Bununla birlikte terörist gruplar, geleneksel yöntemlerin dışında teknolojiye ve sosyal medyadan da faydalanarak eylemlerini daha görünür hale getirmiştir. Bu makalede; Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütlerinin (PKK-YPG, DAESH) geleneksel ve sosyal medyayı kullanmasıyla artan terör etkisi ve bu etkinin önüne nasıl geçilebileceği ele alınmış, söz konusu örgütlerin dijital medyayı çoğunlukla örgüte üye kazandırmak için kullandığı tespitine varılmıştır. Propagandaların etkin takibi için gerekli ekiplerin oluşturulması ve bu propagandalara anında cevap verebilecek çok dilli yayınlar-paylaşımlar yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu yayınlarda, örgütlerin hedef olarak belirlediği insan kitlesinin hedef alınması gerektiği, böylece örgüte katılımların önünün kesilebileceği belirtilmiştir. Makalede, sosyal medya-terör etkileşimi konusunda yabancı ve yerli çalışmalardan oluşan literatür analizi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Terör, Terör-Sosyal Medya İlişkisi, Terör Propagandası, Sosyal Medya, PKK-YPG, DAESH.*

---

¹ Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi - oguzhangozlek@gmail.com

Abstract

Media - Terror Interaction: The Problem of Terror Propaganda in Social Media

Terrorist organizations and their affiliated terrorist groups, which generally operate underground and with a certain level of confidentiality, seek to announce their ideologies by carrying out armed actions. The development of mass media has led to the spread of terrorism and its effects to a wider audience. In fact, the images and news in the traditional media have become propaganda tools of terrorist organizations. At the same time, terrorist groups have made their actions more visible by using of technology and social media in addition to traditional methods. In this study, the influence of terrorism which is increased by traditional and social media used by terrorist groups (PKK, YPG, ISIS) operating in Turkey has been analyzed and how to prevent this effect has been discussed in this article. As a result, it is determined that these organizations mainly use digital media to recruit members to the organization. It was emphasized that the necessary teams should be created for effective tracking of propaganda and that multilingual publications and shares should be made that can respond to these propaganda instantly. These shares should be made for the target group of the organizations. Thus, participation to the terrorist organization can be prevented. In this way, this article includes a literature analysis of national and international studies on the social media-terror interaction.

Keywords: *Terror, Terror- Social Media Relations, Propaganda of Terror, Social Media, PKK-YPG, ISIS.*

1. Giriş

“Propaganda terörün oksijenidir.”
(Margaret Thatcher)

Medyanın ve kamuoyunun dikkatini çekemeyen ve gündeme gelemeyen bir terörist eylem amacına ulaşamamaktadır. Bu durumun farkında olan terörist örgütler için, toplumun dikkatinin nasıl çekilebileceği konusu eylemin kendisini gerçekleştirmekten daha da önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla terörle mücadelede; sözcüklerin seçimi ve görseller yani medyanın dili hayati derecede önemlidir. Buna karşın toplumda ilgiyle takip edilen ve en çok merak uyandıran haberlerin başında terör haberlerinin gelmesi nedeniyle bu haberlere medyada sıkça yer verilmektedir. Saldırı anları televizyonlarda, haber sitelerinde yayınlanmaktadır. Bu da ideolojilerini kamuoyuna aktarmak isteyen terör örgütlerine bulunmaz bir propaganda imkanı sağlamaktadır.

Özellikle geleneksel medya ile terör örgütleri arasında faydacı bir etkileşim vardır. Birbirini besleyen bu ilişkide; terör örgütleri, kendi taleplerini ifade ederek ideolojilerini duyurmaya fırsat bulmakta, diğer yandan medyanın haber ihtiyacı karşılanmaktadır. Zaman içerisinde medya ile terör arasında gelişen bu ilişki, iki tarafın da çıkarına olacak bir ilişkiye dönüşmektedir. Terör örgütlerinin propaganda yapma arayışları, medyanın reyting kaygısıyla karşılanmaktadır.

Geleneksel medyanın yanı sıra insan hayatını kolaylaştırmak, iletişim ortamını genişletmek için ortaya çıkan yeni iletişim araçlarından biri olan sosyal medya, terör örgütleri ile mücadelede yeni bir alan olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye’de de büyük bir kitle tarafından kullanılan ve denetimin güç olduğu sosyal medya, terör örgütlerince bir fırsat olarak görülmekte ve aktif bir şekilde propaganda amaçlı kullanılmaktadır. Sosyal medyadan yapılan terör propagandasının kısmen başarıya ulaşmasının nedeni ise devletin sosyal medyayı kontrolünde tutmakta güçlük çekmesidir. Sosyal medya bu etkisi ile örgütlenme için önemli bir araç haline gelmiştir (Telli, 2012). Sosyal medya kullanımının artmış olması terörün etkinliğini artırmış, örgüte eleman kazandırmayı kolaylaştırmıştır. Halkın, bu araçların kullanılmasıyla istismar edilmesi ve aldatılması daha kolay hale gelmiştir. Bunun yanında terör örgütleri; örgütsel dokümanları, görselleri, saldırılara ilişkin videoları sosyal medya kanallarından servis ederek toplum

içerisinde korku, ümitsizlik ve paniği artırıp siyasi iktidarı istenilen yönde adım atmaya zorlayarak kendi ideolojik amacına ulaşmaya çalışmaktadır.

Literatür taraması yapılarak hazırlanan bu çalışmada, geçmişten günümüze geleneksel medya ve terör arasındaki etkileşim ile terör örgütlerinin sosyal medya kullanımı; PKK ve Suriye uzantısı YPG ile DAESH örnekleminde ele alınacak, bu durumların terörle mücadeleye karşı oluşturdukları olumsuzlukların önüne nasıl geçilebileceği konusu araştırılacaktır.

2. Geleneksel Medya ve Terör Etkileşimi

Terör örgütleri ile geleneksel medya organları arasında tamamlayıcı bir ilişki vardır. Bu iki unsurun da ortaya koyduğu ürünlerin alıcısı bulunmaktadır (Kazan, 2017). Terör örgütlerinin yarattıkları şiddet olayları haber değeri taşımakta, bu da medya için dengi bulunamaz bir ürün niteliği taşımaktadır. Terör örgütleri buldukları coğrafyada ya da uluslararası düzeyde dikkat çekmek, ideolojilerini tanıtmak, yetkililer tarafından tanınmak ve meşruluk kazanmayı amaçlarlar. Bununla birlikte kamuoyunda korku yaratmak, gündemden düşmemek ve bu buldukları coğrafyada yasallaşma zemini yaratmayı amaçlamaktadırlar (Pazarbaşı ve Koç, 2009).

Terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemler kamuoyunu doğrudan etkilediği için medya tüm bu yaşananlara kayıtsız kalamamaktadır. Propaganda ve reklama ihtiyaç duyan örgütler de yaptıkları eylemlerle medyada yer almaya, görsel ve yazılı basını propaganda aracı olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Bu propaganda aracını keşfeden terör örgütleri, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla adam kaçırmaya, suikast, rehin alma, kitlesel saldırılar gibi ses getiren ve medyanın ilgisini çekebilecek eylemlere yoğunluk vermişlerdir. Bu noktada medyaya, terör haberlerini yayınlayarak terör örgütlerine dolaylı da olsa destek olduğu eleştirileri gelmektedir.

Zaman içerisinde teknolojinin de gelişmesiyle propaganda mecraları çeşitlenmeye başlamıştır. Sinema filmleri, web siteleri, videolar, televizyonlar, sosyal ağlar, terör örgütlerinin aktif şekilde kullandığı platformlar haline gelmiştir. Tüm terör örgütleri, basın organları olmadan ulaşmayı hedefledikleri noktaya gelemeyeceklerinin farkındadır. Carlos Marighella, terörün kitle iletişim araçlarından faydalanma yöntemlerini “Şehir Gerillasının El Kitabı”nda şöyle ortaya

koymuştur:

“Sinir savaşı veya psikolojik savaş, kitle haberleşme araçlarının kullanılmasına dayanan bir savaş tekniğidir. Amacı, yönetimin moralini kırmaktır. Bu amaca, rejimin casusları arasında uydurma, çelişkili haberler yayarak, şaşkınlık, kuşku ve kararsızlık tohumları ekilerek ulaşılır. Psikolojik savaşta yönetim zafiyete sürüklenir ve hatta haberleşme araçlarına sansür koyar. Bu sansür de kendilerine karşı işler, çünkü onu ‘halk dışı’ ilan eder” (Marighella, 1969).

Klaus Hübner, terör örgütlerinin kitle iletişim araçlarını kullandığını ifade etmekte ve medyanın da teröristleri kullandığını vurgulamaktadır. Ona göre, “teröristler kitle medyasına okuyucu ve dinleyici kazandıran ilginç bir malzeme sağlamaktadır. Buna karşın kitle medyası da kamuoyunun teröristleri ciddiye alması için ihtiyacı olan aleniyeti sağlamaktadır” (Korkmaz, 1999). Buna göre her iki tarafın da birbiri ile bir çıkar ilişkisi içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kevin G. Barnhurst, terör ve medya arasında ilişkiyi iki şekilde açıklamaktadır. “Kusurlu Medya Modeli” olarak adlandırdığı ilk açıklamada medya, şiddet çarkının bir parçası konumundadır. Teröristlerin şiddet eylemlerini geniş kitlelere ulaştırarak onların amacına hizmet etmektedir. Yaptıkları eylemlerle medyada kendine yer edinen teröristler, daha da cesaretlenerek daha büyük eylemler yapma yoluna gitmektedir. Bir anlamda medya dolaylı olarak terör eylemlerini teşvik etmektedir. “Savunmasız Medya Modeli” olarak açıklanan ikinci modelde ise, medya, terör faaliyetlerinin faili olmaktan ziyade kurbanı olarak görülmektedir. Medya haber verme sorumluluğu gereği şiddet eylemlerine yer vermektedir. Ayrıca medya yer vermese bile terör faaliyetlerinin duracağı söylenemez (Camphuijsen ve Vissers, 2012).

Sosyolog Michel Wieviorka, terör örgütleri ile medya arasında karşılıklı bir ilişki olduğuna vurgu yapmış ve bu ilişkiyi 4 maddeden oluşan bir modelde açıklamıştır. “Saf ilgisizlik” adını verdiği ilk modele göre terörist örgütler hedefledikleri kurbanların dışında kalan kitleyi propaganda ile etkilemek ve korkutmak

gibi bir amaç taşımamaktadır. “Göreceli şiddet” dediği ikinci modele göre medya, terör örgütlerinin şiddetine kayıtsızdır. “Medya odaklı strateji” adlı üçüncü modele göre ise teröristler, kendi mesajlarının yayılması için medyayı araç olarak kullanmaktadır. Son olarak medya ile kırılmanın ya da kopuşun yaşandığı dördüncü modelde ise teröristler; gazetecileri, editörleri ve tüm medya organizasyonlarını düşman olarak görmektedir (Wieviorka, 1993).

Medya – terör örgütleri ilişkisine değinen terör uzmanı Paul Wilkinson terörizmin, psikolojik bir silah olduğunu belirterek teröristlerin mesajlarını halka ulaştırma isteklerinin olduğunu ve bunu da medya aracılığıyla yapacağını savunmuştur. Özgürlükçü toplumlarda basın özgürlüğünden dolayı medya, terör örgütlerinin istismarına karşı daha hassas durumdadır. Wilkinson’ın görüşüne göre, medya ile terör organizasyonları arasındaki ilişkinin simbiyotik (ortak yaşam) olarak ve kaçınılmaz bir şekilde süreklilik arz ettiği söylenebilir (Peresin, 2007). “Demir Lady” lakabıyla bilinen Eski İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher, 15 Temmuz 1985’te Londra’da yaptığı basın toplantısında medyanın terörizme reklam oksijeni verdiğini ileri sürerek terörist örgütlerle bağlantılı haberlerin medyada yer almasına bir anlamda sansür getirilmesini istemiştir (Edgerton, 1996).

Terör örgütleri eylem planlamasını, eylem hedefini, eylemin gerçekleştirileceği zamanı, mekânı, medyanın görüntü açısından ulaşabilme imkânını dikkate alarak yapmaktadırlar (Demiray ve Gökçe, 2006). Terör örgütleri eylemlerini, bilinçli bir biçimde medyanın kural ve yöntemlerini göz önünde bulundurarak planlamakta ve bu mantığına uygun gerçekleştirmektedir.

Bu duruma, 1970’lerde İtalya’da faaliyet gösteren *Kızıl Tugaylar* Örgütü örnek gösterilebilir. John Graaf, İtalya’daki *Kızıl Tugaylar*’ın gazetelerin en çok sattığı perşembe ve pazar günleri baskısında yer alabilmek için “iletişim günleri” olarak çarşamba ve cumartesiye seçtiğini belirtmiştir. Graff, örgütün daha çok söz konusu günlerde eylem yaptığını ve böylece o günün haberlerinin verildiği “prime time” zamanını yakalamaya çalıştığını belirtmektedir (Korkmaz, 1999). Dolayısıyla bir anlamda teröristler medyaya ihtiyaç duyarken; medya da terör olaylarını görmezden gelemediği için bu ikisi arasında zorunlu ve gayri resmî bir iletişim bağı oluşmaktadır.

“Terör eylemleri medyada yer almalı mı, almamalı mı?”, “Terörist hadiseler medyada yer alacaksa nasıl yer almalı?”, “Bu haberlere ne kadar yer ve süre ayrılmalı?” ve “Terör olaylarını sütunlarına taşıyan gazeteler ve haber bültenlerine taşıyan televizyonlar bu eylemleri takipçilerine aktarırken hangi kriterleri ön plana çıkarmalı?” şeklindeki sorular henüz tam anlamıyla yanıtlanmış değildir. Ancak iletişim teknolojilerindeki gelişmenin ve yaygınlaşmanın, terör örgütleri için de büyük avantajlar sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Sınırları ortadan kaldıran kitle iletişim araçları, şiddetin bütün görüntülerini insanların evlerine kadar getirmektedir. Dolayısıyla medyaya bu noktada büyük sorumluluk düşmektedir. Medya; topluma, devlete, ulusal ve uluslararası güvenliğe karşı sorumluluk taşımaktadır. Dolayısıyla medya terörle mücadeleye zarar vermeden ve haberleriyle teröristlerin propagandasını yapmadan terör hadiselerini halkın haber alma özgürlüğü çerçevesinde mecrasına taşımalıdır.

3. Sosyal Medyada Terör Propagandası

Küreselleşme ve teknolojik olanakların gelişmesi ile birlikte terör örgütleri, tüm bu imkânlardan faydalanma yoluna girmişlerdir. Örgütler, teknolojinin sağladığı imkânlar çerçevesinde ses getirici eylemlerini daha da geniş halk kitlelerine ulaştırma fırsatı bulmuşlardır. Öte yandan sosyal medyanın ağırlıklı olarak genç insanlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bunun da bilincinde olan terör örgütleri gençleri manipüle ederek örgütlere katılımları artırmış, özellikle internet ve sosyal medya ile örgüt politikasını yerelden genele yani dünya çapına yaymışlardır.

Geleneksel medyada terör propagandası ile mücadele başlı başına bir sorun iken yeni medya olanakları ile paradigma değişikliği meydana gelmiş, kontrol zayıflamış, propaganda ile mücadele güçleşmiştir. **Örgütlerin sosyal medya organları ile topluma manipüle edilmiş bilgileri aktardığı bilinmektedir. Özellikle YouTube gibi yoğun kullanıcıya sahip sitelere örgütü öven ve terör eylemlerinin yapıldığı anların yer aldığı videolar yüklenmekte, Facebook gibi herkesçe kullanılan paylaşım sitelerinde yaptıkları eylemleri meşrulaştırıcı içerikler yayıp gündeme çıkmaya ve gündemde kalmaya çalışmışlardır.**

Bu noktada geleneksel medya ile sosyal medya arasındaki bir fark daha ortaya çıkmaktadır. Klasik medyadaki denetim mekanizması yeni medyada olmadığı

için toplum, sosyal medyada her türlü şiddet ve şiddet içerikli örgüt propagandası ile karşı karşıya kalmaktadır. Mayfield, sosyal medyanın yeni bir çevrimiçi medya olduğunu belirtmiş, sosyal medyanın 5 özelliğine vurgu yapmıştır. Bunlar; katılım, açıklık, sohbet, toplum, bağlantılılıktır (Mayfield, 2017).

- i. **Katılım:** Sosyal medya, ilgilenen herkesin katkı yapmasını ve geri bildirimini teşvik etmektedir. Medya ve kullanıcılar arasındaki kesin çizgiyi belirginlikten uzaklaştırır.
- ii. **Açıklık:** Birçok sosyal medya aracı geribildirim ve katılıma açıktır. Kullanıcılarını oy verme, yorum yapma ve bilgi paylaşımı gibi konularda teşvik ederler. Bunlar erişime yönelik neredeyse hiçbir kısıtlama koymazlar.
- iii. **Sohbet:** Geleneksel medya yayın yapma üzerine kuruluken (bir kitleye iletilen veya dağıtılan içerik), sosyal medya çift yönlü bir sohbet aracı olarak görülür.
- iv. **Toplum:** Sosyal medya toplulukların hızlı bir şekilde oluşmalarına ve etkili iletişim kurmalarına izin verir. Topluluklar da böylece sevdikleri fotoğrafları, politik konuları ve favori TV şovları gibi ilgili oldukları şeyleri paylaşırlar.
- v. **Bağlantılılık:** Çoğu sosyal medya birbirlerine bağlantılı oluşlarından dolayı gelişmekte; diğer sitelere, kaynaklara ve insanlara bağlantı kurmaya olanak tanımaktadır.

Kristina Lerman ise sosyal medyanın 4 özelliğine daha dikkat çekmiştir. Bu özelliklerin ilki, kullanıcıların çeşitli medya türlerinde içerik oluşturabilmesi ve bu içeriklere katkı sağlayabilmeleridir. İkincisi, kullanıcıların içerikleri etiketleyebilmeleridir. Üçüncüsü, kullanıcıların kullandıkları içerikleri aktif ya da pasif kullanım ile değerlendirebilmeleridir. Dördüncüsü ise kullanıcılar karşılıklı olarak ortak ilgi alanları tanımlayarak sosyal ağlarını kurabilmektedirler (Lerman, 2017).

Noam Chomsky ve Edward S. Herman, propaganda modellerinde medyadaki süzgeçlerden söz etmektedirler. Bu modelde haber, medyada yer almadan

önce çeşitli süzgeçlerden geçer ve haber üzerinde uygulanan işlemler sonucu medyada yer alır (Herman & Chomsky, 2012). İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile ortaya çıkan ve yaşadığımız yüzyılın iletişim araçlarının başında gelen sosyal medya ortamlarında, bahsedilen süzgeçler ortadan kalkmış birey ile haber karşı karşıya kalmıştır. Böylece sosyal medya, denetimsiz ve terör propagandasına açık bir alan haline gelmiştir. İnternet ve sosyal medya, doğası gereği birçok açıdan terör örgütlerinin propaganda faaliyetleri için uygundur. Gabriel Weimann'a göre teröristlerin bu mecraları kullanmasındaki en önemli nedenler şu şekildedir:

- i. Kolay erişim,
- ii. Düzenleme, sansür veya hükümet denetiminin diğer tekniklere oranla çok az oluşu veya hiç olmayışı,
- iii. Dünyanın geneline yayılmış büyük kitlelere ulaşım imkânı,
- iv. İletişimin gizli tutulabilmesi,
- v. Hızlı bilgi akışı,
- vi. Grafik, ses ve video için uygun ortam olması,
- vii. Geleneksel kitle iletişim araçlarını yönlendirebilme becerisi (Weimann, 2017).

Sosyal medyanın kullanıcı sayısı da terör örgütlerinin sosyal medyaya olan ilgisinin nedenini açıklar niteliktedir. *We Are Social* tarafından 2020 yılının Ocak ayında hazırlanan "Global Dijital Report 2020" raporuna göre, dünyada 4 milyar 54 milyon insan internete bağlanırken 3 milyar 80 milyon insan ise aktif olarak sosyal medya kullanmaktadır. Dünya'da en çok kullanılan sosyal medya platformlarına baktığımızda ilk sırada 2 milyar 499 milyon kişi ile Facebook bulunmaktadır.

YouTube 2 milyar, WhatsApp 1 milyar 600 milyon, Messenger 1 milyar 300 milyon ile sırasıyla ikinci, üçüncü ve dördüncü sıradadır. Instagram 1 milyar kişi ile altıncı ve Twitter 340 milyon kişi ile on üçüncü sırada bulunmaktadır (Dijital Report, 2020). 2018 yılı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde adrese dayalı nüfus kayıtları sonucuna göre 80 milyon 810 bin 525 kişi yaşamaktadır. Türkiye'de, 1998 tarihinde internet kullanıcı sayısı 229 bin 885 kişi iken, 2010 yılında 14 milyon 443 bin 644 kişi ve 2017 yılında ise 64 milyon 335 bin 111 kişi olmuştur.

2020 yılında ise Türkiye’de internet kullanan bireylerin oranı %79,0 olmuştur. (TUİK, 2020). Yine, We Are Social “Dijital İn 2020” raporuna, Türkiye’de 54 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Yine aynı rapora göre Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformları; %90 ile *YouTube*, % 83 *Instagram*, %81 *Whatsapp*, %76 *Facebook*, 61% *Twitter* % 53 *Messenger*, şeklindedir (We Are Social, 2020). Sosyal medyanın kullanıcı açısından ulaştığı bu rakamlar dikkate alındığında terör örgütlerinin sosyal medyaya olan ilgisinin nedeni ortaya çıkmaktadır.

4. PKK-YPG ve Sosyal Medya Propagandası

Avrupa Birliği ülkeleri ile NATO tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen ve Türkiye, Suriye, Irak ve İran’da faaliyet gösteren PKK terör örgütü ve onun Suriye’deki iç karışıklıklar sonrası bu ülkedeki kolu olarak kabul edilen YPG (Halk Koruma Birlikleri veya Halk Savunma Birlikleri) de sosyal medyayı etkin şekilde kullanan terör örgütlerindedir. Özellikle Youtube, Twitter, bloglar, mesajlaşma sistemlerini kullanan örgüt, bu yolla propagandasını yapmış; gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini sergilemiştir. Örgüt, bu yolla istediği ve amaçladığı korku ve güvensizlik ortamına ulaşmayı hedeflemiştir. Örgüt, özellikle son zamanlarda kendisine silah desteği veren ülkelere aldıkları silahları ve düzen içinde gösterdiği terörist unsurları sergileyerek sosyal medya vasıtasıyla dünyaya mesaj vermektedir. Sosyal medya yoluyla sık sık manipülasyona da başvuran örgüt, bazı eski görüntüleri veya başka yayın organlarından temin ettiği yalan-yanlış haberleri yeniymiş gibi paylaşarak destekçilerine moral vermek ve örgüte bağlılığı sürdürmeyi amaçlamıştır. PKK-YPG’nin sosyal medya platformlarında yaptığı propaganda ve yalan haberlere ilişkin örneklerden bazıları aşağıda açıklanmaktadır.

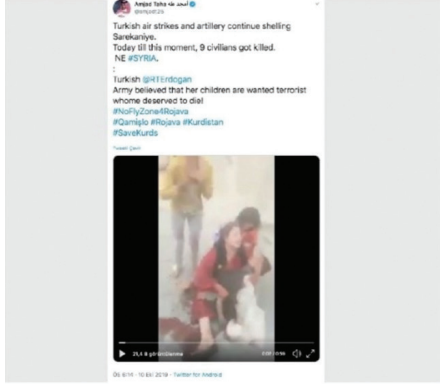
Özellikle 2018’in Ocak ayında; Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından Suriye’nin kuzeyinde başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı sürerken, söz konusu örgütlere bağlı hesaplar tarafından paylaşılan gönderiler, propaganda ve yalan haberlere sıklıkla rastlanmıştır. Yemen’de vurulmuş bir tank görüntüsü paylaşılmış, tankın Afrin’de vurulmuş bir Türk tankı olduğu ifade edilerek örgüt lehine propaganda yapılmıştır. (Yeni Şafak, 2018)

Kaynak: Yenişafak, 2018.

Yine Manisa'da gıda zehirlenmesi sonucu hastaneye kaldırılan Türk askerlerinin görüntüleri paylaşılarak, askerlerin Suriye'de ele geçirildiği algısı yaratılmaya çalışılmıştır. PKK-YPG militanları, sosyal medya yoluyla uluslararası röportajlar vermiş ve kendilerini Suriye'de DAEŞ'e karşı savaşan 'özgürlük savaşçıları' olarak nitelendirmiş; bu yolla da Batılı ülkelerin desteğini almaya çalışmışlardır (Campion, 2017). Barış Pınarı Harekatı sırasında ise; sosyal medyada PKK-YPG propagandası yapan bir hesap, Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar sırasında Esad rejiminin saldırıları sonrasında Ağustos 2016'da bir kadın ve iki çocuğa ait cansız bedenlerin yer aldığı bir videoyu paylaştı ve harekattan bir görüntüymüş gibi sunmaya çalıştı (Anadolu Ajansı, 2019).

✘ Terör örgütüne yakın hesaplar bir kadın ve iki çocuk cesedinin görüldüğü videoyu, Barış Pınarı Harekatı'nda çekilmiş gibi paylaştı

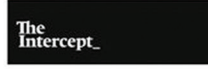
✔ Videonun gerçekte 2016'da Suriye iç savaşında Esed rejiminin bombalaması sırasında çekildiği görülüyor

Kaynak: Anadolu Ajansı

Barış Pınarı Harekatı sırasında, sosyal medyada yürütülen propaganda ve yalan haberlere verilebilecek bir diğer örnek ise “kimyasal silah ve fosfor bombası” kullanıldığı manipülasyonu idi. YPG/PKK terör örgütüne yakın sosyal medya hesaplarında TSK'nin bölgede kimyasal silah kullandığı iddia edilmiş; Ocak 2009 tarihinde, İsrail'in Gazze'ye düzenlediği operasyon sırasında fosfor bombasının bıraktığı alev izlerinin yerleşim yerlerinin üzerinde görüldüğü fotoğrafı Barış Pınarı Harekatı sırasında çekilmiş gibi yansıtmaya çalışmıştı. Konuya ilgili Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar bir açıklama yayınlanmış ve TSK envanterinde kimyasal silah bulunmadığını belirtmişti (Anadolu Ajansı, 2019).

✘ Terör örgütüne yakın hesaplar, fosfor bombasının bıraktığı alev izlerinin görüldüğü fotoğrafı, Barış Pınarı Harekatı'nda çekilmiş gibi paylaştı

Smoke and fire caused by explosions from Israeli military operations is seen on the outskirts of Gaza City on Jan. 8, 2009. (Photo: NATEM PHOTO/EP)

✔ Fotoğrafın gerçekte 2009 yılında İsrail'in Gazze'ye düzenlediği saldırı sonrasında çekildiği görülüyor

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2019.

5. DAEŞ ve Sosyal Medya Propagandası

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler ile aralarında; ABD, Türkiye, Suudi Arabistan, Kanada'nın da bulunduğu pek çok ülke tarafından terör örgütü olarak tanınan Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ-İŞİD), sosyal medyayı belki de en etkin kullanan terör örgütüdür (Acun, 2014). DAEŞ terör örgütünün sosyal medya kullanımı incelendiğinde hem resmi hem de gayri resmi sayfalar kullandıkları görülmektedir. Bu sayfalarda DAEŞ, "cihat" kelimesini ön plana çıkarmıştır. Böylece sosyal medya, DAEŞ'in cephaneliğindeki en önemli silahlardan biri haline gelmiştir. Örgüt, sosyal medya üzerinden yaptığı propagandalar sonucu çok sayıda yabancı savaşçıyı da örgüt bünyesine katabilmiş ve DAEŞ adına terör eylemi yapabilir hale getirebilmiştir. Öte yandan DAEŞ; Facebook, Twitter, YouTube, sohbet odaları, bloglar, mesajlaşma sistemleri ve çok sayıda sosyal medya platformunu etkin bir şekilde kullanıp gerçekleştirilen şiddet eylemlerini destekçilerine sergilemiştir (Purdy, 2017).

DAEŞ, dünyanın en çok kullanılan video paylaşım sitesi YouTube'da yayınladığı propaganda videolarıyla dünyaya mesajlar vererek bünyesine eleman

kazandırmaya çalışmış, kaçırdıkları çeşitli ülke vatandaşlarını öldürdüğü videoları paylaşarak terör örgütü DAEŞ ile mücadele eden ülkelere gözdağı vermeye yoluna da gitmiştir.

Kaynak: Al Jazeera English (Kosovalı yabancı savaşçılar, 2019)

Bunun yayında YouTube’da yayınlanan videolara reklamlar veren şirketler durumdan rahatsızlıklarını ifade etmiştir. Procter ve Gamble, Anheuser-Busch ve Toyota gibi şirketler konuyla ilgili özür metni yayınlamıştır (newmediarockstars, 2015). Sosyal medyayı etkin kullanan terör örgütleri, bir mikro blog sitesi olan Twitter sayesinde gerçek zamanlı gündem yaratabilme kabiliyetine de erişmişlerdir. Teröristler propaganda mesajlarını yineleyerek ana akım medyada görünme imkânı yakalamışlardır. (Weimann, 2014) İngiliz düşünce kuruluşu Brookings Enstitüsü’nün Mart 2015’te hazırladığı çalışmaya göre en az 46 bin aktif Twitter hesabı DAEŞ destekçileri tarafından yönetilmektedir (Hoffman, 2016). Bunun yanında DAEŞ, internet üzerinden iki adet dergi yayınlamaktadır. Bu dergilerden biri İngilizce hazırlanan “Dabiq”dır. Diğeri ise Türkçe hazırlanan “Konstantiniyye” dergisidir (Bural, 2017).

İngiliz Times gazetesinin haberine göre dünyanın en çok kullanılan sosyal

medya uygulamalarından Instagram’da, 50 binden fazla DAEŞ yanlısı paylaşım yapan hesap bulunuyor. Örgüt mensupları özellikle uygulamanın stories (hikayeler) özelliğini kullanıyor. Paylaşımlarda ise özellikle “işleyen bir devlet” izlenimi verilmeye çalışıldığı düşünülüyor (The Times, 2017). Ana akım sosyal medya uygulamalarında propaganda gücünü giderek arttıran DAEŞ ile bağlantısı olduğu tespit edilen hesapların dikkat çekmesi ve kapatılması sonrası örgüt mensupları, görece daha az “göz önünde” olan WhatsApp, Telegram gibi şifreli hizmetler veya Google Drive gibi dosya paylaşım platformlarını kullanmaya başlamıştır. Bunu en net örneği Ekim 2017 tarihinde New York’taki kanlı saldırıyı düzenleyen DAEŞ mensubu Seyfullah Saipov isimli teröristtir. Saipov, Amerikalı yetkilileri atlatmak için Telegram uygulamasını kullanmıştır. Saldırı sonrası ele geçirilen Saipov’un telefonunda terör bağlantılı 4 bin fotoğraf tespit edilmiştir. Yine ABD’de, 2017 yılına kadar 800 kadar okulun internet sitesi, DAEŞ yanlısı bilgisayar korsanlarının saldırısına uğramıştır. Söz konusu sitelere giren ziyaretçiler, DAEŞ videolarına ve eski Irak lideri Saddam Hüseyin’in fotoğraflarına yönlendiriyordu (Amerika’nın Sesi, 2017).

6. Sosyal ve Geleneksel Medyada Terör Propagandasına Karşı Alınan ve Alınabilecek Önlemler

Terör örgütleriyle mücadele sadece silahlı çatışma ile gerçekleştirilebilecek kadar basit değildir. Terör örgütlerinin propagandasına yönelik planlı ve sistematik karşı propaganda faaliyetleri gerçekleştirilerek insanların doğru bilgileri edinmeleri ve terör örgütlerine katılımları engellenmelidir. Medya çalışanları otokontrol prensipleri çerçevesinde hareket etmeli, terör örgütleri tarafından yapılan propaganda materyalleri kamuoyu ile doğrudan paylaşılmamalı, terör örgütlerinin kullandığı jargonun (savaşçı vb.) kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Bunun için terör haberciliği konusunda eğitim almış medya mensupları görevlendirilebilir. Geleneksel medyada rekabet ve reyting değil yayıncı sorumluluğu öne çıkmalıdır. Terör olayları ile ilgili haber yapılırken şehit ailelerinin ve toplumun hassasiyetine dikkat edilmelidir. Öte yandan sosyal medya, güvenlik veya istihbarat birimlerince daha etkin kullanılmalıdır. Yabancı dillerde yayınlar yapılarak, terör örgütlerinin yurt dışında yaşayan sempatizanlarına yönelik paylaşım ve yayınlarının etkisi kırılmalıdır.

Güvenlik güçleri ve devlet organlarınca topluma, sosyal medyada karşılarına

çıkabilecek terör propagandası niteliğinde paylaşımları bildirmeleri telkininde bulunulmalıdır. Sosyal medyada terör propagandasına malzeme olarak kullanılan paylaşımların tespit edilmesine ve analiz edilmesine gayret edilmelidir. Gerçektiği durumlarda terör örgütü propagandası yapılan adreslere erişim yasağı getirilmeli ancak bu sansüre dönüşmemelidir (Twitter'a erişimin durdurulması gibi).

Terör örgütlerinin propaganda yöntemlerine karşı devlet, hukuki olarak adımlar atmıştır. Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 220/8'e göre terör örgütünün propagandasını yapmak, filli suç işlemek için örgüt kurmak ve yönetmek suçlarından ayrılarak, müstakil bir suç olarak düzenlenmiştir. Maddenin içeriği ise "Örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır." şeklindedir (Yurtkulu, 2016). Yargıtay 9. CD, 27.02.2013, 2013/22 E., 2013/2924 K. nolu kararında ise sosyal paylaşım sitesinde silahlı terör örgütü propagandası yapan kişiye verilen cezada, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2. maddesi uyarınca artırım yapılması gerektiğine hükmetmiştir. Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi halinde suç nitelik kazanır ve verilecek ceza yarı oranında artırılır (Doğu, 2016).

7. Sonuç

Anlaşılmaktadır ki; PKK-YPG terör örgütleri internet ve sosyal medyayı genellikle psikolojik savaş, propaganda ve eleman devşirme amacıyla kullanmaktadır. Bu tip örgütlerle mücadele için internet ve sosyal medyadaki propaganda faaliyetlerine son verilmesi gerektirir. Sosyal paylaşım siteleri ve internet sitelerindeki propagandaların etkin takibi için gerekli ekipler oluşturulmalı ve bu propagandalara anında cevap verebilecek çok dilli yayınlar-paylaşımlar yapılmalıdır. Paylaşım ve yayınlarda özellikle örgütlerin hedef olarak belirlediği insan kitlesi hedef alınmalı ve örgüte katılımları önü kesilmelidir. Paylaşım ve yayınlarda özellikle örgütlerin hedef olarak belirlediği insan kitlesi hedef alınmalı ve

örgüte katılımları önü kesilmelidir. Özellikle DAEŞ gibi dini söylemler kullanarak propaganda malzemesi üreten örgütlere karşı devlet kontrolü altında olan Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların sosyal medyada daha etkin olması sağlanabilir. Bu gibi kurumların gençler üzerindeki inandırıcılığının artırılması gerekmektedir. Öte yandan terör ve radikal söylemlerle dijital ortamlarda mücadele için küresel, koordine ve senkronize bir yapıya da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya ve Kanada'dan oluşan G7 ülkeleri cihatçı örgütlerin sosyal medya propagandalarına karşı Google, Twitter ve Facebook gibi platformlarda ortam mücadele etme kararı aldılar. Bu girişim ile cihatçı örgütlerle mücadele kapsamında internete yüklenen terör propagandalarının iki saat içinde dijital ortamlardan kaldırılması amaçlanmaktadır. Ancak bu girişimin kapsamının artırılması ve Birleşmiş Millet (BM) gibi yapılar ile çok daha geniş tabanlara erişebilmesi sağlanmalıdır.

7. Kaynakça

- Acun, C. (2014). *Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)*. Haziran 14, 2019 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140616184404_neo-el-kaide-isid-pdf.pdf adresinden alındı
- Amerika'nın Sesi*. (2017, Kasım 17). *İşid sahada kaybetse de sanal alemde hala güçlü*, <https://www.amerikaninsesi.com/a/isid-sahada-kaybetse-de-sanal-alemde-hala-guclu/4119731.html> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı*. (2019, Ekim 12). *Hareket aleyhine dezenformasyon üretmek için başka olayların görüntülerini kullandılar.*, <https://www.aa.com.tr/tr/haber-teyit/harekat-aleyhine-dezenformasyon-icin-baska-olaylarin-goruntulerini-kullandilar/1611345> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı*. (2019, Ekim 17). **Barış pınarı hareketi aleyhine yasaklı ve kimyasal silahlar yalını**, <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/baris-pinari-harekati-aleyhine-yasakli-ve-kimyasal-silahlar-yalani/1617243> adresinden alındı
- Bural, E. B. (2017). *Terör Örgütleri ve Propaganda: Daeş Terör Örgütü Örnek Olay İncelemesi*. https://www.academia.edu/36347653/Terör_Örgütleri_ve_Propaganda_DAEŞ_Terör_Örgütü_Örnek_Olay_İncelemesi adresinden alındı
- Camphuijsen, M., & Vissers, E. (2012). Terrorism and the Mass Media. *Social Cosmos*, 19-20.

- Campion, P. (2017, Ekim 16). *Günther Steinmeier*. Haziran 14, 2019 tarihinde YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=FL9FzNdHb7Y> adresinden alındı
- Demiray, U., ve Gökçe, O. (2006). *Medya Terör İlişkisi ya da İkilemi*. Edit. Orhan Gökçe ve Uğur Demiray, Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü içinde, İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Dijital Report, G. (2020). Digital in 2020. Haziran 14, 2019 tarihinde <https://wearesocial.com/digital-2020> adresinden alındı.
- Doğu, A. H. (2016). *Sosyal Medya Paylaşımının Hukuki Yönü*. Ankara: TBD Yayını.
- Edgerton, G. (1996). "Quelling the "Oxygen the Publicity": British Broadcasting and "The Troubles" During the Thatcher Years". *The Journal of Popular Culture*, 115-135.
- Herman, E. S., ve Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. İstanbul: BGST Yayınları.
- Hoffman, A. ((2016). The Islamic State's Use of Social Media: Terrorism's Siren Song in the Digital Age. *The Islamic State: How Viable Is It?* (s. 99-105). içinde Tel Aviv, Ramat Aviv.
- Kazan, H. (2017). Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(24), 109-147.
- Korkmaz, G. (1999). *Terör ve Medya İlişkisi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.
- Korkmaz, G. (1999). *Terör ve Medya İlişkisi*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.
- Kosovalı Yabancı Savaşçılar*. (2019, Nisan 21). https://www.youtube.com/watch?v=y-O-col0w1U4&vl=tr&ab_channel=AlJazeeraEnglish: adresinden alındı
- Lerman, K. (2017). *Social Information Processing in News Aggregation*. Haziran 14, 2019 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/2112/386f02791ff2074a-33a341dd1e523d6e6a97.pdf> adresinden alındı
- Marighella, C. (1969). *Şehir Gerillasının El Kitabı*. Haziran 14, 2019 tarihinde <https://tr.pdfdrive.com/Şehir-gerillasının-elkitabı-e123209787.html> adresinden alındı.
- Mayfield, Mayfield, A. (2017). *What is Social Media*. Haziran 14, 2019 tarihinde https://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf.
- Newmediarockstars. (2015, Mart 11). *Advertisers Apologize for Ads Shown on ISIS You-*

- Tube Video*. <https://newmediarockstars.com/2015/03/advertisers-apologize-for-ads-shown-on-isis-youtube-videos/> adresinden alındı.
- Pazarbaşı, B., ve Koç, S. (2009). *03 ocak 2008'de Diyarbakır'da yaşanan bombalı terör. M. Şeker (Edt.) Terör ve Haber Söylemi içinde*.
- Peresin, A. (2007). Mass media and terrorism. *Medijska İstraživanja* içinde. ss.5-22.
- Purdy, W. (2017). *Radicalization: Social Media and The Rise of Terrorism*. Haziran 14, 2019 tarihinde <https://www.hsdl.org/?view&did=789039> adresinden alındı.
- Social, W. A. (2018). *Dijital In 2018*. Haziran 14, 2019 tarihinde <https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-in-western-asia-part-1-northwest-86865983> adresinden alındı.
- Telli, A. (2012). Mısır Devrimi'nde Sosyal Medyanın Rolü. *Bilge Strateji*, 65-91.
- The Times. (2017, Eylül 22). *Jihadists flee to Instagram after purge on Facebook, YouTube and Twitter*. 15 Haziran 2019 tarihind <https://www.thetimes.co.uk/article/jihadists-flee-to-instagram-after-purge-on-facebook-youtube-and-twitter-qnv0dffkg> adresinden alındı.
- TUİK. (2020). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. Haziran 14, 2019'da <https://data.tuik.gov.tr/tr/display-bulletin/?bulletin=hanehalki-bilisim-teknolojileri-bt-kullanim-arastirmasi-2020-33679> adresinden alındı.
- Weimann, G. (2014). *New Terrorism and New Media. Commons Lab of the Woodrow Wilson International Center for Scholars*. 20 Haziran 2019'da <https://www.wilsoncenter.org/publication/new-terrorism-and-new-media> adresinden alındı.
- Weimann, G. (2017). *How Modern Terrorism Uses the Internet*. Haziran 14, 2019 tarihinde www.usip.org adresinden alındı
- Wieviorka, M. (1993). *The Making of Terrorism*. (D. G. White, Dü.) *University of Chicago Press*, 43-45.
- YeniŞafak, Y. (2018). *4 yalan 4 gerçek*. Haziran 14, 2019 tarihinde www.yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/gundem/4-yalan-4-gercek-3026136> adresinden alındı
- Yurtkulu, F. (2016). Suç Örgütünün Propagandasını Yapma Suçu ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 411- 435.

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

YENİ MEDYADA SÖYLEM DÜŞKÜNÜ OLARAK ÇOCUK: AYLAN BEBEK ÖRNEĞİ*

Sahra Kıratlı¹ ve Haldun Narmanlıođlu²

Özet

Geleneksel haber medyasında profesyonellerin üretimine dayalı öykülerde haberin öznesi ile nesnesi durumundaki kişiler “söylem seçkini” ve “söylem düşkününü” şeklinde tanımlanmaktadır. Söylem seçkinleri genellikle siyasetçiler, sanatçılar, bilim adamları gibi haberde baskın olarak ağırlığı görülen ve söylem üreten seçkinlerden oluşmaktadır. Söylem düşkünleri ise sıradan insanlardır, haber dilinde daha edilgen bir konuma denk düşmektedir. Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte geleneksel medyanın tüketicileri olan söylem düşkünlerinin de söylem üretebildiği bir alanın açıldığı varsayılmaktadır. Bu çalışma, yeni medya ile birlikte söylem üretme imkânına kavuşan söylem düşkünlerinin, profesyonel haber üreticilerine kıyasla toplumsal konuları ele alış biçimindeki farklılığını yansıtmaktadır. Bu amaçla Türkiye ve dünya gündemini uzun süre meşgul eden “Aylan bebek” olayı örnek olarak seçilmiştir. Kendisi de bir söylem düşkününü olarak tanımlanabilecek Aylan bebeğin ölümü üzerine geleneksel medyada yayınlanan haberler ile Twitter’da paylaşılan içerikler söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda olayın bu iki farklı medya kanallarında yer alış temalarının değiştiği görülmüştür. Yeni medya üzerinden incelenen sıradan insanların (söylem düşkünlerinin) paylaşımları; insanlık, evrensel değerler, toplumsal ilişkiler teması üzerinde dururken, geleneksel medyadaki haberlerin; politika, savaş, diplomasi, AB, güvenlik gibi konularından oluştuğu anlaşılmıştır. Bu çalışmayla sıradan insanlar ile medya profesyonellerinin aynı konuyu değerlendirme biçimlerinin oldukça

---

*Bu makale Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde 2017 yılında tamamlanan “Sosyal Medya’da söylem düşkününü olarak çocuk: Aylan Bebek örneği” isimli yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Bilişim Bilim Dalı doktora öğrencisi // sahrakiratli91@gmail.com.

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Bilişim Ana Bilim Dalı // hnarmanli@hotmail.com.

farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Konvansiyonel medyada Aylan Bebek olayı daha çok siyasi, reel tartışmalar ile ele alınırken; yeni medyada bu konu söylem düşünleri tarafından duygusal içerikli temalar ile tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Haber, Söylem, Söylem Seçkinleri, Söylem Düşünleri.*

Abstract

The Child as a Discourse in the New Media: The Sample of Aylan Baby

The people who are subjects and the objects of news described as “Discourse Elites” and, “Discourse Marginals” in the stories, which are, depend to the production of conventional media professionals. “Discourse Elites” generally formed of elites, as politicians, artists and, scientists, whose domination seen in news and produce discourse. However, the “Discourse Marginals” are ordinary people who have passive position in news. It is assumed that with new communication technologies, a space has been opened where discourse addicts, consumers of traditional media, can also produce discourse. The interest of this study depends on the curiosity about differentiation of Discourse Marginals, which have discourse production opportunity, in comparison with media professionals. For this purpose, the “Aylan Baby” case has been chosen as sample which occupy both Turkey’s and world’s agenda long time. The news on conventional media and the posts on Twitter about the “Aylan Baby”, who can be described as “Discourse Marginal”, has been examined with discourse analysis method. In this study it has been seen that the themes are changing in two different media. While the posts of ordinary people depend on humanity, universal values, and social relations, the conventional have formed with the themes of politics, war, diplomacy, European Union and, security. The study revealed that the themes for evaluating the same story are quite different. The Aylan Baby takes part in conventional news with the discussions about actual politics while setted as agenda of emotional discussions in new media by Discourse Marginals.

Key Words: *News, Discourse, Discourse Elites, Discourse Marginals.*

1. Giriş

Haber ve haberin ele alınış biçimi, her dönem akademik ilginin içerisinde yer almıştır. Bu ilgi yelpazesinin önemli bir kısmını haber özneleri ve haberde söylem üreten aktörler oluşturmaktadır. Geleneksel haber medyası analizlerinde politikacı, sanatçı, sporcu, bilim insanı, iş insanı gibi seçkin aktörlerin söylem ürettiği göze çarpmaktadır. Medya tarafından sürekli başvuru alan haber kaynakları, halkın gündemine taşınan konuları yorumlayan, değerlendiren, fikir beyan eden uzmanlardan oluşmaktadır. Öte yandan sıradan insanlar haber söylemini üreten değil, genellikle söylemin edilgen nesnelere rolünde karşımıza çıkmaktadır. Sıradan insanlara gündemde yer tutan haberlerde özne olmak yerine haberin figüranı rolü biçildiğini söylemek yanlış olmamaktadır. Medya söyleminde birbirinden farklı yerlerde konumlandırılan söz konusu aktörler Rigel'in kavramlaştırmasıyla "söylem seçkinleri" ve "söylem düşkünleri" şeklinde tanımlanabilir (Rigel, 2000:190). "Söylem seçkinleri" daha çok söylem üreten, haberin aktif öznelerini oluşturan, habere konu olayları yorumlayan kişilerden oluşurken, "söylem düşkünleri" habere konu olan olayda daha çok hakkında konuşulan kişilerdir. "Söylem düşkünleri"nin belki de en önemli özelliği sessiz olmalarıdır. Nadiren söylem üretirler. Haber dilinde söylemi kuran özne olmalarına her zaman izin verilmez. Dezavantajlı gruplar, kadınlar, çocuklar, ezilen, sömürülen, yardıma muhtaç, hakkını savunmada yetersiz bireyler söylem düşkünü grubunun en önemli üyeleri arasında gösterilebilir. Öte yandan yeni medya sıradan insanlara okuyucu / izleyici / dinleyici rollerinin ötesinde sağladığı "kullanıcı" olma imkanıyla her geçen gün önemini artırmaktadır. Kullanıcı olma özelliği, konvansiyonel medyanın tüketicilerine artık kendi söylemlerini üretme ve ağda dolaşıma girme imkânı sağlamaktadır. Denilebilir ki, konvansiyonel medyanın haber üretiminde çok fazla müdahale şansı bulunmayan, haber söyleminde ise düşkün pozisyonundaki insanlar yeni medya aracılığıyla söylem üretebilecekleri bir alana kavuşmuşlardır. Bu çalışmanın ilgisi ve merakı da yukarıda genel çerçevesi ile çizilmeye çalışılan konvansiyonel medya ve yeni medyadaki sıradan insanların söylem üretimi bağlamındaki değişimine dayanmaktadır. Bu amaçla Türk ve dünya kamuoyunu uzun süre meşgul eden "Aylan Bebek" haberleri örnek olay olarak seçilmiştir. Avrupa'ya deniz yoluyla kaçmaya çalışan mülteci dolu bir teknenin batması sonucu hayatını kaybeden ve kıyıya vuran cansız bedeninin fotoğrafıyla dünya gündemine oturan Aylan bebek hakkında gerek konvansiyonel medyada gerek yeni medyada yüzlerce haber ve yazı kaleme alın-

dı. Çalışmada “Aylan bebek” olayı hakkında medya profesyonelleri tarafından hazırlanan haberler ile dünyadaki en popüler ve yoğun kullanılan mikro blog sitesi Twitter’da sıradan insanların paylaştığı gönderiler söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın önemli varsayımlarından biri, sıradan insanların yeni medya aracılığıyla konvansiyonel medyadakinden farklı söylem ürettikleridir. Medya profesyonellerinin, söylem seçkinlerine ve onaylanmış haber kaynaklarına dayalı haber söylemi ile konvansiyonel medyada söylem düşkün rolündeki sıradan insanların söylemleri arasında anlamlı farklar bulunduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada,, söylem analiz modeli kullanılmıştır. Belirli tarihler arasında seçilen Twitter paylaşımları toplanarak kategorilere ayrılmış ve analiz edilmiştir.

2. Söylem

Söylem; söyleyiş tarzı, söyleme, davranış biçimi olarak düşünülebilir. Her bireyin düşüncesini anlamlandırması ile ifade etmesi olarak yorumlanabilir. Söylem konuşmacının sadece kullandığı dil ile çerçevelenmemektedir. Diyalog içerisindeki kişilerin iletişimini, çok yönlü alanda kapsamaktadır. İnanç yapısını, değerler sistemini içerisinde barındırmaktadır. Söylem, mesajın yönünü belirlemektedir. Örneğin; herhangi bir kaza haberi yöneticilerin ihmali olarak yansıtılabilirken, bireyin ihmalkârlığı olarak da yansıtılabilmektedir. Yani, aynı olay farklı söylemler ile farklı anlamlar kazanabilmektedir. “Söylem, en basit ifadeyle, anlamın dil içinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şey olarak tanımlanabilir” (Sancar, 2008: 106). Kullanılan dilin sunuluş biçimidir, anlamlandırılmasıdır. Göndericinin ne anlatmak istediği ve alıcının bu iletiden ne aldığıdır. Söylem kavramı, bireyin hayatı boyunca yaşadığı birçok olayda karşılaştığı bir kavramdır. Dilsel, kültürel, toplumsal iletişim bağlamında yaşanan düşünce, davranış biçimidir. Özellikle toplumdaki hiyerarşik düzende ve iktidar yapılarında daha belirgin olarak göze çarpmaktadır. Bazı durumlarda toplumun kılavuzu, yönlendiricisi olabilmektedir. Çeşitli ilişkilerin yaşandığı süreçlerde, eylemin gerçekleşmediği zamanlarda devreye girmektedir (Çoban, 2003: 225-226). Her söylemin kendine göre var olan bir anlamı söz konusudur. Bu anlam söylemi ifade eden bireyin, dili kullanım biçimine ve söylemin aktarıldığı kişinin düşünce yapısına, zihinsel süzgecine göre farklılık gösterir. Söylemi anlamak için aslında dile getirilen sözden ya da yazılan yazıdan önce; nasıl aktarıldığına bakılmalıdır. Aktarma ile anlamın kazanılması söz

konusudur. Çünkü anlatılmak istenen düşünce aktarma yapılırken ki ifade de gizlidir. İfadenin göndericiye iletimi sonrasındaki kavrayış söylemi oluşturur. Bu ifadelere göre; anlaşılacak söylemi belirler, yani hangi şekilde söylem kullanılırsa, o şekildeki bir anlayışın gerçekleşmesi söz konusudur. Söylem, maddi olan toplumsal dünyayı oluşturan ilişkilerin, pratiklerin, özne ve nesnelerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Dil gerçekliğin ortaya çıkmasına yarayan bir olgudur. Hâkim ideoloji, medyayı kullanarak söylemler üretmeye yaramaktadır. Her söylem kendi içinde bazı anlamlar barındırır. Bir diyalog söz konusu ise; söylem oluşturulurken, dil en önemli unsurdur. Dilin kullanılma biçimi söylemin şeklini oluşturur. Kelime telaffuzu, seçilen sözcükler, gramer yapısı, cümlelerin vurgulanması, kelime dizim sırası, kullanılan sıfatlar, benzetme biçimleri gibi daha birçok unsur eklenebilir. Söylemde, hangi inanç ve düşünce sisteminin ifade edilmek istenildiği önemlidir. Laclau'ya göre söylem kavramı, temelde toplumdaki iktidar ilişkileri ve dilin anlaşılabilirliği ile bağdaştırılmıştır. Toplumsal gerçeklik bu anlaşılabilirliğe göre sürekli değişmektedir (Ernesto: 162-170 akt. Durna ve Kubilay, 2010: 48) Gerçekten de toplumun yapısı, hâkim iktidar anlayışı ile bu kavram farklı şekillerde kendine yer bulmaktadır. Hâkim iktidar anlayışının ideolojik zihin yapısına göre söylemin yerini bulduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, laik devlet anlayışı ile toplumu yönetmeye çalışan bir iktidarın söylem biçimleri sosyalizm, eşitlik, komünizm gibi kavramlardan oluşabilmektedir.

“Söylem (discourse) sosyopsikolojik ve kültürel bir terimdir. Disiplinler arası özelliğe sahip olmakla birlikte ortaya çıkışı yapısalci gelenek içerisinde gerçekleşir. Özneyi öteleyen yapısalci yaklaşım, bunun yerine yapıları koyarken, dilbilimciler kanadında da öznenin yerine söylem, yani metnin kendisi konulur. Buna göre dil bir iletişim aracı olarak algılanmanın ötesinde her türlü ilişkinin kurulduğu ve üretildiği bir alan olarak görülmeye başlanır” (Güngör, 2011).

Çeşitli disiplinler ile açıklanabilen söylem kavramının yapısalci gelenek ile ortak noktaları söz konusudur. Hem yapısalcılığa hem söylem kavramına göre de, gerçeklik; seslerde, harflerde değil anlamdadır. Her iki disipline göre de dil, dilbilgisi kurallarından oluşan bir yapı haricinde; anlamı, söyle-

mi oluşturan bir yapıdır. “Söylem, dilbilimsel ve dilsel olmayan etkinliklerin, özelliklerin bir arada oluşturduğu anlamlandırma ve sınıflandırma dizgisidir. Dilsel söyleyişlerde yer alan tüm öğeler düz anlamları, yan anlamları, farklı anlamlarıyla karmaşık bir yapı oluştururlar”(Aziz, 2015:149). Söylem, geniş çerçeveden bakıldığında insana ait tüm eylemleri kapsamaktadır. Örneğin; konuşma esnasında konuşanın ifadesi, dili kullanım biçimi, jest ve mimikleri o söylem ile ilgili kişinin ne aktarmak istediğini, düşünce yapısını açıkça belirtmektedir. Dilsel olmayan etkinliklerde de vücut dili, hareket şekli o kişinin söylemini açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin siyasi olarak zıt ideolojilere sahip iki politikacının aynı ortamda bulunup birbirlerine selam vermemeleri aslında söylemek istedikleri açısından çok şey ifade etmektedir. “Söylem, dilbilimde cümlelerin üstünde dilin örgütlü bir biçimde kullanımınıdır. Ama bu genel tanımın içinde farklı eğilimler varsayılabılır. Örneğin söylem bir söz olayını (söyleşim, şarkı, şiir, söylev, vaaz, mülakat) oluşturan herhangi bir söz dizisini dile getirebilir” (Mutlu, 2004: 260-261). Dilbilim alanında söylem; dilin belirli kurallar, yapılar çerçevesinde kullanılmasıdır. Özellikle dilin kullanılış şekline vurgu yapılmaktadır. Bu şekillerde farklı yazı türleri ve biçimleri ile anlatılmaktadır. “Söylemler, herhangi bir şeyin temsili veya konuşma yolu şekliyle, sosyal olarak yapılanma özelliği gösterir; onlar asla saf değildir” (Sözen, 1997: 153). Yani söylem bir ifade şeklidir, bir zihniyetin yansıtıldığı araçtır. Konuşulurken, yazılırken, resmedilirken farklı şekillerde tezahür etmektedir. Konuşurken cümlelerin ifadesi ile yazılırken sözcük biçimleri ve kullanımları ile resmedilirken kullanılan görsel materyaller ile anlamlar belirtilmektedir. Söylem dilin yapısının, kullanılma biçimlerinin incelenmesidir. Dilin farklı şekillerde kullanılmasını meydana getiren biçimlerdir. Üretildiği, tüketildiği yani kullanıldığı sosyal siyasi her türlü koşullar ile birlikte dilin değerlendirilmesidir (Mora:60). Söylemin üretimi, biçimlendirilmesi, tüketilmesi her zaman belirli yapılar ile meydana gelmektedir. Bu yapılar sosyolojik yapılar, politik yapılar, hukuki yapılar olmak üzere daha da çeşitlendirilebilir. Söylem, içinde bulunduğu toplumun yapısına göre şekillenmektedir. Hatta toplumdaki farklı toplulukların, katmanların bile kendilerine göre söylem tarzı bulunmaktadır. Her düşünce yapısına göre değişen söylemin her düşünce yapısına göre de kullanılış biçimi bulunmaktadır. Bu kullanılış biçimlerinin incelenmesi, söylem analizi kavramını meydana getirmektedir. Söylem analizi; insansız, toplumsuz, etkileşimsiz, dilsiz düşünülemez. İnsan ifadesidir, insan düşüncesinin temelini yansıtır. Bu

düşünceler; topluma, sosyal ve ahlaki yapıya bağlı olarak değişmekte, yenilenmektedir. Değişim ve yenilikler, etkileşim ve dilin kullanımı ile kendini göstermektedir. Söylem analizi, bilgimiz dışındaki dünyanın anlaşılabilmesi adına bizlere iletişim alanında destek sağlamaktadır. Toplumsal ilişkileri, sosyal olayları anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır.

“S. A geçmiş dönemlere ait sözleri, müzakere-lerde kullanılan dili, belgelere aktarılan kavramları ve deyimleri, kültürel, siyasi ve sosyal bağlam içinde ele alan bir analiz biçimidir. S.A anlamların nasıl yapılandırıldığını, tümevarım ve tümdengelim ile ortaya koyarken, bilgi, düşünme, değerlendirme yöntemlerini kullanır” (Balci, 2016:195).

Söylemin analizinde dikkat edilecek en temel konular, çeşitli olay ve durumların, araştırmaların bir haber metni haline getirilirken ne şekilde düzenlendiğidir. Haber metinlerindeki gerçeklik olgusu bazı ideolojik değişimlere uğramaktadır (Özerkan, 2001:135). Haber bilgi vermek amacıyla yazılmakta ve özellikle de günümüzde yaşamsal döngünün devamının sağlanması amacı ile takip edilmektedir. Yolculuğa çıkacak bir yolcunun hava durumundan haberdar olması gerektiği gibidir. Fakat medyanın güçlü yapısı gerçek, birincil görev olan haber verme amacından biraz daha farklılaşmış gibi gözükmektedir. Haber metinleri ya da görüntüleri, haberdar etme haricinde belirli bir ideolojik görüşü olumlu yönde yansıtmakta ya da olumsuz şekilde yermektedir. Bu sistemle haberin tarafsızlığı, güvenilirliği zedelenmekte ve gerçeklik olgusu değişime uğramaktadır. Disiplinler arası iletişim çalışmaları, belirli konularda uzman olan kişilerin kalemini güçlendirerek, spesifik güçlü söylemler üretmekte ve kontrol etmektedirler. Örneğin, akademisyenler akademik konulardaki söylemleri üretir ve kontrol ederler. Söylem üzerindeki kontrol denetimi, güçle alakalıdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin amaçlarından biri de bu güç biçimlerinin çeşitlendirilmesidir.

“Kişilerarası iletişimde ‘discourse’ analizi bir ilişkinin sözlü ve sözsüz yanının incelenmesidir. Kültürel incelemelerde Foucault’nun kullandığı anlamda, ‘discourse analizi’ dilin ve diğer kodların anlamı ile

uğraşır ve bu kodlarda güç ilişkileri üzerine odaklanır. Kodlar ve anlamları toplumun ve tarihin dışında durmazlar. Daima zamanın tarihsel ve sosyal bağlamına, var olan güç ilişkileri ve çatışmalara bağlıdır. Bazı söylemler diğerlerinden daha meşru olarak düşünülür. Televizyon haberleri söylemi, radyodan daha çok tercih edilir” (Erdoğan ve Korkmaz, 2005:299).

Kişiler arası iletişim bireyler arasında gerçekleşmektedir. Bu iletişim sözlü, yazılı ya da davranışsal olabilmektedir. Yazılı ya da davranışsal iletişim sözsüz iletişim kapsamı içerisine girebilmektedir. Söylem analizi tüm bu iletişim biçimleri üzerinde araştırma gücüne sahip olabilmektedir. Foucault'nun söylem analizi anlayışına göre ise dil, kodlar ve güç ilişkileri önemli unsurlardır. Tüm bu unsurlar geçmişten bugüne yaşanan kültüre bağlı olmaktadır. Her söylem biçiminin kabulleniliş düzeyi birbirinden farklıdır. Medya dünyasındaki söylemlerden biri olan televizyon söylemleri de diğer araçlara göre daha çok tercih edilmektedir. Çünkü televizyon haberleri söylemlerinde yer alan görüntüler, görsel efektler, kameraların çekim açısı, olayın adım adım izlenişi, olayda yer alan kişilerin fiziksel görünüş ve ifadeleri gibi radyo haberlerinde aktarılamayan birçok durum söz konusudur.

“Haber söyleminde serbest piyasa ekonomisi, tüketim, rekabet, başarı, karlılık, özelleştirme gibi konular öne çıkarılır. Sömürü, ezen-ezilen ilişkisi, baskının nasıl ortadan kalkacağı, farklı yaşamlar ve hayatlarında olabileceği vb. değerler yok sayılır” (Aslan, 2004: 30-31).

Genel olarak haber söylemleri geleneksel bilgi aktarımının dışına çıkmaktadır. Haksızlıklar, memnuniyetsizlikler çözümsüz şekilde aktarılmaktadır. Sosyal sorunlar altında yatan nedenler irdelenmeden, insanlara yaşamın bir parçası şeklinde sunulmakta, çözüme kavuşturulmamakta ve bu sorunlar normalleştirilmektedir.

3. Söylem Düşkünü Olarak Çocuk

Günümüz enformasyon toplumlarında bireylerin yaşamlarını sürdürebil-

meleri adına bilgiye ihtiyaçları vardır. Medya, bu enformasyonun iletimi ve yayılmasında en önemli kanal görevini üstlenmektedir. Medya kanalının en önemli işlevi, haber verme işlevidir. Gazetelerde, televizyonlarda, radyolarda, İnternet’te birçok sosyal medya kanalını kullanan bireyler gündeme dair haber almak istemektedirler. Kişiler ekonomik alanda, eğitim alanında, sağlık alanında, ulusal ve uluslararası konularda haberler aracılığı ile bilgi sahibi olabilmektedirler. Medya yapıları, oluşturulan haberler ile var olmaktadır. Medya haberlerinde gerçek kurgulanarak yeni bir gerçeğe dönüştürülerek kitlelere sunulmaktadır. Haberdeki konunun özü çoğu zaman aynıdır, fakat her defasında farklı biçimlerle kurgulanarak seyredilesi, okunası hale getirilmeye çalışılmaktadır. Medyanın insanlar, olaylarla ilgili olarak ürettiği değer ve düşünceler dolaşıma girdikleri andan itibaren kurgulanmış bir sahiçilik kazanır. Kurgulanan, gerçeğin yerini almaya hazırdır. Özellikle de insan hakları, çocuk hakları gibi tartışmalı konular söz konusu ise (Tosun, Dr. Alankuş, 2007: 176). Var olan gerçek bir olay, haber olarak sunulacağı zaman belirli kriterlere göre kurgulanarak hazırlanmaktadır. Medyalar reyting, tiraj ve tıklanma oranlarını yüksek tutmak adına kullandıkları dili, görüntüyü överek ya da yererek verdikleri mesajları alıcılara o şekilde aktarmaktadırlar. Haberler her gün insanlara yaşamın içinden çeşitli olaylar sunmaktadır; ölüm haberleri, kaza haberleri, doğal afet haberleri, yeni doğumlar, başlangıçlar, mucizeler ve daha sıralanabilecek birçok türden haber konularına yer verilebilir. Cinayet, şiddet, hainlik, vahşet örneklerinin gösterildiği haberler kitleleri duyarsızlaştırmakta, sık sık gösterilen vahşet haberleri belli bir sürenin sonunda insanlar için normale dönüşmektedir.

“İletişim alanındaki araştırmalar, medyanın toplumu merhamet yorgunluğuna sürükleyişindeki dört günahını şöyle sıralıyor: sansasyonel haber verme hevesi, kötü haberleri sıklıkla karşımıza çıkarma arzusu, sorunların ortaya çıktığı koşulları aktarmayı ihmal etmesi ve çözümlere değinmeden problemleri önümüze atması” (Sayar ve Manisalıgil, 2015: 136).

İletişim teknolojilerinin gelişimi ve küreselleşme ile birlikte tüm süreçler değişime uğramıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümler nedeni ile

aile ilişkileri, bireysel ilişkiler yenilenme sürecine girmiştir. Bu yapılar arasında en çok erozyona maruz kalan aile ilişkileridir ve bu yönde etkilenen en zayıf halka çocuklardır. Her gün izletilen, dinletilen ya da okutulan özellikle olumsuz haberlere artık haber alıcıları duyarsızlaşabilmektedir. Okuyucular bu olumsuz olayları kanıksamış durumda yaşamlarını sürdürmektedir. Her birey habere bir müddet olumsuz eleştiri yaptıktan sonra, kaldığı yerden hayatına devam etmekte ve sonsuza kadar devam eden felaketlere sadece bazı yorumlarda bulunarak seyirci kalmaktadır.

Çocuklarla ilgili yapılan haberlere baktığımızda çocukların genelde mağdur durumda olduklarını görmekteyiz. Çocukların medyada yer aldığı görüntüleri incelediğimizde, bunların pek de iç açıcı olmadığını söylenebilir. Örneğin Görsel 1'deki fotoğrafın, Suriye'de çekildiği iddia edildi. Tüm dünyanın tepkisini çeken fotoğrafta daha bebek yaşta küçük bir çocuk yerde oturuyor. Etrafında silah tutan bir sürü adam. Çocuk şaşkınlıkla kendisine doğrultulan silahlara bakıyor. *Sham Times* adlı internet sitesinde yer alan habere göre Özgür Suriye Ordusu taraftarınca sosyal medyada paylaşılan bu fotoğrafın altında "bizim en genç rehinemiz" yazıyor. Şoke eden bu fotoğraf kadar fotoğrafa yazılan yorum da tepki çekiyor".

Görsel 1: Suriye’de Çekildiği İddia Edilen Görüntü¹

Görüldüğü gibi çocuk haberde şiddet mağduru, savunmasız, aciz şekilde açık bir biçimde gösterilmektedir. Çocuğun haber yapılaş şekli, onlara yönelik algının oluşmasını şekillendirmektedir. Çocuğun özellikle kendi yaştlarının vahşi şekillerde resmedilmesi ruh sağlığına yönelik tehditler oluşturmaktadır. Gördüğü olumsuzluklar, çocuk kişilik yapısı üzerinde hasar oluşturabilmekte ve bu da çocuğun ileri yaşlardaki davranışlarının olumlu yönde gelişimine engel teşkil edebilmektedir.

“Türkiye’de çocuk haklarına saygılı habercilik açısından çeşitli kodlarda etik ilkeler bulunmasına karşın, bu ilkeler sık sık ihlal edilmektedir. Çocuk yaşta evlilik, cinsel istismar, şiddet, çocuk emeğinin sömürülmesi gibi konularda medyanın sorumlu habercilik yaptığını söylemek zordur. Medyanın çocuklara da hakları olan bireyler olarak yaklaşması gerekirken, çocukların mağdur veya yetişkinlerin

1 Dünya Bu Fotoğrafı Konuşuyor, 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/62493/Dunya_bu_fotograf_i_konusuyor.html, (08 Haziran 2016).

‘şirin uzantıları’ olarak sergilediği görülmektedir. Çocuklarla ilgili haberlerdeki etik ihlaller, genellikle kimlik açıklanması durumlarında gündeme gelmektedir” (Uzun, 2009: 133).

Çocuk yoksulluğu medyada farklı şekillerde ele alınmaktadır. En başta gelen anlatılar yoksul çocuk mağduriyetleridir. İkinci olarak devlet ya da çeşitli kuruluşların yoksul çocuklara el uzatmaması, üçüncüsü ise yoksul çocukların “tinerici” gibi nitelendirmelerle temsil edilmesidir (Ulus, drl. Akbulut ve Balkaş, 2006: 262). Bu tür isimlendirmeler, medyanın çocuk haklarından habersiz olduğunun göstergesi olabilmektedir. Ya da bu hakları ihlal ettiğini önemsememesi ile ilgilidir. Medyanın etkili haber yapma çabası düşünüldüğü zaman, ne kadar objektif davranacağı tartışılabilir bir konudur. Medya, haber verme görevini yerine getirirken bağlı bulunduğu ekonomik ve siyasi gücün kontrolü ile bunu yapmaktadır. Haberin sunumunda çocuğun mağduriyetini kullanmadan bu işi gerçekleştirmek o haberle ilgilenen eşik beklencilerinin inisiyatifine kalmış bir durumdur. Medyayı elinde bulunduran sermaye gruplarının, siyasi tercihleri nedeni ile haberi sunanların da ekonomik çıkarını düşünmesi göz ardı edilemeyen bir gerçektir. Benzer kalıplaşmış konularla (hırsız çocuk, çocuk gelin, çocuk işçi, madde bağımlısı, bakıcı dehşeti) sebepleri araştırılmadan ve çözümlenmeden suçlu, mağdur duruma getirilen çocukların dertleri ile dertleniyormuş gibi sunum yapılarak, haberin yankı uyandırmasına yönelik çalışıldığı anlaşılmaktadır. Toplumda olağan olarak algılanan şiddet daha çok görmezden gelinerek, haber şeklindeki formüllerle değersizleşip, önemsenmemektedir. Hırsız, işçi, mağdur çocuk diye sunulan olaylarda bunu doğuran sebepler yok edilmekte, çözüm aranmamakta, olaya konu edinilen çocuk ya da çocuklar sadece yaftalanmaktadır. Medyanın çocuk ile iletişim kurduğu zamanlarda, medya çalışanlarının çocuk hakları konusunda bilinçlenmesi, çocuk haberciliğine yönelik dikkat edilmesi gereken en başat unsurlar arasında yer almaktadır. Bilinçlenen medyanın, bu konudaki hassasiyeti, etik kuralları gözetmesi çocuk haberciliği açısından istenilen duyarlılığın yakalanmasını sağlayacaktır. Verilen haberlerde çocuğun başarısının ön plana çıkarılması, yaptığı işlerin ödüllendirilmesi ve desteklenmesi, bu tür haberlerin daha sık gündeme gelmesi gerekmektedir. Medya haberlerinde söylem düşkünü olarak yer alan çocukların, kimliğinin açıklanmaması, ifşa edici görüntülere yer

verilmemesine özen gösterilmesi az da olsa çocuk haberciliği haklarına yapılan saygının göstergesi olarak sayılabilmektedir. Hak ihlalleri söz konusu olduğunda ise bunu yapan özel ya da tüzel kişilere yasal yaptırımın uygulanması gerekmektedir.

4. Medyada Söylem Düşkünlüğü: Aylan Bebek Örneği Aylan Bebek Hakkında

Görsel2: *Aylan bebeğin kıyıya vurmuş cansız bedeni*

Muğla'nın bodrum ilçesinde, 2 Eylül 2015'te Yunanistan'a geçmek isterken bindikleri lastik botun batması sonucu Suriyeli 3 yaşındaki Aylan Kürdi'nin yanı sıra ağabeyi ve annesinin de aralarında bulunduğu 5 kişi yaşamını yitirmişti. Aylan bebeğin Fenerburnu sahiline vuran cansız bedeninin görüntüleri, Suriye'deki savaşın korkunç yüzünü bir kez daha ortaya koymuş, uluslararası toplumun da mülteci sorununa dikkatini çekmişti. Dünya gündemini uzun bir süre meşgul eden ve günlerce artçı sarsıntıları devam etmekte olan bu olayın, insanlığın kanayan bir yarası, ayıbı olan mülteci sorununun kapsamlı olarak ele alınması gerektiğini bir kez daha vurgulamıştı.

Araştırmanın konusu ve yöntemi: Bir söylem düşkünü olarak medyada yer alan, Aylan bebek hakkında çıkan haberlerin konvansiyonel ve yeni medyada ele alınış biçimleri araştırılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda olayın gerçekleştiği 2 Eylül 2015 ile 20 Eylül 2015 tarihleri arası Twitter paylaşımlarının en yoğun olduğu dönem olarak gözlemlenmiştir. 20 Eylül ve sonrası yapılan paylaşımlarda keskin bir azalma meydana geldiği için bu tarihten sonra paylaşılan tweetler araştırmaya dahil edilmemiştir. Toplanan paylaşımlar anlam bütünlüğü gösteren kategoriler doğrultusunda ayrıştırılarak eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yeni medyada yer alan kul-

lanıcıların (söylem düşünürleri), Aylan bebek olayını hangi açıdan ele aldıkları araştırılmaya çalışılmıştır. Öte yandan sıradan insanların söylemi ile medya profesyonellerinin söylemleri arasındaki temel kategori farklarının belirlenmesi amacıyla konvansiyonel medyadan da medya içeriklerinin derlendiği 2-20 Eylül 2015 tarihleri arasında bir haber taraması yapılmıştır. Rastgele örneklem seçme yöntemi ile ana akım medyayı oluşturan gazetelerin internet sürümlerinde konu ile ilgili 5 adet haber seçilmiş ve söz konusu haberlerin tematik yapısı eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın en önemli amacı, geleneksel medya dilinde söylem düşünürü olarak kabul edilen sıradan insanların kendi medyaları aracılığıyla önemli toplumsal konular hakkında ne söylediğinin ve söylemlerini hangi vurgular üzerine inşa ettiklerinin belirlenmesidir. Diğer yandan incelenen bütün tweetler anlamlı bir analiz arka planı oluşturması bakımından içerdikleri temalara göre çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Twitter paylaşımlarındaki söylemler baskınlığı en fazla hissedilen konulara göre kategorileştirilerek kaydedilmiştir. Buna göre çıkarılan temalar şöyledir: Sanatsal eleştiri, küresel yardıma davet, batı için olumsuz yorumlar, hükümete yönelik eleştiriler, birlik beraberlik ve insanlık çağrısı, muhalefete tepki, ırkçılık, din, medyaya yönelik eleştiriler olarak belirlenmiştir. İncelenen Twitter paylaşımlarının temalara göre sayısal ve oransal dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Tweetlerin Temalara Göre Sayı ve Oranları

İyileştirme Konuları	Yasal Düzenleme	Teknik Düzenleme	Uluslararası Uzlaşma
Kullanıcı mahremiyeti	√	√	√
İnternette anonimlik	√		
İfade özgürlüğü	√		
Ağ tarafsızlığı			√
Herkes için internet	√		√
Veri-bilgi güvenliği	√	√	
Temiz internet	√	√	

Kaynak: *Crimson Hexagon (04.10.2017)*

Araştırma dönemi içerisinde taranan 10 bin 336 adet Twitter paylaşımının

tamamının söylem analizine tabi tutulması mümkün olmadığından, rastgele örneklem yoluyla ait oldukları kategorileri temsil eden 9 adet başlık seçilmiştir. Söz konusu tweetler ile geleneksel medyanın İnternet sunumlarından konu ile ilgili seçilen 5 adet haber, Van Dijk'ın söylem çözümleme yöntemine göre analiz edilmeye çalışılmıştır. Söylem analizi temelde bir metnin makro yapısı ile mikro yapısının ayrı ayrı incelenmesine dayanmaktadır. Ömer Özer, Van Dijk'ın modelini şu şekilde açıklamıştır (Özer, 2011: 85). Metin üzerinde yapılan çalışma makro ve mikro ana başlıkları ile incelenmektedir. Makro inceleme de tematik ve şematik olarak metin iki alanda incelenir. Tematik analizde haberin başlıkları ve spotlar, şematik analizde ise ana olay, artalan bağlam bilgisi, haberin kaynakları ve yorumlar incelenmektedir. Mikro düzeyde inceleme de ise sözcük seçimleri, cümle yapıları, nedensel ilişki ve retorik incelenmektedir.

a. Sosyal Medyada Aylan Bebek Söylem Analizleri

4.1.1 Örnek Tweet 1'in Analizi

Paylaşılan tweet	Hintli bir sanatçının #AylanKurdi anısına yaptığı kumdan heykel.
Kullanıcı	Hayal.
Tarih	05.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından; Örnek Analiz 1'deki tweet seçilerek çözümlenmektedir. İnsanlık kıyısına vurdu, çocukların öldüğü dünya hastag'ı ile ilgili cümleler araştırılarak gönderiye ulaşılmıştır. Hintli bir sanatçı tarafından yapılan kumdan heykelin görseli, Hayal rumuzlu kullanıcı tarafından paylaşılmıştır. Hintli bir sanatçı ifadesi ile genelleştirme yapılmıştır. Oysaki tüm Hintli sanatçılar değil sadece bir kişi kastedilmektedir. Fakat bu kişi de belirtilmemiştir, kimliği açıklanmamıştır; enformasyon eksiltimi yapılmıştır. Heykelin yapılış amacı bildirilmiştir. Aylan Bebeğin anılması amaçlanmıştır. **Şematik yapı** açısından; Aylan bebek adına yapılan kumdan heykelin görüntüsü paylaşılmıştır. Bu hüznü verici olayın anısına bir sanatçının oluşturduğu heykeli kitlelere hatırlatan, dokunaklı bir dil kullanılmıştır. Bu tweetin söylem amacı incelendiğinde duygusal bir yaklaşımın söz konusu olduğunu görmek-

teyiz. Genel olarak Twitter paylaşımlarında aradalan ve bağlam bilgisi bulunmamaktadır. Zaten yazım alanı 140 karakterle sınırlıdır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweeti atan kişi gösterilebilir.

Mikro yapısal analiz: Yüklemi isimden oluşan, kurallı basit bir cümledir. Cümle yapı bakımından pasiftir. 'Aylan Kürdi anısına yapılan kumdan heykel' kelimesi ile nedensel ve işlevsel ilişkinin söz konusu olduğu görülmektedir. Hintli bir sanatçı yaşanan bu acı olayı kendi becerisi ile herkesin gördüğü anda hüznülenebileceği sanat haline dönüştürmüştür. Yer verilen görsel ve yazılar ile söylem pekiştirilmiştir, inandırıcılık sağlanmıştır. Cümlede "anısına" tanımlaması ile duygusal yaklaşımın ifade edilmek istendiğini anlamaktayız. Görsel unsurun kullanılması ve tweeti atan kişinin varlığı retorik desteklemiştir.

4.1.2 Örnek Tweet 2'nin Analizi

Paylaşılan tweet	AB ülkeleri #AylanKürdi ölünce mültecilere kapıyı açmayı başladı. Bu durum -Merkel dahil- AB'de gerçek bir lider olmadığının göstergesi
Kullanıcı	Emre K.
Tarih	05.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından; AB ülkeleri tanımı ile tüm ülkeler aynı durumda düşünülüp, genelleştirme yapılmıştır. Kapı açan AB ülkeleri hangileridir? Bu sorunun cevabı iletide yoktur, enformasyon eksiltilmiştir. Mülteciler tanımı ile de genelleştirme söz konusudur. Mültecilerin hangi uyruk vatandaşı olduğu belirtilmemiştir. Gönderide kullanılan sözcükler tweeti gönderen kişinin fikrini belirtmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin mültecilere yönelik olumsuz tutumu mecaz anlam kullanılarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Merkel ve çoğu AB ülkelerinin liderleri eleştirilmiştir. 'AB ülke liderleri' kelimesi ile tüm liderler eleştiri odağına alınmış ve genelleştirme yapılmıştır. Metin eleştirel söylem üzerine kurulmuştur. Medyada fazlasıyla gündeme gelen olay ardından AB ülkelerinin mültecilere Aylan Bebek olayından sonra kapılarını açması ile bu durumun gösteri amaçlı yapıldığının ifade edildiği anlaşılmaktadır. **Şematik yapı** açısından; kullanılan dil iğneleyici, tahrik edici bir üslup ile kullanılmıştır. Karmaşık bir cümle yapısının kullanımı söz konusudur. Batı dünyasının mültecilere karşı olumsuz tavrı, Avrupa liderleri sert bir dil-

le, görevlerinin hakkını veremedikleri eleştirisine maruz bırakılmıştır. Yapılan paylaşıma göre, AB ülkelerinin asıl amacı yardım etmek değil, gösteri yapmaktır.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapıları bakımından aktiftir. Nedensel, işlevsel ve referansal ilişkinin varlığı söz konusudur. Tweete ilişkin herhangi bir görse- lin kullanımı söz konusu değildir. AB ülkeleri, Merkel gibi isimlerin yer alması haber metninin inandırıcılığı açısından kullanılmış retorik unsurlardır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.3 Örnek Tweet 3'ün Analizi

Paylaşılan tweet	İŞİD'e tırlarla silah gönderip İSİD'in ölümüne sebep olduğu #AylanKurdî için kumsala yatan AKPliler gibisiniz #tezkereyehayır
Kullanıcı	Mehmet.
Tarih	05.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından; AKP'liler İŞİD'e silah göndermekle itham edilmiş, ayrıca İŞİD'in Aylan Bebeğin ölümüne sebep olduğu söylenmiş ve silah gönderenler diye suçlanan AKP olduğu için yine AKP'yi suçlayıcı bir dil kullanılmıştır. Söyleme göre, kumsala yatan AKP'liler ifadesi ile genelleştirme yapılmıştır. Ayrıca Aylan Bebeğin vefatından sonra Aylan Bebeğin son görüntüsündeki gibi kumsala yatan protestocu AKP'liler suçlanmıştır. Tweeti paylaşan kişinin AKP'ye muhalif olduğunu anlamaktayız, söylemde bir nefret olduğunu açıkça görülmektedir. Ayrıca AKP'liler gibisiniz ithamı ötekileştirici söylemin hâkim olduğu düşünce yapısını ifade etmektedir. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; suçlayıcı, ötekileştirici, nefretin hâkim olduğu bir dil kullanılarak belli bir kesim nefretle eleştirilmiştir. Kullanıcı söyleminde nefretin egemen olduğu söylenebilir.

Mikro yapısal analiz: Birbiri ile bağlantılı, karmaşık sözcüklerin oluşturduğu, kurallı, pasif, isim cümlesidir. Birbiri ile bağlı birkaç cümleden oluşan söz öbeğidir; cümlede AKP'liler İŞİD'e silah gönderiyor ifadesi yer almaktadır, İŞİD'in Aylan bebeğin ölümüne sebep olduğu belirtilmiştir. Cümlede nedensel ve işlevsel ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Tweet(haber) kaynağı olarak,

tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.4 Örnek Tweet 4'ün Analizi

Paylaşılan tweet	#TürkKürtKardeşir #AylanKurdi 'ye ağlamadık mı daha dün? Hemde hepberaber?!?
Kullanıcı	Emre.D
Tarih	06.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından bakıldığında; Türk Kürt kardeşir, Aylan Kürdi Hastagleri ile tweet bulunmaktadır. Aylan Bebeğin vefatı üzerine duygu yoğunluğu yaşayan tüm insanların ortak bir payda olan hüznün konusunda duyduğu üzüntü dile getirilmiştir. Türklerin ve Kürtlerin eşit değerlere sahip olduğu, Ayla Bebeğin ırkının Kürt olmasının herhangi bir ayrıma maruz kalmaması gerektiği belirtilmiştir. Birlik, beraberlik vurgusu yapılmıştır. Ağlamadık mı daha dün? Kelimesi ile enformasyon eksiltimi ve genelleştirme yapılmıştır. Türk, Kürt ırkı arasındaki söylem tartışmalarının pozitif yönde etkilenmesi amaçlanarak paylaşım yapılmıştır. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; gönderen kişinin dili birleştirici, bütünleştirici bir temada kullanılmıştır. Eşit haklara herkesin sahip olduğunu gösteren duygusal içerikli bir iletinin paylaşımı söz konusudur. Politik söyleme yer verilmemiş, duygusal ifadeler kullanılmıştır.

Mikro yapısal analiz: Basit, aktif, kurallı iki cümleden oluşan; iki cümlelerin de yüklemine göre isim cümlesi olduğu söz öbeğidir. 'Aylan Kürdiye ağlamadık mı daha dün?' cümlesi, 'Hem de hep beraber' cümlesi ile bağlantılanmıştır. Nedensel, işlevsel ilişki kurulmuştur. 'Hem de hep beraber' cümlesi; birliği, beraberliği, bütünleştiriciliği, ayırım gözetmeksizin her insanı kapsamaktadır. Referansal ilişki kurulmuştur. Retorik unsur olarak, sürü mantığı oluşturulmaya çalışılmıştır. Hem de hep beraber, söylemi ikna ediciliği arttırmak amacı ile kullanılmıştır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.5 Örnek Tweet 5'in Analizi

Paylaşılan tweet	Dün #AylanKurdi bugün şehitler; Allah rahmet eylesin...Herşeyi çabucak unutan ülkemde insanlık kayboluyor.
Kullanıcı	Ali.T
Tarih	07.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından bakıldığında; Aylan Kürdi hastag'i ile tweete ulaşılmaktadır. Aylan Kürdi'nin ölümü ve şehitlerin haberi ile karşılaşan gönderici; Aylan Kürdi ve şehitlere rahmet dileklerini iletmekte, bu acı olayların yaşanmasının sebebini insanlığın kayboluşuna, insanların duyarsızlaşmasına bağlamaktadır. Her şeyin çabucak unutulduğu, acıların kanıksandığı bu ülkede insani vasıflarında yok olduğu belirtilmektedir. 'Her şeyi çabucak unutan ülkemde insanlık kayboluyor' cümlesi ile tüm ülke insanı üzerinden genelleştirme yapılmıştır. İnsanlığın kayboluşunun sebebi, ülke insanların duyarsızlığı ile bağdaştırılmıştır. Duygu yoğunluğu ve/veya duygusallık ön plandadır. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; yaşanan bu acı olaylardan duyulan üzüntü, şikâyet paylaşılmaktadır. İnsani duyguların yok oluşu ile beraber duyulan sıkıntı ifadesinin yer aldığı tweet siyasi, politik bir söylem içermemektedir.

Mikro yapısal analiz: Cümle pasif, birleşik sözcüklerden oluşmuştur. Yüklemine göre fiil cümlesi olmakla beraber, kurallı bir cümledir. Aylan kürdi ve şehitler olayları; insani duyguların giderek yok oluşuna bağlanmaktadır. Verilen kayıpların yaşattığı acının ifadesi 'Her şeyi çabucak unutan ülkemde insanlık kayboluyor', cümlesi ile anlatılmaya çalışılmış, nedensel işlevsel ilişki kurulmuştur. Duyguların paylaşıldığı kelimeler sadece yazılar ile iletilmiştir. Retorik unsur olarak; Kibar Gözükme (Euphemism) amacı söz konusudur. Daha olumlu gözükme için 'Allah Rahmet Eylesin' ifadesi kullanılmıştır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.6 Örnek Tweet 6'nın Analizi

Paylaşılan tweet	Demokrat Başkan İsrafsaray'a giden Özkes ile beraber sizde gittiniz ey CHP'liler. #Aylan Kürdi 'ye üzülüp duyar kasan vicdanınız tezkere 'de sus, pus olmuş!
Kullanıcı	Demokrat.B Ali.T
Tarih	03.09.2016

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından bakıldığında; Birçok kişisel düşüncenin paylaşıldığı iletilerden biri olan bu paylaşımda da muhalefet partilerinden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve CHP eski milletvekili hedef alınmıştır. CHP'liler kelimesi ile genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Bir dönem CHP de milletvekilliği yapan İhsan Özkeş'in Cumhurbaşkanlığı Külliyesi ile ilgili "israf sarayı" şeklindeki eski eleştirisine gönderme yapılmaktadır. Fakat CHP'den istifa edince bu yargısını destekler nitelikte eylemlerde bulunmamıştır. İhsan Özkeş liderliğinde tüm CHP'liler israf saraya gitmekle itham edilmiş, genelleştirme yapılmıştır. Ayrıca CHP yandaşlarının tezkere kararına suskun kalmaları "sus, pus" tepkisi ile ifade edilmiştir. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; "Ey CHP'liler" ifadesi alaycı bir hitap ile yazıya geçirilmiştir. CHP'lilerin vicdan anlayışı iğneleyici bir ifade ile eleştirilmiştir. Bir muhalefet partisi olan CHP ve CHP'liler hedef alınmıştır. CHP'lilerin vicdani duyarlılığı olumsuz yönde eleştirilmiştir.

Mikro yapısal analiz: Aktif yapıların kullanıldığı, karmaşık bir cümle yapısı ile karşılaşılacaktır. Birinci cümle devrik, ikinci cümle kurallı şekildedir. Her iki cümle de yüklem yapılarına göre fiil cümlesidir. Aylan Kürdi vefatına üzülen CHP'lilerin tezkereye suskun kalmaları eleştirilmiştir. Nedensel ve işlevsel ilişki kurulmuştur. 'Duyar kasan vicdan' ifadesi ile sokak jargonu kullanılmış, "sus pus olmak" deyimini ile de duyulan tepki dile getirilmiştir. Ve retorik unsur olarak, inandırıcılık (ses uyumu kurulmaya çalışılarak) artırılmıştır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.7 Örnek Tweet 7'nin Analizi

Paylaşılan tweet	#AylanKurdî'nin fotosuyla Kürt halkının ölüsüyle dalga geçen faşistler dağlıcadan gelecek ölü sayısı için nasıl caps yapacaklar acaba?
Kullanıcı	Kayar.S
Tarih	06.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından bakıldığında; Aylan Kürdi hasthag'i ile bulunan bu tweette de 'faşistler' terimi kullanılarak enformasyon eksiltimine gidilmiş, genelleştirme yapılmıştır. Faşistlerin kimler oldukları belirtilmemiş, Kürt halkının ölüsü ile dalga geçenler olarak tanım yapılmıştır. Nefret söyleminde bulunulmuştur. Kürt halkı ve faşistler tanımlaması ile eksiltilim ve genelleştirmenin yapıldığı anlaşılmaktadır. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; tweet kullanıcısı faşistler tabiri ile itham ettiği kişileri Kürt halkının ölüsü ile dalga geçmek ile suçlamış, 'Dağlıcadan gelecek ölü sayısı için nasıl caps yapacaklar acaba' cümlesi ile iletisini paylaşan kişi Aylan bebek olayı ile terörle mücadele konusuna gönderme yapmıştır. İdeolojik ırkçı söyleme yer verilmiştir.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapısına göre aktif, devriktir. Soru cümlesi mevcuttur. Nedensel ve işlevsel ilişki varlığı söz konusudur. Retorik unsur olarak hızlı bir ritim oluşturulmaya çalışılmıştır. Güç ve dinamizmin vurgulanmaya çalışıldığı hızlı ve sert bir ritim tercih edilmiştir. Faşistler sözcüğü ırkçı söylemin ifadesidir. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.8 Örnek Tweet 8'in Analizi

Paylaşılan tweet	Zümrüt Ay @Zumrudu_Ay Hz.Muhammed (SAV)'e kafirlik eden #CharlieHebdo pisliği Onun minik ümmeti #AylanKurdî nin masum bedeni ile de alay etmiş
Kullanıcı	Zümrüt.A
Tarih	15.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından bakıldığında; CharlieHebdo, AylanKürdi hasthagleri bulunan bir paylaşımır. Dini duyguların ön planda olduğu söylem hakimdir. ‘CharlieHebdo pislđi’ terimi ile enformasyon eksiltimine gidilmiş ve genelleştirme yapılmıştır. Derginin tüm çalışanları dolaylı yoldan ifade edilerek bu ithama maruz kalmıştır. Dergide çalışanların tümünün, tweet kullanıcısının tabiri ile Hz. Muhammed’e kâfirlik ettiği ve AylanKürdi ile alay ettiğini söylemek mümkün değildir. Yani genelleştirme ve söylemde eksiltimi söz konusudur. **Şematik yapı** açısından bakıldığında; twitter kullanıcısı önceden yaşanan bazı olayları da göz önünde bulundurarak dergiye olan nefretini hakaret edici bir dil ile ifade etmeye çalışmıştır. Hz. Muhammed SAV, ümmet, kâfirlik gibi sözcüklerin kullanılması tweetin dini duygular ile yazıldığıının göstergesidir.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapısı bakımından aktiftir. Kurallı, fil cümlesidir. Nedensel, işlevsel ve referansal bir ilişkinin varlığı görölmektedir. Retorik olarak; kişiselleştirme söz konusudur. Adı geçen dergiden bahsedilirken, bir insandan bahsedilir gibi söz edilmiş, inandırıcılık artırılmaya çalışılmıştır. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

4.1.9 Örnek Tweet 9’un Analizi

Paylaşılan tweet	CharliHepdo #AylanKurdi’ile alay etmiş. Günümüz medyasının en büyük problemi etiksizliği-ahlaksızlığı basın hürriyeti sanmasıdır.
Kullanıcı	Serap.Ç
Tarih	14.09.2015

Kaynak: Twitter (01.10.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından; AylanKürdi hasthagi ile ulaşılan tweette, insani bir duygu olan ahlak kavramı ve medyanın yaşanan olayla alakalı tutumundan bahsedilmiştir. Genelleştirme yapılmıştır. Günümüz medyası ile hangi kuruluş kastedilmektedir, bilinmemektedir. CharlieHebdo dergisi önderliğinde, tüm medya kurum ve kuruluşları bir çatı altında tutularak olumsuz eleştiriyeye maruz bırakılmıştır. **Şematik yapı** açısından tweet kullanıcısına göre, günümüz medyası basın hürriyeti adı altında ahlaksızlığa yer vermektedir. Ve yine twitter kullanıcısına göre, CharlieHebdo Dergisi Ay-

lanKürdi ile alay etmiştir. Medyanın olaylara olan tutumunda etik olmayan, ahlaksızca içerikleri paylaştığı atlan tweet ile iddia edilmiştir.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapısına göre aktif cümledir. Kurallı, isim ve fiil cümlelerini içerir. Nedensel ve işlevsel ilişki varlığı görülmektedir. Örnek verilerek retorik arttırılmaya çalışılmıştır. Adı geçen dergi ile basın hürriyeti kavramı örnek gösterilerek eleştirilmiştir. Tweet (haber) kaynağı olarak, tweet atan kullanıcı örnek gösterilebilir.

5. Geleneksel Medyada “Aylan Bebek” Olayı Söylem Analizleri

Rastgele örneklem seçme yöntemi ile tweetlerin derlendiği 2-20 Eylül 2015 tarihleri arasında ana akım medyayı oluşturan gazetelerin internet sürümlerinde konu ile ilgili 5 haber seçilmiş ve söz konusu haberlerin tematik yapısı aşağıya çıkarılmıştır.

5.1.1 Örnek Haber 1’in Analizi

“Cumhurbaşkanı Erdoğan: Avrupa ölen her mültecinin vebaline ortak”

Başta Batılı ülkeler olmak üzere teröre karşı birlikte mücadele çağrısı yapan Erdoğan, şunları söyledi:“Şehit ve gazilerimizin fedakârlıklarıyla yaşadığımız bu vatanı akitilen tek damla kan ve gözyaşı boşa gitmemiştir. Yine boşa gitmeyecektir. Türkiye terörle ve teröristle mücadelesini tek başına kalsa da sürdürecektir. Bazılarının ayırım yaparak kimilerine karşı mücadele ederken kimini de doğrudan ya da dolaylı desteklemesini huzurlarınıza bir kez daha şiddetle kınıyorum. Terör nerede alev alırsa alsın sonunda tüm dünyayı yakıp kavuran bir felakete dönüşeceği asla unutulmamalıdır. Terörle mücadele konusunda başta Batı olmak üzere hassas olmaya ve iş birliği yapmaya davet ediyorum”.(https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandan-avrupaya-_elestiri,EjoKoT1KA0SZC7g7nLUGEQ, 03.09.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından başlığa baktığımızda, Avrupa ülkelerinin çoğu itham edilmekte ve mülteciler başlığı da genelleştirilmektedir. Avrupa başlığı altında hangi ülkeler söz konusudur, bu bilinmemektedir. Henüz ayrıntılı bir anlatım söz konusu değildir. Bu başlık ile kısıtlı bir anlatım söz konusudur. Enformasyon eksiltimine gidilmiş, genelleştirilme yapılmıştır. Haberin ilerleyen bölümlerinde, genelden özele gidi olduğu anlaşılmaktadır. Tüm mültecilerin ölümünden bahseden Erdoğan, 3 yaşındaki Aylan Bebeği sembolleştirmiştir. Erdoğan, Avrupa’nın mülteciler konusunda sorumlu dav-

ranması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa'nın müdahale etmesi ile mültecilerin ölümünün engelleneceği gibi bir anlam çıkmaktadır. Bu ifadelere göre Bodrum'da hayatını kaybeden mülteciler ve Aylan Bebeğin ölümünün vebali de Avrupa'nın kayıtsız tutumları sebebiyledir. Haberin teması Erdoğan'ın Avrupa'yı politik olarak eleştirmesidir. Haberde siyasi söyleme yer verilmiştir. **Şematik yapı** açısından ise Erdoğan'ın mülteciler başlığı altında AB'nin kayıtsız tutumunu eleştirmektedir. Tüm ülkelerin özellikle AB ülkelerinin; yaşanan problemler karşısında birlikte mücadele etmesi gerektiği siyasi bir söylem ile ifade edilmiştir. Haberin ilerleyen bölümlerinde Erdoğan; Avrupa'nın mültecilere karşı nasıl hoyratça davrandığını açıklamakta, mültecilere karşı olan kayıtsız tutumu eleştirmektedir. Ve Avrupa'nın bu tutumundan dolayı kendini sorumlu hissetmediğini belirtmektedir. Ortada bir sorumsuzluk vardır. Avrupa ülkelerinin liderlerinden de aynı hassasiyeti beklediğini dile getirmektedir. Ardalan ve bağlam bilgisi bulunmamaktadır.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapılarına bakıldığında aktif yapılar görülmektedir. “B20 konferansında konuşan Erdoğan, Bodrum'da 12 mültecinin hayatını kaybettiği facia üzerinden Avrupa'yı eleştirdi” cümlesi ile nedensel ilişkinin kurulduğu örnek gösterilebilir. Referansal ilişki açısından; “Akdeniz'de bizi biz yapan değerler boğulmaktadır, Avrupa kapılarında kaderlerine terk edilen, hatta kasten gemileri, botları batırılarak ölüme gönderilen, sınırlarda insanlık dışı muamelelere tabi tutulan her mülteci bu gerçeğin acı birer temsilcisidir. Huzura ve refaha kavuşmak isterken, Akdeniz'de ve Ege'de boğularak ölen ve cesetleri kıyılarımıza vuran erkek, kadın, çocuk, yaşlı...” Cümleleri yardım çağrısının ifade edildiğinin göstergesidir. Anlamsal bir buzdağı oluşturmaktadır. Retorik olarak; muhabirin tanıklık etmesi, Akdeniz, Ege gibi bölge isimlerinin kullanılması ve ayrıca Avrupa'nın söz konusu edilerek örnek gösterilmesi inandırıcılığı arttırmıştır.

5.1.2 Örnek Haber 2'nin Analizi

“Hiç kimse Türkiye kadar yardım etmedi”

“Bodrum’da geçen hafta cesedi sahile vuran Suriyeli çocuk Aylan Kürdi’nin babası Abdullah Kürdi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kendisine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı teklif ettiğini söyledi. Kürdi; ‘Türk hükümeti, cenaze masraflarında bana gerçekten çok yardımda bulundu’ (<https://www.milliyet.com.tr/dunya/hic-kimse-turkiye-kadar-yardim-etmedi-2114682>, 09.09.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından baktığımızda başlıkta cümleyi söyleyen kişi belirtilmemiştir. Kişi kimdir? Ne durumdadır? Kimleri kastetmektedir? Tüm soruların cevabı bu başlıkta bulunmamaktadır. Enformasyon eksiltimi söz konusudur. Haberin ilerleyen bölümlerinde başlıkta belirtilen cümleyi söyleyen kişinin Abdullah Kürdi olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan’ın kendisine vatandaşlık teklif ettiğini dile getirmektedir. Abdullah Kürdi’nin Türkiye haricindeki diğer tüm ülkelere, her ne kadar belirtmemiş olsa da sitemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu sitem konvansiyonel medyada siyasi bir söylem olarak yerini almıştır. **Şematik yapı** açısından ana olay, Abdullah Kürdi’ye göre Türkiye haricindeki diğer ülkelerin gerekli yardımda bulunmadığıdır. Fakat haberin ilerleyen bölümlerinde, Abdullah Kürdinin eksik destek konusunda tüm ülkeleri kastetmediğini sadece Arap ülkelerini kastettiği anlaşılmaktadır. Haberin ilerleyen bölümlerinde, artalan ve bağlam bilgisi olarak; “Bodrum’dan Yunanistan’ın Kos adasına geçmeye çalışan Kürdi ailesinin bindiği lastik bot devrilmiş, 3 yaşındaki Aylan bebek ile birlikte beş yaşındaki abisi ve annesi de boğulmuştu. Aylan bebeğin Bodrum’da sahile vuran cesedinin fotoğrafı tüm dünyada büyük yankı uyandırmıştı. Abdullah Kürdi, geçen hafta Kanada hükümetinin vatandaşlık teklifini reddetmişti. Kanada hükümeti haziran ayında sığınma başvurusu yapan Kürdi’yi reddetmişti” ifadeleri örnek gösterilebilir.

Mikro yapısal analiz: Cümle yapıları aktiftir. Basit ve karmaşık cümleler kullanılmıştır. Kürdi; “Türk hükümeti, cenaze masraflarında bana gerçekten çok yardımda bulundu. Cenazelerin Kobani’ye nakli için büyük uçak tahsis ettiler”, cümlesi referansal ilişkiye örnektir. Anlamsal bütünlük söz konusudur.

Retorik olarak muhabirin tanıklığı, Abdullah kürdi ve iki çocuğuna ait fotoğraf kanıt gösterilerek inandırıcılık gücü artırılmıştır.

5.1.3 Örnek Haber 3'ün Analizi

“Ben Suriyeliyim, Beni Esad Öldürdü”

Fransa’da binlerce kişi Suriyeliler için toplanarak Esad’a tepki gösterdi. Paris’te #PasEnNotreNom (Bizim adımıza değil) etiketiyle sosyal medyada başlatılan kampanya ile binlerce kişi Paris’te Cumhuriyet (Republique) Meydanı’nda bir araya geldi. 10 binden fazla kişinin katıldığı gösteride, küçük Aylan’ın üzerinde ‘Ben Suriyeliyim. Beni Esad, DEAŞ öldürdü’ yazısının yer aldığı fotoğrafları taşıdı. (<http://www.star.com.tr/dunya/ben-suriyeliyim-beni-esad-oldurdu-haber-1054816/>, 06.09.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından başlığa baktığımızda; Suriyeli kişinin adına, cinsiyetine, yaşına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Haberin başlığında enformasyon eksiltimi söz konusudur. ‘Ben Suriyeliyim’ cümlesi ile de tüm topluluklar bu başlık altına alınarak genelleştirme yapılmıştır, diyebiliriz. Haberin ilerleyen bölümlerinde, bir olayı protesto için toplanan kişilerin olduğunu ve bu kişilerin Esad’ı protesto ettiğini anlamaktayız. Haberin fotoğrafında; birçok kişinin bir arada bulunması, ellerinde yazılı pankartlar içeren görüntüler taşınması protestonun resmidir. Haberde siyasi bir şahıs olan Esad’a yönelik tepki dile getirilmektedir. ‘Sınırları aç, göçmen, sığınma hakkı’ gibi ifadelerin yer alması siyasi, ideolojik anlamları ifade etmektedir. **Şematik yapı** açısından haber, Fransa’da binlerce kişi Suriyeliler için toplanarak Esad’a tepki göstermiştir. Paris’te #PasEnNotreNom (Bizim adımıza değil) etiketiyle sosyal medyada başlatılan kampanya ile binlerce kişi Paris’te Cumhuriyet (Republique) Meydanı’nda bir araya gelmiştir. 10 binden fazla kişinin katıldığı gösteride, küçük Aylan’ın üzerinde “Ben Suriyeliyim. Beni Esad, DEAŞ öldürdü” yazısının yer aldığı fotoğrafları taşınmıştır. Haberin ortalarına geldiğimizde; başlığı daha da anlamlandırabilmekteyiz. Esad’ın yaptığı zulme yönelik gösterilen tepkiler kalabalıklar ile protesto edilmiştir. Suriye’deki savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli mültecilerin Avrupa kapılarına dayanması ve Rusya’nın Esad rejimine açıktan askeri desteğini artırması sonrası Suriye politikasında değişikliğe gideceği iddia edilmesi sonucu birçok kişi protesto için toplanmıştır. Haber kaynağı gazete muhabiridir.

Mikro yapısal analiz: Gösterdi, taşındı, meydandaydı cümleleri ile pasif cümle yapılarını görmekteyiz. Haber basit ve karmaşık cümlelerden oluşmuştur. Nedensel ilişki; “Suriye’deki savaş nedeniyle” cümlesi ile kurulmuştur. İşlevsel ilişki; “Esad’a tepki gösterdi, pankartlar taşındı” cümleleri ile kurulmuştur. Referansal ilişki; “Ben Suriyeliyim. Beni Esad, DAEŞ öldürdü” yazısının yer aldığı fotoğraflar ile protesto resmedilmiştir. Retorik; muhabirin tanıklığı, fotoğraflarda yer alan birçok kişi, Aylan bebeğin bulunduğu pankartlarla ve mitonomi kullanımı ile inandırıcılık etkisi artırılmıştır.

5.1.4 Örnek Haber 4’ün Analizi

“DAEŞ’tenAylan’ın fotoğrafı ile kirli propaganda”

Terör örgütü DAEŞ’in propaganda dergisi *Dabiq* 11. sayısında 2 yaşındaki Aylan Kurdi’nin cansız bedeninin fotoğrafını kullanarak tehditler savurdu. Spiegel Online ‘in haberine göre, DAEŞ terör örgütünün propagandasını yapan *Dabiq* dergisi, bu sayısında Aylan’ın fotoğrafını ‘Darul-İslam’a sırtını dönenleri bekleyen tehlike’ başlığı altında kullandı. Yazıda, ‘Bizden kaçanlar, bu tür kaderle karşı karşıya kalırlar’ denirken, batıya kaçmanın büyük bir günah olduğu vurgulandı. DAEŞ, dergideki yazıda batının, DAEŞ’ten kaçanları nefsi tutkular, uyuşturucu ve Alkol ile aldattığı ve İslam’a sırt çevirttiğini iddia ediyor. Ayrıca, Avusturya’da bir kamyonda havasızlıktan ölen 71 Suriyeli de yazıda söz konusu ediliyor”

(<http://www.star.com.tr/guncel/daesten-aylanin-fotografi-ile-kirli-propaganda-haber-1055745/>. 10.09.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından başlığa baktığımızda propagandanın amacının ne olduğu, nerede kullanıldığı, nasıl kullanıldığı ve kime yönelik olduğu anlaşılmamaktadır, sınırlı bilgi verilmiştir. Enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Metnin ilerleyen bölümünde; ise “DAEŞ’in propaganda dergisi *Dabiq* 11. sayısında 2 yaşındaki Aylan Kurdi’nin cansız bedeninin fotoğrafını kullanarak tehditler savurdu”, cümlesine göre DAEŞ, terör örgütü olarak nitelendirilmiş. İdeolojik ifadeler yer verilmiştir. “Kullanarak” sözcüğü de derginin fotoğrafı istismar ettiği yönündeki söyleminin ifadesidir. Yani ideolojik söylemler ile Aylan bebek haberi politik gündemde yerini almıştır. **Şematik yapı** açısından bakıldığında, haberde, “Bizden kaçanlar, bu tür kaderle karşı karşıya kalırlar” denirken, batıya kaçmanın büyük bir günah olduğu vurgulandı. DAEŞ, dergideki yazıda batının, DAEŞ’ten kaçanları nefsi tutkular,

uyuşturucu ve alkol ile aldattığı ve İslam’a sırt çevirttiğini iddia ediyor. Ayrıca, Avusturya’da bir kamyonunda havasızlıktan ölen 71 Suriyeli de yazıda söz konusu ediliyor. İfade edilenlere göre DAEŞ propaganda dergisi “Dabiq”, Ayla Kürdi fotoğraflarını kullanarak tehditler savurmaktadır. Haber kaynağı, muhabir olarak gösterilebilir. Ardalan ve bağlam bilgisi bulunmamaktadır.

Mikro yapısal analiz: Haberin cümleleri; pasif, basit ve karmaşık yapılardan oluşmuştur. Referansal ilişki; “cansız bedeninin fotoğrafını kullanarak, tehditler savurdu” cümlesi ile kurulmuştur. Ve dergi fotoğrafı da paylaşılmıştır. Dabiq dergisinin “The Danger” başlıklı yazısının görseli ikna edici unsurdur. Haberin kaynağı; Spiegel Online’dır. Terör örgütü, DAEŞ, Suriye gibi sözcüklerin seçilmiş olması, haberin siyasi söylem içerdiğinin kanıtıdır. Haberde bazı isimlerin özellikle vurgulanması metnin inandırıcılığını etkilemiştir.

5.1.5 Örnek Haber 5’in Analizi

“CHP’li vekiller Aylan’ın cenazesine gidecek”

Tanrıkulu ile Nazlıaka, 3 yaşındaki Aylan Kürdi’nin Kobani’deki cenazesine katılacak. CHP Genel Başkan Yardımcısı Sezgin Tanrıkulu ile Ankara Milletvekili Aylin Nazlıaka, bontan düşüp boğularak yaşamını yitiren ve bedeni kıyıya vuran 3 yaşındaki Aylan Kürdi’nin Kobani ‘deki cenazesine katılacak”
(<https://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/chpli-vekiller-aylanin-cenazesine-gidecek-927693/>, 04.09.2015)

Makro yapısal analiz: Tematik yapı açısından başlığa baktığımızda bir genelleştirme ve enformasyon eksiltimi söz konusudur. CHP’li vekiller sözü kapsamlı bir sözdür. Geniş kitleyi içinde barındırır. Hangi vekillerin olduğu cenazenin nerede olacağı başlıkta açıklanmamıştır. İlerleyen bölümlerde; Tanrıkulu ile Nazlıaka, 3 yaşındaki Aylan Kürdinin Kobani’deki cenazesine katılacak cümlesi yer almaktadır. Bu cümleye baktığımızda, iki vekilin törene katılacağı anlaşılmaktadır. Ama vekillerin partisinden henüz bahsedilmemiştir. Haberin daha da ilerleyen bölümlerinde, CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Ankara milletvekili sıfatları ile durum daha netleşmiştir. Cenazenin nerede olacağı bilgisi de verilmiştir. CHP, milletvekili gibi sözcükler siyasi söylemin üretimine neden olmuşlardır. **Şematik yapı** açısından ise haberde CHP’li vekillerin cenazeye katılacağı bilgisi verilmiştir. Geleneksel medya internet sitesinde yer alan yazıya

göre AylanKürdi vakası siyasi söylemler ile haber değeri oluşturmuştur. Habere yer veren mecra ile haberde adı geçen vekillerin ideolojik yapılarının aynı olduğu düşüncesi politik söylemin gücünü arttırmaktadır. Haberin kaynağı, muhabir olarak ifade edilebilir.

Mikro yapısal analiz: Haber cümleleri aktif, basit ve karmaşık yapılardan oluşmuştur. Nedensel ve işlevsel ilişkinin kurulduğu, yazılan haber cümleleri ile görülmektedir. Kobani, Ankara gibi yer isimlerinin kullanılması ve bazı isimlerin örnek verilmesi inandırıcılığı arttırmıştır. Ve yine muhabirin tanıklığı, haberin kaynakları arasında gösterilebilir.

6. Örnek Paylaşımların Çözümlemeleri Üzerine Tartışma

Twitter üzerinden yapılan Van Dijk'ın söylem analiz modeli bir metni ya da cümleyi iki ana başlık olan makro ve mikro yapı içerisinde incelemektedir. Makro yapı, tematik ve şematik yapıdan mikro yapı ise, sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve haber retoriğinden oluşmaktadır. Bu düzene göre çözümlenen metinlerin anlamlandırılması ayrıntılı ve derinlemesine olmaktadır. Belirli tarihler aralığında seçilen tweetlerin toplanması ve kategorilere ayrılması analizin yapılmasında kolaylık sağlamıştır. Her kategori belirli bir sayıda paylaşılan tweet oranını ifade etmektedir. Her kategori kendi içerisinde ayrı ayrı değerlendirilse de tümüne bakıldığında yapılan paylaşımlarda insani, ahlaki, etik, toplumsal değerler ile kurulan cümlelerin varlığı görülmektedir. Söylem düşkünleri Aylan Bebek olayını birtakım duyarlılıkları ile içselleştirerek iletilere dönüştürmüşlerdir. Geleneksel medyadan seçilen örnekler incelendiğinde temaların Twitter paylaşımlarına göre oldukça farklılaştığı göze çarpmaktadır. Buna göre medya profesyonelleri tarafından hazırlanan haberlerin genel temaları daha çok politika, uluslararası ilişkiler, vatantaşlık, insani yardım, diplomasi, siyasi liderlik, Orta Doğu, Avrupa ve terör gibi konulardan oluşmaktadır. Örnek olarak incelenebilecek haberlerin taranması sırasında yalnız bir haberde söylem düşkünü olarak Aylan bebeğin babasına söz verildiği görülmüştür.

Twitter aracılığıyla sıradan insanların “Aylan bebek” olayı üzerinden daha çok duygusal bağlamda paylaşımlar yaptığını, medya profesyonelleri tarafından işlenen konuların ise daha çok reel politikaya dayandığı görülmüştür. Bunun yanında geleneksel medyada yer alan haberlerdeki eleştirilerin daha

çok Avrupa ve Suriye yönetimine yönelik olduğu görülürken, söylem düşkünü insanların eleştirilerinin hükümet, muhalefet ve Avrupa'ya dönük olduğu tespit edilmiştir. İnsanlık vurgusunun daha çok ağırlığının hissedildiği Twitter paylaşımlarında bir diğer eleştiri noktası ise medya ile ilgilidir. Geleneksel medyada, haber profesyonellerinin haberde kendilerini doğal olarak eleştirmelerinin karşısında sıradan insanların bu türden paylaşımda bulunması yeni iletişim teknolojilerine içkin bir özellik olarak değerlendirilebilir.

7. Sonuç

Haberin varlığı insanlık tarihi ile başlamaktadır. Çünkü insan her zaman edindiği ve aktardığı bilgiler ile var olmaktadır. Haberin bu köklü yapısı ve enformasyon toplumlari için giderek etkisinin güçlenmesi ile bireyler tarafından daha da vazgeçilemez hale getirmektedir. Öyle ki artık günümüzde medya, 4. Kuvvet olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında her haber kurumunun ideolojik yapısına hizmet eden söylem biçimi vardır. Haber kurumları, bu söylem biçimleri sayesinde kitleler tarafından kabul görülmekte ve kitlelere hitap etmektedirler. Çoğu zaman bilgilendirme amaçlı haberler propaganda, dezenformasyon, bilgi saklama gibi kavramlarla beraber anılmaktadır. Akademik ilgide profesyonel haber medyasının enformasyon iletimi çerçevesinden çok, güç ilişkileri bağlamında bir analize tabi tutulduğu görülmektedir. Profesyonel haber medyasına getirilen en büyük eleştiriler objektif ve güvenilir habercilik anlayışının ekonomik, siyasi ilişkiler bağlamında büyük bir tahribata uğradığıyla ilgilidir. Geleneksel medyanın gündemini belirlerken ve haber aktörlerini seçerken sahip olduğu refleksler ve geliştirdiği politikalar da akademik eleştirinin önemli konuları arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın da ana konusunu oluşturan “söylem seçkinleri” ve “söylem düşkünleri” diyalektiğinde şekillenen yaklaşıma göre geleneksel medya dezavantajlı gruplar, topluluklar ve insanların söylemlerinden ziyade kamuoyunda sürekli görünürlüğü bulunan ayrıcalıklı olarak da tanımlanabilecek haber kaynaklarının söylemlerine aracılık etmektedir. Sıradan insanlar geri besleme imkânının çok kısıtlı bir çerçevede yürüdüğü geleneksel medyanın haber üretim süreçlerine katılmadığı gibi, haber dilinde de edilgen bir pozisyonda sunulmaktadır. Sıradan insanların hayalleri, yaşamları, sıkıntıları, sevinçleri, durumları “söylem seçkinleri”

olarak gösterilen politikacılar, sanatçılar, sporcular, iş adamları, bilim adamları gibi farklı özneler dolayısıyla habere konu edilmektedir.

Bu noktada yeni iletişim teknolojileri hayata kazandırdığı birçok avantajın yanında habercilik açısından da “söylem seçkinleri” ve “söylem düşkünleri” diyalektiğinde bir kırılmaya yol açabileceği öngörüsüyle değerlendirilmektedir. Bu görüşe göre profesyonel habercinin söyleminde edilgen haber nesnesi konumundaki “söylem düşkünleri” yeni medya aracılığıyla kendi hayallerini, eleştirilerini, umutlarını, sıkıntılarını, sevinçlerini, kimliklerini ifade edebileceklerdir. Her geçen gün büyüyen, çeşitlenen ve önemini artıran sosyal paylaşım siteleri de söylem düşkünlerinin kendi kimliklerini söylemleriyle ortaya koyabilecekleri mecraların başında gelmektedir. Söz konusu mecralar arasında Twitter ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Gerek dünya çapındaki farklı toplumsal olaylardaki kullanımı gerek ulaştığı insan sayısı gerek geleneksel medyayı da içerisine alan etki alanıyla Twitter son yıllarda dezavantajlı grupların kendilerini ifade edebilecekleri en önemli sosyal paylaşım sitesi haline gelmiştir. Mikro blog özelliği, akışkanlığı, mesajları dünya çapında yayabilme kapasitesi Twitter’ın yalnız eski dönemin söylem düşkünlerinin değil söylem seçkinlerinin de önemli paylaşım kanallarından biri olmasını sağlamıştır. Devlet başkanlarından, sanatçılara, sporculardan kamu kurumlarına kadar birçok gerçek ve tüzel kişilik resmi Twitter hesabıyla hedef kitlelerine ulaşmaya çalışmaktadır. Twitter’ın bu özellikleri kendisini akademik ilgide de önemli bir inceleme alanı haline getirmiştir. Bu çalışmada da geleneksel haber söyleminde suskun rolü biçilen ve kendisi adına genellikle söylem seçkinlerinin konuşmasına izin verilen söylem düşkünlerinin Twitter üzerinden kendi söylemlerini üretmeleri konu edinilmiştir. Söylem üretimi gibi geniş bir konu özellikle medya, medya profesyonelleri, haber gibi tartışmalı konularla beraber düşünüldüğünde araştırması ve çerçevesinin sağlıklı olarak çizilmesi oldukça güç bir çalışma alanına denk gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın kendisi de bütün “suskunluğu” ile bir söylem düşkünü olan Aylan bebek örneği üzerinden da-
raltılmıştır.

Baştan da belirtildiği üzere çalışmanın en önemli ön görüşü olarak söylem düşkünleri ile söylem seçkinleri arasında anlamlı bir söylem farkının olduğu düşünülmektedir. Böyle bir öngörünün oluşmasının nedeni literatür taramasında karşılaşılan yeni medya kullanım amaçlarının geleneksel medya içerikle-

rinden oldukça farklı olduğunun tespit edilmesidir. Yeni medya kullanımında ortaya çıkan politik eleştiri, toplumsal muhalefet, aktivizm, örgütlenme gibi kavramlar ile ekonomik ve siyasal süreçlerde önemli bir bileşen haline gelen geleneksel medya kavramlarının örtüşmediği bilinmektedir. Böylece yeni medya söylemi ile geleneksel medya söyleminin farklı olduğu varsayımının dayanaksız bir başlangıç noktası olmayacağı açığa çıkmaktadır. Çalışmada incelenen medya içerikleri yukarıda gerekçelendirilen ön kabulü doğrular nitelikte sonuçlar vermiştir. Yapılan incelemede sıradan insanlar kendileri gibi sıradan insanların haber nesnesi olduğu konularda profesyonel medya üreticilerine göre çok farklı bir refleks ortaya koymaktadır. Aylan bebek örneğinde geleneksel medya haberlerinde “söylem düşkünü” rolü biçilen sıradan insanlar söylem üretme imkânına kavuştuğunda oldukça eleştirel bir pozisyon almaktadır. Buna göre sıradan insanların eleştirel söylemleri yönetici erkten muhalefete, Batı’dan Ortadoğu’ya kadar daha geniş bir yelpazeye denk gelirken, geleneksel medyada bu eleştirinin daha dar bir çerçeveye oturduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında sıradan insanlar daha fazla duygu yoğunluklu bir söylemin üretimine odaklanmışken, geleneksel medyanın “reel politik” gelişmeler, tartışmalar etrafında bir söylem ürettiği göze çarpmaktadır. Yapılan incelemede söylem seçkinleri ile söylem düşkünleri arasında temalar açısından yalnız Batı’ya yöneltilen eleştirilerin kesiştiği diğer konularda tamamen farklı bir söylem üretimin söz konusu olduğu görülmüştür. Geleneksel medya haberlerinde söylem düşkünlerine yer verilmediği, Aylan Bebeğin bir söylem düşkünü olarak yalnız söylem seçkinlerinin hakkında konuştuğu bir haber nesnesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Geleneksel medyanın haber refleksi beklenildiği üzere söylem seçkinlerinin söylem düşkünleri üzerine söylem üretmesine dayanmaktadır.

Çalışmanın bütünü göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki; geleneksel haber medyası dayandığı ekonomik – politik dinamikler nedeniyle farklı bir söylem üretimi refleksine sahiptir. Bu refleks içerisinde sıradan insanlar genellikle edilgen bir konumlama tercihiyle habere konu edilmektedir. Bu yönüyle sıradan insanlar medya profesyonellerinin söyleminde suskundur. Bu suskunluk hem söylem üretmemeyi hem de sıradan insanların söylemlerinin medya profesyonellerinin özne konumuyla haberlerinde yer verdiği söylem seçkinlerine göre daha düşkün bir pozisyonda olmayı ifade etmektedir. Ancak

sıradan insanların yeni medya ortamlarında söylem üretebilme imkânıyla birlikte önemli toplumsal sorun ve konularda kendi görüşlerini ortaya koydukları görülmektedir. Bu yönüyle yeni medya sıradan insanların arzularının, sıkıntılarının, olayları kavrayış, ele alış ve çözüm üretim biçimlerinin anlaşılması için önemli bir kaynak haline dönüşmektedir. Sıradan insanların söylemlerinin kültürel, tarihsel arka planlarının araştırılması, üretilen söylemin medya profesyonellerinin habercilik refleksini etkileyip etkilemediğinin belirlenmesi gibi konuların farklı araştırmalara konu edilerek değişen “söylem seçkini/söylem düşkünü” diyalektiğinin daha kapsamlı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynak

- Aslan, Kemal. *Haber Nasıl Okunur? Haberde İdeoloji, Söylem*, 1.Basım, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2004.
- Aziz, Aysel. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, 10.Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, 12.Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Ben Suriyeliyim Beni Esad Öldürdü, 2015, <http://haber.star.com.tr/dunya/ben-suriyeliyim-beni-esad-oldurdu/haber-1054816> 06.09.2015, (13 Ekim 2016).
- CHP’li Vekiller Aylan’ın Cenazesine Gidecek, 2015, <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/chpli-vekiller-aylanin-cenazesine-gidecek-927693/>, (13 Ekim 2016).
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Avrupa Ölen Her Mültecinin Vebaline Ortak, 2015, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-avrupa-olen-her-multecinin-vebaline-ortak,EjoKoT1KA0SZC7g7n-LUGEQ>, (13 Ekim 2016).
- Çoban, Barış “Söylem, İdeoloji Ve Eylem: İktidar Ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”, *Söylem ve İdeoloji*, Barış Çoban, Zeynep Özarslan (drl.), İstanbul: Su Yayınları, 2003.
- DAEŞ’ten Aylan’ın Fotoğrafi İle Kirli Propaganda, 2015, <http://haber.star.com.tr/>

[guncel/daesten-aylanin-fotografi-ile-kirli-propaganda/haber-1055745](https://www.uncel.com.tr/daesten-aylanin-fotografi-ile-kirli-propaganda/haber-1055745), (13 Ekim 2016).

Erdoğan, İrfan ve Alemdar Korkmaz. *Öteki Kuram- Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, 1.Basım, Ankara: Erk Yayınları, 2005.

Ernesto, Laclau. 'Söylem ve Felsefe Tartışmaları', Aktaran: Tezcan Durna ve Çağla Kubilay, *Medyadan Söylemler, Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri*, 1. Baskı, İstanbul: Libra Kitap, 2010.

Girgin, Atilla. *Yazılı Basında Haber ve Habercilik 'Etik'i*, 1.Basım, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2002.

Gülgün, Tosun. "*Çocuklar ve Çocuk Haklarının Medyada Temsili*", *Çocuk Odaklı Habercilik*, Sevda Alankuş (drl), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2007.

Güngör, Nazife. *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*, 1.Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.

Milliyet Gazetesi, (2015, Eylül 09). Hiç kimse Türkiye kadar yardım etmedi. 20 Haziran 2019 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/dunya/hic-kimse-turkiye-kadar-yardim-etmedi-2114682> adresinden alındı).

Mora, Necla. *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Mutlu, Erol. *İletişim Sözlüğü*, 1.Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.

Özer, Ömer. *Haber Söylem İdeoloji- Eleştirel Haber Çözümlemeleri*, 1. Basım, Konya: Literatürk Yayınları, 2011.

Özerkan, Şengül. *Medya Dil ve İletişim*, 1.Basım, İstanbul: Martı Yayınevi, 2001.

Rigel, Nurdoğan. *İleti Tasarımında Haber*, 1.Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Sancar, Serpil. *İdeolojinin Serüveni- Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, 3.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.

- Sayar, Kemal ve Alperen Manisalıgil, *Merhamet Devrimi*, 1.Basım, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Sözen, Edibe. *Medyatik Hafıza*, 1.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1997.
- Ulus, Selma. “*Haber Söyleminde Dönüştürülen Hakikat: Yoksullukla Kuşatılmış Çocukların Medyada Temsillerinin İki Örnek Haberle Eleştirel Karşılaştırılması*”, *Medya Mercek Altında*, Nesrin Tan Akbulut- Elif Eda Balkaş (drl), İstanbul: Beta Basım, 2006.
- Uzun, Ruhdan. *İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar*, 1.Basım, Ankara: Dipnot Yayınları, 2009.

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

TOPLUMSAL RİTÜELLERE KATILMANIN TOPLUMSAL DEĞERLERİN BENİMSENME DÜZEYİNE ETKİSİ ÜZERİNE BULANIK MANTIKSAL BİR MODELLEME

*Nur Sena KOMUT¹
Şevval ZENGİN²
Cebrail YILDIRIM³*

Özet

Bu araştırmanın konusu, toplumsal ritüellere katılmanın toplumsal değerlerin kazanılma düzeyini (bilişsel, duyuşsal ve davranışsal) nasıl etkilediğini belirlemek, değerlerin kazanılmasına yönelik önerilerde bulunmak ve değerler eğitimi alanına uygulanabilir bir eğitim aracı sunmaktır. Bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerlerin kazanılma düzeyini etkiler mi? Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerlerin kazanılmasında en çok hangi düzeyi etkiler: Bilişsel, duyuşsal, davranışsal? Bu çalışmada şu hipotezler oluşturulmuştur: Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerleri benimseme araçlarından biridir. Toplumsal ritüellere katılanlar, toplumsal değerleri daha çok kazanır. Toplumsal ritüellere katılan bireylerin toplumsal değerlere verdiği önem bilişsel düzeyden, duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru artış gösterir. Araştırma, anket hazırlanarak yapılan bir alan çalışmasıdır. Anketler, Samsun ili Atakum ilçesindeki 3 (üç) lisede öğrenim gören 506 öğrenciye uygulanmıştır. Aynı sayfada yer alan 2 ayrı anket hazırlanmış; anketlerden biri ile öğrencilerin toplumsal ritüellere katılım düzeyi, diğeri ise o ritüelle ilişkili toplumsal değerleri kazanım düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Toplumsal değerler sayıca fazla olduklarından sınırlandırma yaparken MEB'in öğretim programlarında belirtilen 10 kök değer referans alınmıştır. Verilerin analizinde Microsoft Office Excel programı kullanılmış; elde edilen nicel değerlerin niteliksel değerlere dönüştürülmesinde "Bulanık Küme Modelleme" tekniğine başvurulmuştur. Araştırma sonucunda hipotezlerin doğrulandığı görülmüştür. Buna göre toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerlerin benimsenmesinde önemli bir araçtır; katılım ile benimseme düzeyi arasında pozitif korelasyon vardır. Toplumsal ritüellere ka-

---

¹ Samsun Şehit Emrah Sapa Anadolu İmam Hatip Lisesi, komutnursena@gmail.com

² Samsun Şehit Emrah Sapa Anadolu İmam Hatip Lisesi, sevvalzg@outlook.com 97

³ Samsun İlkadım Anadolu Lisesi, cebrail4455@gmail.com

tılımin artması ile toplumsal değerlerin kazanılma düzeyi, bilişsel düzeyden, duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru değişim göstermektedir. Bu bağlamda toplumsal ritüellere katılım, değerler eğitiminde kullanılacak etkin yöntemlerden biri olarak kabul edilebilir.

Anahtar kelimeler: *Toplumsal Değerler, Toplumsal Ritüeller, Bulanık Küme Modelleme, Değerler Eğitimi.*

Abstract

A Fuzzy Set Modeling on the Effects of the Frequency of Participation in Social Rituals on the Intensity of Adopting Social Values

The subject of this research is to reveal the relationship between participation frequency in social rituals and the intensity of adoption of social values. In this study, the following questions were sought: How does participation frequency in social rituals affect the intensity of adoption of social values? In which category does participation in social rituals affect the adoption of social values most? Cognitive, emotioanl or behavioral: Which one? The main hypothesis guiding the research is this: Participation in social rituals is one of the means of adopting social values. Those who participate in social rituals adopt social values more than those who do not participate in rituals. The importance given to social values by those who participate in social rituals, increase from cognitive level to emotional and to behavioral level. The research is a field study conducted by prepared surveys. These two surveys were applied to a total of 506 students in 3 (three) high schools in Atakum district of Samsun province by face to face interview method. In the first of the two surveys, the frequency of students' participation in social rituals, and the second, the density of the same student's adoption of social values were tried to be measured. Because of the high number of social values, the Ministry of National Education's ten root-values in the curricula were included in the study. Microsoft Office Excel program was used to analyze data. In order to transform the obtained quantitative values into linguistic-qualitative variables was used "Fuzzy Set Modeling Technic".

The findings confirmed the above mentioned hypotheses. Accordingly, participation in social rituals is an important tool in adopting social values. There is a positive correlation between the frequency of attending rituals and the intensity of social value adoption. If the frequency of participation in social rituals increases, then the level of adoption of values is also increasing. The intensity of adoption varies from the cognitive level to the emotional and to behavioral level. Therefore, participation in social rituals can be considered as one of the effective methods in values education.

Keywords: *Social Values, Social Rituals, Fuzzy Set Modeling, Education for Values.*

1. GİRİŞ

İnsanların bir arada yaşamaları, birbirleriyle iletişim kurmalarını ve böylece birtakım ortak değerlerin oluşmasını sağlamıştır (Coştu, 2009). Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Köyde yaşayan insanlar, tarlalarını ekip biçerken komşularının yardımına ihtiyaç duyabilirler. İmece adı verilen elbirliği ile topluluğun işini görme, bir tür toplumsal dayanışmadır. Bu yolla insanlar, yardımseverlik değerinin oluşmasına katkı yapmış olurlar.

Değer; bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken başvurduğu bir ölçüt olarak vurgulanmaktadır (Güngör'den akt. Yazıcı, 2014). Değer, psiko-sosyal bir kavramdır; gündelik yaşamda, aile-akraba-yakın çevre arasındaki ilişkilerde, düğün-bayram-yas gibi toplumsal ritüellerde toplumsal hayatımızın içinde yer alır (Arslan ve Turan, 2016). Bireyler, ferdi farklılıklarına rağmen, toplumla bütünleşmeyi, toplumla uyumlu bir kimlik kazanmayı, toplumun kendine özgü davranış ve düşünce kalıplarına uygun olarak hareket etmeyi toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir (Coştu, 2009). Değerler, sosyalleşme sürecinde edinilir.

Toplumların sahip olduğu değerler, toplumlara özgünlük kazandırır ve insanın kendine yeterli olma durumunu kapsamlı şekilde geliştirir. Kendi içimizde değerleri üretip geliştirirken, bir yandan da bunu diğer insanlarla paylaşıyoruz. Toplumsal gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan yeni düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesi, karşılaşılan yeni durum ve problemlere karşı fertlerin sağlıklı karar verme mekanizmalarının geliştirilmesi, evrensel ve insani değerlerin öğretilmesi ve içselleştirilmesiyle bağlantılıdır (Arslan ve Turan, 2016).

Aynı fiziksel mekanı paylaşan, aynı sosyal ritüellere katılan insanlar arasında uzun ya da kısa süreli bir etkileşim meydana gelir, duygusal yakınlık oluşur. Ritüele katılanlar ortak nesnelere, eylemler ve iletişim yoluyla birbirlerine odaklanırlar. Katılımcılar odaklandıkları ortak noktanın farkındadırlar. Böylece ortak ruh halini ya da duygusal tecrübeleri paylaşırlar (Karaman, 2004). Öte yandan toplumsal ritüeller hem toplumsal bütünleşmeye hem de o toplumu diğerlerinden ayır eden toplumsal kimlik oluşturmaya katkı yapar. Toplumsal ritüeller, toplumlara özgüdürler, toplumdan topluma değişirler. Ritüel, bireyin toplum içinde nasıl hareket edeceğini gösterir; belli türden olaylar karşısında hazır davranış kalıpları sunar. Geçmişten gelip yarına aktarıldıkları için de

ortak tarih ve ortak kültür bilinci, ortak vizyon ve birlikte yaşama arzusuna olumlu yönde etki ederler. Böylelikle genç nesillere nasıl davranacakları öğretilmiş olur.

2. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın amacı; genelde insanların, özelde ise öğrencilerin toplumsal değerleri benimsemesi ve yaşamlarının bir parçası haline getirmelerine bilimsel bir dayanak oluşturmaktır. Araştırmanın özel amacı ise şöyle ifade edilebilir: Toplumsal ritüellere katılım ile toplumsal değerlerin benimsenme düzeyleri arasında pozitif bir korelasyon olduğunu göstermek. Toplumsal ritüellere katılım, sosyalleşme ve değer kazanımı arasında var olduğu gözlenen ilişkiyi ortaya koymak. Böylece değerler eğitimi alanına, uygulanabilir etkili bir eğitim aracı kazandırılması hedeflenmiştir.

Bu projede; toplumsal ritüellere katılım ile toplumsal değerlerin kazanılması arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. **Toplumsal ritüel;** düğün, cenaze, askere uğurlama vb. topluca yapılabilen sosyal etkinlikleri; **toplumsal değer** ise vatanseverlik, adalet, dürüstlük, sorumluluk, saygı vb. değerleri ifade eder. **Toplumsal değerlerin kazanılma düzeyi;** bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç farklı düzeyde tanımlanmıştır.

- i. **Bilişsel düzey;** bilme, anlama, problem çözme, analiz etme, sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel etkinliklerle ilgili özellikleri kapsar.
- ii. **Duyuşsal düzey,** bireyin ilgilerini, tutumlarını, akademik özgüvenini, güdü düzeylerini; başka bir deyişle bu alan sevgi, korku, beğenme, takdir etme, hayranlık duyma, değer verme gibi duygusal yönlerin baskın olduğu alandır.
- iii. **Davranışsal düzey,** zihin-kas koordinasyonunu gerektiren etkinliklerle ilgili özellikleri kapsar (Çelik, 2018).

Bu yüzden araştırma; ritüellere katılımın değerlerin kazanılma düzeyine etkisini tespit etmeye yönelik bir anket araştırması olarak ifade edilmiştir. Araştırmada ritüel-değer ilişkisine dair **yanıtları aranan başlıca sorular** şunlardır:

- i. Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerlerin kazanılma düzeyini etkiler mi?
- ii. Toplumsal ritüellere katılan bireylerin toplumsal değerleri kazanma düzeyleri ile toplumsal ritüellere katılmayan bireylerin değerleri kazanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- iii. Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerlerin kazanılmasında en çok hangi düzeyi etkiler: Bilişsel, duyuşsal, davranışsal?

Araştırmanın sonunda doğrulanması beklenen **hipotezler (H)** şöyledir:

H.1. Toplumsal ritüellere katılım, toplumsal değerleri benimseme araçlarından biridir.

H.2. Toplumsal ritüellere katılanlar, toplumsal değerleri daha çok benimser.

H.3. Toplumsal ritüellere katılan bireylerin toplumsal değerlere verdiği önem bilişsel düzeyden, duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru artış gösterir.

Araştırma deseni ise şöyle tasarlanmıştır: Araştırmada; toplumsal ritüellere katılım ile ilişkili toplumsal değeri kazanım arasındaki korelasyonu tespit edebilmek için iki anket hazırlandı. Anketler, alan uzmanı bir bilim insanı (akademisyen) ve alan uzmanı bir öğretmenin rehberliğinde hazırlandı. Anket uygulamasından elde edilen verileri analiz etmek için Microsoft Office Excel programından; değerlendirme sürecinde ise bulanık küme modelleme yönteminden yararlanıldı. Hazırlanan anketler araştırma raporunun ekinindedir.

Bulanık küme modelleme, bir tür klasik olmayan matematiksel küme işlemidir. 1965 yılında Azerbaycan kökenli Amerikalı elektronikçi ve matematikçi Lotfi A. Zadeh tarafından geliştirilen bulanık kümeler kuramı, insan düşüncesinin makineler tarafından modellenmesine ve bazı bulanık olguların matematiksel olarak tanımlanmasına yardımcı olur (Samet, 2017). Bulanık modelleme yöntemi, kendileri bizzat bulanık olan sosyal-psikolojik olguların nicelleştirilmesinde sık başvurulan araçlardan biridir. Örneğin yardımseverlik gibi bir toplumsal değerın kazanılma düzeyini “kazanılmış” ya da “kazanılmamış” şeklinde kesin/net bir çizgi ile ayırmak mümkün değildir. Bu ikisi arasında

da net bir sınır, kesin bir çizgi yoktur; bir derecelenme ile ifade edilebilecek olan bulanık bir geçiş söz konusudur (Işıklı, 2009). Bulanık küme modelleme yönteminde yardımseverlik olgusu, 0 ile 1 arasında herhangi bir değer alabilen bir bulanık küme olarak tanımlanır. Bulanık küme işlemlerinde “üyelik / elamanı olma durumu” bir derecelenme meselesidir. 0 ile 1 arasında herhangi bir değerde kümeye üye olunabilir. Değer 0’a yaklaştıkça üyelik katsayısı azalır, değer 1’e yaklaştıkça artar. Örneğin 0.5 üyelik, 0.8 üyelik mümkündür.

Bulanık küme modellemede, ilk önce bulanık olgulardan biri, bir bulanık küme olarak tanımlanır. Bulanık küme olarak tanımlamak, o kümeye belli derecelerde üye olabilecek şekilde kümeyi tanımlanmak demektir. Bir eleman, bir bulanık kümeye 0 ile 1 arasında herhangi bir derecede üye olabilir: Tam üyelik, kısmi üyelik, biraz üyelik, çok üyelik, üye olmama vb... Tam üyelik 1 ile, üye olmama ise 0 ile temsil edilir. Biraz, az, çok, kısmen gibi üyelik değerleri ise 0 ile 1 arasındaki uygun bir ara değer ile temsil edilir. Daha sonra elde edilen matematiksel üyelik derecesi, dilbilimsel ifadelere dönüştürülür. Örneğin yardımseverlik değerinin 10 farklı kriter ile nitelikleri tanımlanmış olsun. Bu kriterlerden hepsine sahip olan bir kişi, kümenin “tam üyesi (1)” iken hiçbirine sahip olmayan bir kişi ise “üyesi değil (0)” olarak değerlendirilir. Eğer bu kişi, yardımseverlik kümesinin özelliklerden 7 tanesine sahip ise onun üyelik derecesi 0.7 olarak tayin edilir. Son aşamada bulanık nicelikleri, “az”, “çok”, “biraz”, “tümüyle”, “mükemmel” vb. dilbilimsel değişkenlere dönüştürmemiz gerekir. 0’ın “yardımsevmez”, 1’in “tam yardımsever”, 0.5’in “biraz yardımsever” olarak tanımlandığı bir skalada 0.7 “oldukça yardımsever” olarak tanımlanır.

Bulanık kümelerden farklı olarak **klasik küme modellemede** bir kişi “ya yardımsever ya da yardımsever olmayan” biridir. Başka bir ifadeyle bir eleman bir kümeye ya üyedir ya da değildir; bir kümenin ya elemanıdır ya da elemanı değildir. “0” üye olmama, “1” ise üye olma durumunu temsil eder. Dikkat edilirse bu tür yargılar, yardımseverlikle ilgili pek çok ara değeri ya yardımseverliğe ya da yardımsevmezliğe indirger; bu yüzden gerçeği pek yansıtmaz. Gerçekten bir kişi “biraz yardımsever”, “tam yardımsever”, “az yardımsever” veya “yardımsevmez” olabilir. Bulanık küme modelleme bu tür bulanık olgular söz konusu olduğunda işe yarar. Bu yüzden bulanık küme modelleme, klasik modellemeyi içerir ve aşar. “Bulanık mantık kuramının olguları bulanıktır fakat

kuralsız değildir” (Freska’dan akt Işıklı, 2009). Yani bulanık mantık kuramının kendisi değil, tasvir ettiği olgular bulanıktır. Bulanık küme modelleme, bu tür avantajlarından ötürü tercih edilmiştir. Araştırmada, anket sonuçlarından elde edilen veriler Excel tablolarında matematiksel hesaplamalar yoluyla bulanık küme modelindeki 0 ile 1 arasındaki değerlere indirgenmiştir.

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Toplumsal ritüellere katılım ile ilişkili toplumsal değeri benimseme düzeyi arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için, 2018 yılı, 1-30 Kasım tarihleri arasında, Samsun ili Atakum ilçesindeki 3 farklı lisede, her sınıf düzeyini eşit temsil edecek şekilde, toplamda 506 (beş yüz altı) gönüllü öğrenciye, aynı sayfa üzerine yerleştirilmiş 2 (iki) farklı anket formu uygulanmıştır. Anketler şöyledir:

1- Toplumsal ritüellere katılımın toplumsal değerlerin kazanılması düzeyine etkisini tespit edebilmek için 5’li Likert tipi **“Toplumsal Ritüellere Katılım Sıklığı Anketi”** kullanılmıştır (Ek-1).

2- Toplumsal değerleri kazanım düzeylerini tespit edebilmek için yine 5’li Likert tipi **“Toplumsal Değerleri Kazanım Düzeyi Anketi”** uygulanmıştır (Ek-2). Çok sayıdaki toplumsal değerin her birinin kazanım düzeyini tespit etmek, uygulamada imkansız olduğundan araştırılan değerler, Milli Eğitim Bakanlığı’nın öğretim programlarında belirlediği **“10 Kök Değer”** ile sınırlandırılmıştır (MEB, 2017). Değer Kazanım Anketinde 10 farklı toplumsal değerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal düzeyde kazanım seviyesine atf yapan birer ifadeye yer verilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Değer Kazanım Düzeyi Anketi Yapısı (Örnek)

Değerler	Değerlerin kazanılma biçimleriyle ilgili ifadeler	Kazanım Düzeyi	1 ile 5 arasında değer alabilen Likert Tipi Dereceleme Ölçeği
Adalet	Adaletli davranmanın ne olduğunu bilirim.	Bilişsel düzey	1. Hiçbir zaman
	Bir adaletsizliğe tanık olduğumda rahatsız olurum.	Duyuşsal düzey	2. Bazen
	Bir adaletsizlikle karşılaştığımda onu düzeltmeye çalışırım.	Davranışsal düzey	3. Ara sıra
			4. Çoğu zaman
			5. Her zaman

4. VERİLERİN ANALİZİ

Anket sonuçları, bulanık mantık kuramına göre değerlendirilerek çıkarımlarda bulunulmuştur. Anket verileri 0 ile 1 arasında bir değere şu şekilde dönüştürülmüştür: Ankette kullanılan maddeler Likert 5 maddeli tipi dereceleme ölçeği şeklinde ifade edilmiştir. Maddeler; Hiçbir zaman (1), Bazen (2), Ara sıra (3), Çoğu zaman (4) ve Her zaman (5) olacak şekilde puanlanmıştır.

Toplumsal Ritüellere Katılım Sıklığı Anketine verilen yanıtların sayısal değerleri toplanmıştır. Her bir soruya “Hiçbir Zaman” cevabı verildiği durumda toplam 11 puana ulaşılır ki bunun bulanık kümedeki karşılığı 0’dır. Tüm sorulara “Her Zaman” cevabı verildiği durumda ise toplam 55 puana ulaşılır ki bunun bulanık kümedeki karşılığı 1’dir. Aradaki puanlar da verilen cevaplara göre 0 ile 1 arasında bir sayıya indirgenir. Örneğin bir K öğrencisinin verdiği cevapların toplamı X ise; bu sayının 0-1 arasındaki karşılığı şöyle bulunur. $X = [(Öğrencinin\ cevapların\ toplam\ puanı - en\ az\ puan)] / (En\ yüksek\ ve\ en\ düşük\ puan\ farkı)$. Örneğin; öğrencinin cevapları toplamı 35 olsun: $X = [(35 - 11)] / (44) = 0.55$ olmaktadır. Böylece öğrencinin ritüellere katılım düzeyi 0 ile 1 arasında bir sayı olan 0.55 katsayısına indirgenmiştir.

Buna göre bu katsayı 0’a yaklaştıkça ritüellere katılma düzeyi azalmakta 1’e yaklaştıkça ritüellere katılma düzeyi artmaktadır. Toplumsal değerleri ka-

zanma düzeyi “hiç kazanmamak” ile tam kazanmak” arasında değişmektedir. Şimdi Toplumsal Ritüellere Katılım Kümesinin üyelik derecelerini dilbilimsel değişkenler cinsinden tabloda gösterelim(Tablo 2):

Tablo 2: Toplumsal Ritüellere Katılım Kümesinin Bulanık Modellenişi				
Katılım sıklığı	Niceliksel İfadesi	Bulanık Üyelik Derecesi	Dilbilimsel Değişken Terimlerinde İfadesi	
Hiçbir zaman	$1 \times 11 = 11$	0	Sıfır katılım (Katılım yok)	Sıfır
Bazen	$2 \times 11 = 22$	0.25	Düşük katılım	Düşük
Ara sıra	$3 \times 11 = 33$	0.50	Orta düzey katılım	Orta
Çoğu zaman	$4 \times 11 = 44$	0.75	Yüksek katılım	Çok
Her zaman	$5 \times 11 = 55$	1	Tam katılım	Tam

Aynı puanlama *Değer Kazanım Anket Formundaki* ifadeler için de yapılmıştır. Katılımcıların verdikleri tüm cevapların ortalaması alınarak 0 ile 1 arasında aldığı değer belirlenmiştir. Bulanık küme modelleme yöntemi ile toplumsal ritüellere katılım düzeyi önce matematiksel niceliklere, ardından gündelik konuşmalardaki dilbilimsel ifadelerle dönüştürülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3: Toplumsal Değerleri Benimseme Düzeyi Kümesinin Bulanık Modellenişi				
Kazanım Düzeyi	Niceliksel İfadesi	Bulanık Üyelik Derecesi	Dilbilimsel Değişken Terimlerinde İfadesi	
Hiçbir zaman	$1 \times 30 = 30$	0	Sıfır kazanım (Kazanım yok)	Sıfır
Bazen	$2 \times 30 = 60$	0.25	Düşük kazanım	Düşük
Ara sıra	$3 \times 30 = 90$	0.50	Orta düzey kazanım	Orta
Çoğu zaman	$4 \times 30 = 120$	0.75	Yüksek kazanım	İyi
Her zaman	$5 \times 30 = 150$	1	Tam kazanım	Tam

Son aşamada ritüele katılım düzeyi ile değer kazanım düzeyleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma, ritüele katılım düzeyi ile değer kazanım düzeyi arasın-

daki ilişki olduğunu söyleyen hipotez göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Hipotez 1 ve 2'ye göre ritüele katılım düzeyi “düşük” olanlarda, değer kazanım düzeyinin “düşük” çıkması beklenmektedir. Bu beklenti aşağıdaki Tablo 4’de gösterilmektedir. Ancak, toplumsal ritüeller ile toplumsal değerler eşleştirilmemiştir. Örneğin, asker uğurlama ritüeline katılma düzeyi ile vatanseverlik değeri arasında bir ilişki kurulmamıştır. İlişki düzeyi belirlenirken bireylerin toplumsal ritüellere katılım düzeyleri ile belirlenen değerleri kazanım düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 4: Ritüellere Katılım Düzeyinin Değer Kazanım Düzeyine Etkisi Beklentisinin Bulanık Modellenişi

Ritüellere Katılım Sıklığı	Değerleri Kazanım Düzeyi	Bulanık Üyelik Derecesi	Korelasyonel Etki Düzeyi
Sıfır	Sıfır	0	<ul style="list-style-type: none"> • Ritüele katılım düzeyi arttıkça değer kazanım düzeyi de artmalıdır; tersi de geçerlidir. Bu durumda katılım ile kazanım arasında pozitif korelasyon olmalıdır. • Ritüellere katılım oranı arttıkça değerlerin kazanım düzeyi bilişselden duyuşsal ve davranışsala doğru artış göstermelidir.
Düşük	Düşük	0.25	
Orta	Orta	0.50	
Yoğun	Yoğun	0.75	
Tam	Tam	1	

5. BULGULAR

Bulanık mantık modelleme sonrasında elde edilen değerler aşağıda sunulmaktadır. Tüm öğrencilerin toplumsal ritüellere katılım sıklığı ortalaması 0.57, toplumsal değerleri kazanım düzeyi ortalamaları 0.74’tür (Tablo 5). Ritüele katılım ile değer kazanım düzeyleri aynı bulanık derecelenme aralığında (0.50-0.75 arasında) çıkmıştır.

Tablo 5. Toplumsal Ritüellere Katılım Sıklığı ve Toplumsal Değerleri Kazanım Düzeyi	
Toplumsal ritüellere katılım sıklık değeri	Toplumsal değerleri kazanım düzey değeri
0.57 (Orta)	0.74 (Orta)

Toplumsal ritüellere katılım oranı 0.5'in altında olanların toplumsal değerleri ilgi düzeyi 0.67 olarak hesaplanmıştır (Tablo 6). Ritüele katılım sıklık değeri düştüğünde (örneğin 0.5 olduğunda), değer benimseme düzeyinin de düştüğü, örneğin 0.74'ün altına doğru gerilediği görülmektedir.

Tablo 6. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi 0.5'in Altındakilerin Toplumsal Değerleri Kazanım Düzeyi	
Toplumsal ritüellere katılım sıklık değeri	Toplumsal değerleri kazanım düzeyi
≤ 0.5	0.67 (Orta)

Toplumsal ritüellere katılım sıklığı 0.5'in üzerine olanların toplumsal değerleri kazanım düzeyi (bilişsel, duyuşsal ve davranışsal seviye göz ardı edildiğinde), 0.78 olarak hesaplanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi 0.5'in Üzerinde Olanların Toplumsal Değerleri Kazanım Düzeyi	
Toplumsal ritüellere katılım değeri	Toplumsal değerleri kazanım
> 0.5	0.78 (yüksek)

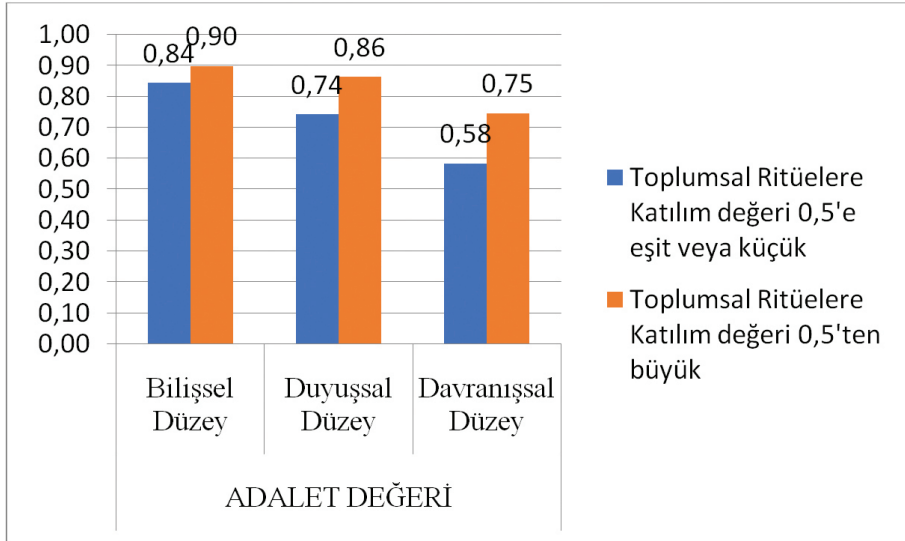
Toplumsal ritüellere katılım sıklık derecesi 0.5'ten büyük olanların, değerleri kazanma düzeyleri bilişselden duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru azalma göstermektedir. Bilişsel düzey 0.84, duyuşsal düzey 0.79, davranışsal düzey 0.72 olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde ritüellere katılım düzeyi 0.5'ten küçük olanların değer kazanımları bilişselden duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru azalmaktadır. Bilişsel düzey 0.76, duyuşsal düzey 0.67, davranışsal düzey ise ve 0.58'dir (Tablo 8).

Bu durum, hem ritüele katılım ile değer kazanım arasında hem de değerlerin bilişselden duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru kazanılma seviyelerine sahip olduğunu göstermektedir.

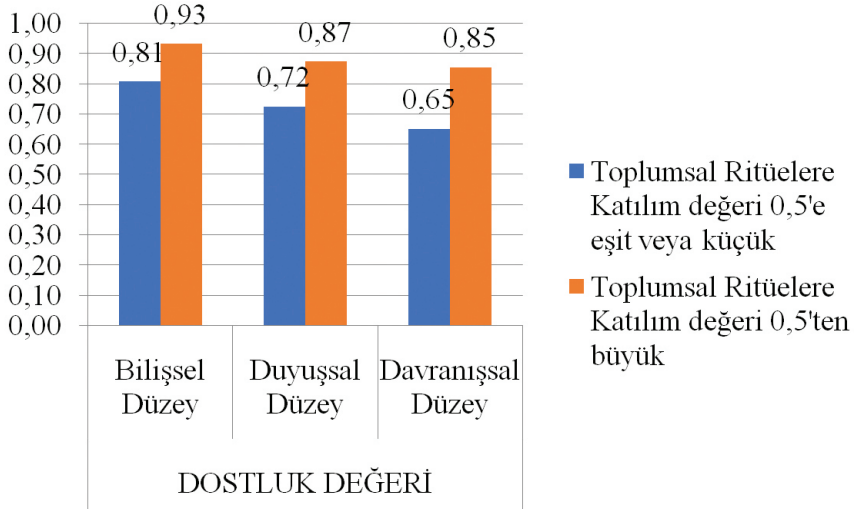
Tablo 8. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyine Göre Toplumsal Değerlerin Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki Kazanım Değerleri

Toplumsal ritüellere katılım düzeyi	Bilişsel düzey	Duyuşsal düzey	Davranışsal düzey
0.50'den büyük	0.84 (Yüksek)	0.79 (Yüksek)	0.72 (Orta)
0.50'den küçük	0.76 (Yüksek)	0.67 (Orta)	0.58 (Orta)

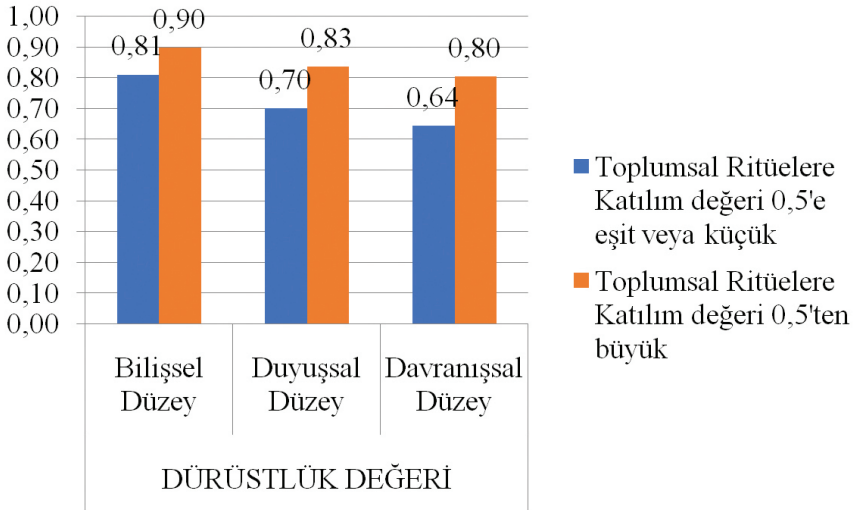
Aşağıdaki grafiklerde toplumsal ritüellere katılım düzeyi 0.5 ve altında olan bireyler ile toplumsal ritüellere katılım düzeyi 0.5'in üstünde olan bireylerin Milli Eğitim Bakanlığımızın öğretim programlarında belirlediği 10 kök değerlerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal düzeydeki değerlerini göstermektedir.

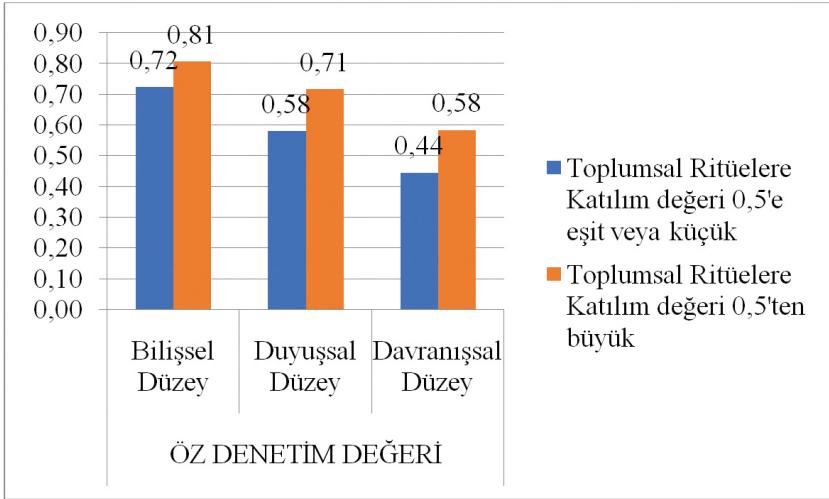
Grafik 1. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Adalet Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

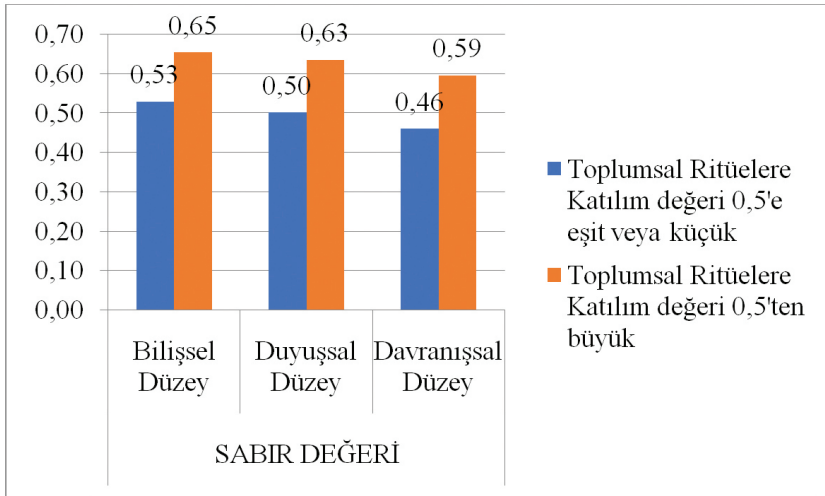
Grafik 2. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Dostluk Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

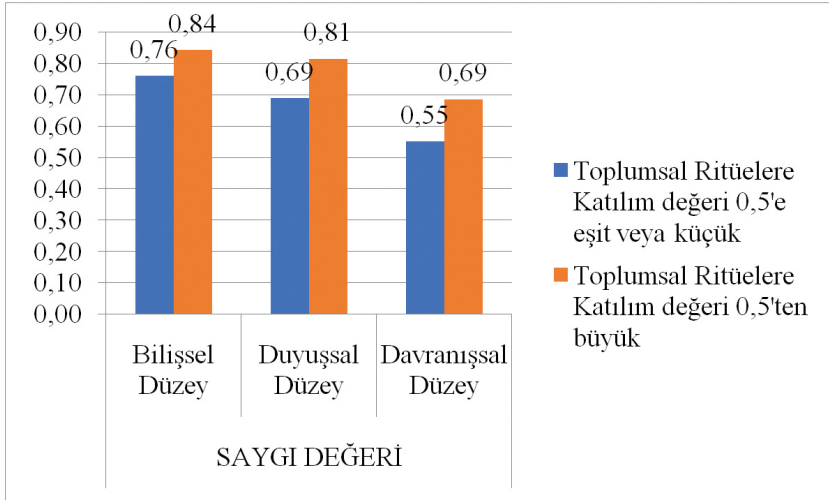
Grafik 3. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Dürüstlük Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

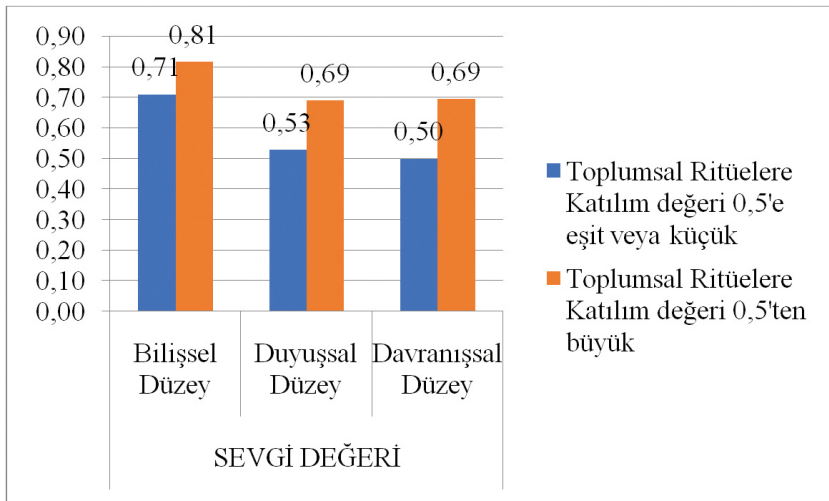
Grafik 4. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Öz Denetim Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

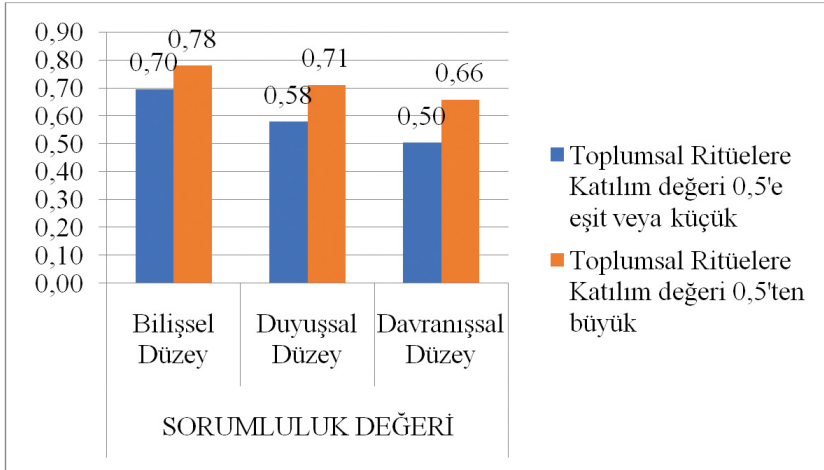
Grafik 5. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Sabır Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

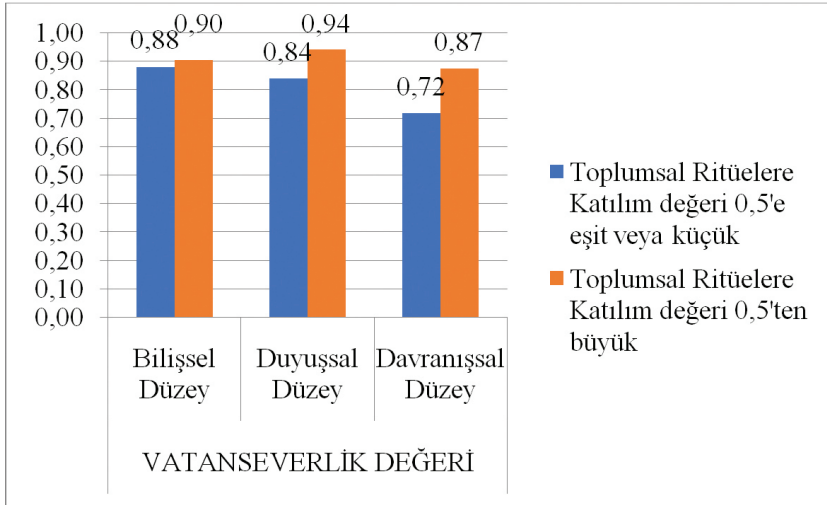
Grafik 6. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Saygı Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

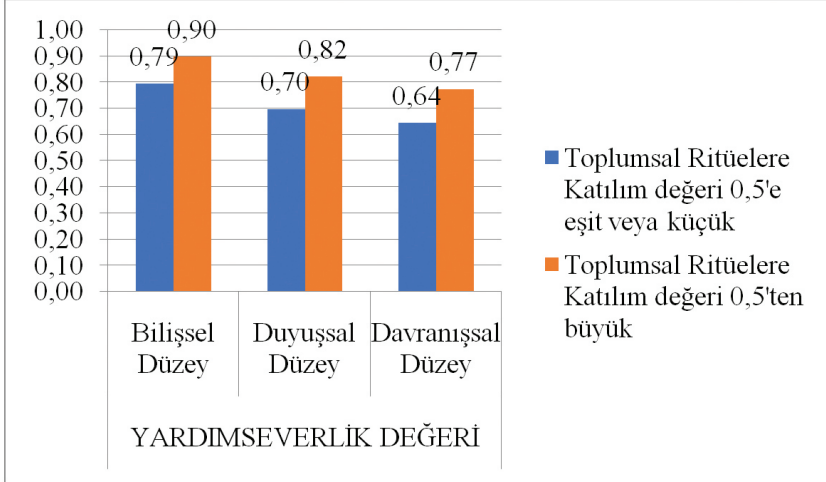
Grafik 7. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Sevgi Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

Grafik 8. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Sorumluluk Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

Grafik 9. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Vatanseverlik Değerindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

Grafik 10. Toplumsal Ritüellere Katılım Düzeyi ile Yardımseverlik Değeriindeki Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Düzeydeki İlişki

Ortalama değerler incelendiğinde, toplumsal değerleri kazanım düzeyi en yüksek olan vatanseverlik değeri ortalaması 0.87 olarak hesaplanırken toplumsal değerlerden ilgi düzeyi en düşük olan sabır değerinin ortalaması ise 0.58 olarak hesaplanmıştır. Tüm değerlerde bilişsel kazanım düzeylerinin en yüksek değerde, davranışsal kazanım düzeylerinin ise en düşük değerde olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9. Toplumsal Değerlerin Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Kazanım Düzeyleri

Toplumsal değerler	Bilişsel düzeydeki ilgililer	Duşsal düzeydeki ilgililer	Davranışsal düzeydeki ilgililer	Ortalama
Vatanseverlik	0,90	0,90	0,82	0,87
Dostluk	0,89	0,82	0,78	0,83
Adalet	0,88	0,82	0,69	0,80
Dürüstlük	0,87	0,79	0,75	0,80
Yardımsverlik	0,86	0,78	0,73	0,79
Saygı	0,81	0,77	0,64	0,74
Sevgi	0,78	0,63	0,63	0,68
Sorumluluk	0,75	0,66	0,60	0,67
Öz Denetim	0,78	0,67	0,53	0,66
Sabır	0,61	0,59	0,55	0,58
Ortalama	0,81	0,74	0,67	0,74

6. SONUÇ

Bu araştırmadaki temel amacımız, toplumsal ritüellere katılmanın toplumsal değerlerin kazanılma düzeyine etkisini ölçmektir. Veriler incelendiğinde, bulanık kuram mantığı ile yapılan hesaplamalarımıza göre toplumsal ritüellere katılım değeri 0.59 olarak tespit edilmiştir. Değerlerin kazanım düzeyleri ise 0.74 olarak tespit edilmiştir (Tablo 5). Toplumsal ritüellere katılım oranı 0.50 ve altında olan öğrencilerin toplumsal değerleri kazanma düzeyleri ortalama 0.67 (Orta) olarak hesaplanırken, toplumsal ritüellere katılım oranı 0.50'nin üzerinde olan öğrencilerin, toplumsal değerleri kazanma oranları ortalama

olarak 0.78 (yüksek) olarak hesaplanmıştır (Tablo 6 ve Tablo 7). Bu durum bize toplumsal ritüellere katılan ve katılmayan bireylerin toplumsal değerleri kazanım düzeylerinin farklı olduğunu göstermektedir. Toplumsal ritüellere katılım ile toplumsal değerlerin kazanılması arasında pozitif bir korelasyon vardır. Değerlerin kazanım düzeyini bilişsel duyuşsal ve davranışsal düzeyde değerlendirdiğimizde şunları görmekteyiz: Toplumsal ritüellere katılım düzeyi 0.50'nin altında olan bireyler, katılım düzeyi 0.50'nin üzerinde olan bireylere göre değerlere ilgi düzeyleri daha az çıkmıştır. Her bir değer bakımından toplumsal ritüellere katılım düzeyi 0.50'nin altında olanlar, 0.50'nin üstünde olan bireylere göre değerleri kazanım düzeyleri hem bilişsel, hem duyuşsal hem de davranışsal düzeyde daha düşüktür (Grafik 1-10). Buna göre,

1. Hipotez doğrulanmıştır.
2. Hipotez doğrulanmıştır.
3. Hipotez doğrulanmıştır.

Toplumsal ritüellere katılan bireylerin toplumsal değerleri kazanma düzeyleri, katılmayanlara göre daha yüksektir. Ayrıca toplumsal ritüellere katılım arttıkça toplumsal değerlerin kazanılma düzeyi bilişselden, duyuşsal ve davranışsal düzeye doğru artış göstermektedir. Bu da erdemli birey sayısının artması demektir. Nitekim Park ve Peterson'a (2006)'a göre, erdemli çocuklar yetiştirmek sadece ailenin ve eğitimcilerin değil toplumun da amacıdır. Toplumsal değer yargılarını benimsemiş bireylere sahip toplumlar geleceğe daha sağlam hazırlanmaktadır (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016).

Araştırma verileri, Karaman'ın "Toplumsal Ritüellerin Etkileri" (2010) adlı çalışmasını desteklemektedir. Karaman'a göre ritüeller, her şeyden önce sosyal bütünleşmenin önemli bileşenlerindedir. Temel karakterleri itibariyle kolektif bir nitelik taşıyan ritüeller, grubu bir arada tutmakta, dayanışmayı arttırmakta, topluluğun kolektif şuurunu güçlendirmektedir. Uyum içinde tekrarlanan ritmik hareketler, grup üyelerinin birliktelik düşüncelerinin pekişmesine katkı sağlar. Bununla birlikte ritüeller, diğerlerinden farklı olmanın sembolik bir ifadesi olarak kabul edilmektedir.

Ritüeller, temsil ettikleri topluluk ya da toplumlar için hem toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan hem de onların diğer topluluk ya da toplumlardan

farklılıklarını ortaya koyan bir kimlik tanımlayıcılarıdır. Örneğin mevlit okuma Türk toplumuna ait ritüellerden biridir. Bu ritüel bizim diğer toplumlardan farklı olmamızı sağlayan ve bir nevi kimliğimizi ortaya çıkaran bir ritüel olarak değerlendirilebilir. Bireyin toplum ve toplumsal olanla etkileşimi sırasında birey, hem ait olduğu grubunun normlarını, değerlerini, tutumlarını ve karakteristiklerini öğrenir hem de kişilik/şahsiyet ve kimlik kazanır (Coştu, 2009).

Araştırma bulgularını destekleyen bir başka çalışmada, “Toplumsal etkileşim, bireyleri tamamen insan haline dönüştürür. Birey bu zaman içinde kendi gelişimi yaşarken bir taraftan kendisini tanımaya başlar, diğer taraftan ise toplumun kültür olarak sahip oldukları değerleri alır. Bir anlamda toplumun içindeki diğer insanlar gibi toplumunun bir ürünü olur (Coser’den akt. Kurt, 2012)” denilmektedir. Sosyalleşme süreci sayesinde toplumun kültürü yeni kuşaklara aktarılmakta ve toplum norm değer ve inançlarını üyelerine nakletmektedir

Çocuk, doğduğu andan itibaren aile içinde ve öncelikle anne babasından bazı değerleri öğrenmektedir. Değer eğitimi bu süreçte, informal bir şekilde ve çoğu zamanda aile bireylerinin sahip olduğu değerlerin öğretilmesi şeklindedir. Çocuk daha büyüdükçe ve sosyalleştikçe, diğer yetişkinlerden, yakın çevreden ve akran grupları gibi farklı kaynaklardan değer edinimini sürdürür (Turan ve Arslan, 2016). Toplumsal yaşamın bir düzen içinde olması toplumsal bazı temel değerlerin yaşatılması ile mümkündür (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016).

Tüm bulgular ve bilimsel çalışmalar göstermektedir ki toplumsal değerlerin yaşatılması sosyal yaşamın içerisinde olmakla, toplum içerisinde sosyalleşmekle mümkündür. Bu bağlamda toplumsal ritüellere katılmak toplumla iç içe olmak demektir. Bireylerin toplumsal ritüellere katılması toplumun değerlerini kazanması, içselleştirmesi ve bu değerleri davranışa dönüştürmesi demektir. Bizim çalışmamızda da toplumsal ritüellere katılan bireylerin değerlere ilgi düzeyi, toplumsal ritüellere katılmayanlara oranla hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal düzeyde daha fazladır.

7. ÖNERİLER

Okullarda uygulanan sosyal etkinlikler kapsamında öğrencilerin toplum-

sal ritüellere katılımları sağlanabilir. Toplumsal ritüellerde bireylere görev ve sorumluluk verilerek kazandırılmaya çalışılan değerlerin davranışa dönüşmesi sağlanabilir. Okullarda uygulanan ritüellerde mümkün olduğunca fazla öğrenciyi işin içine katarak istenilen değerlerin bu ritüellerde verilmesi ve içselleştirilmesi sağlanabilir. Okul gezilerinde toplumsal değerlerin verilmesi için öğretmenler tarafından planlama yapılabilir. Ailelere öğrencilerin toplumsal ritüellere katılımlarını sağlamaya yönelik farkındalık eğitimleri verilebilir. Toplumsal ritüellere katılmayan veya çok az katılan öğrenciler belirlenerek toplumsal değerlere ilgi düzeyi ölçülebilir. Bu öğrenciler toplumsal ritüellere katılarak ilgi düzeyleri tekrar ölçüldüğünde değerleri hangi ölçüde kazandıkları belirlenebilir.

8. KAYNAKLAR

- Aktepe V. ve Yalçınkaya E., (2016). Okul ortamında değerler eğitiminin öğrenci görüşlerine göre çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt: 17, Sayı: 2, ss.113-131.
- Arslan, S. ve Turan, C., (2016). İlkokul öğrencilerinde evrensel ve insani değerlerin kazandırılma sürecinin, öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports and Science Education*, Cilt 5, Sayı: 1.
- Çelik, F. (2018). Türk eğitim sisteminde hedefler ve hedef belirlemede yeni yöntemler. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, ss.1-15. <https://efd.mehmetakif.edu.tr/arsiv/sayi11/1-15.pdf>. Erişim tarihi: 7 Aralık 2018.
- Coştu, Y., (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. Sayı: 3, 117-140.
- Dılmaç, B. (2007), *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması*. Selçuk Üniversitesi Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Işıklı, Ş. (2009), Bulanık mantık ve bulanık teknolojiler. *Ankara Üniversitesi DTCF Araştırma Dergisi*, ss.101-120. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/923/11510.pdf>, Erişim tarihi: 7 Aralık 2018.
- Samet, M. (2017). *Bulanık Düşünen Deha: Loftfi A. Zadeh*. Çeviren: Şevki Işıklı ve Babek Kurbanov, İstanbul: Sophos Yayınları
- Karaman, K., (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, ss.227-236.
- Kol, S., (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:Ç 21. ss. 1-21.
- Kurt, İ., (2012). Toplumsallaşma sürecinin “toplumsanallaşma” bağlamında yolculuğu. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/215086>. Erişim tarihi: 7 Aralık 2018.
- MEB (2017). Milli Eğitim Bakanlığı Basın Açıklaması, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf, Erişim tarihi: 24 Ekim 2018.
- Yazıcı, M., (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 24, Sayı: 1, ss. 209-223.

ISOPHOS EK

ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi

ISophos: International Journal of Information, Technology and Philosophy

ISOPHOS • Yıl/Year: 2 • Sayı/Num: 4 • Bahar/Spring 2020

ISSN: 2651-463X

BM GENEL KURULU'NUN "İTERNETTE İNSAN HAKLARININ KULLANILMASI, KORUNMASI VE TEŞVİK EDİLMESİ"NE DAİR ALDIĞI KARAR

Çeviren: Duygu Aydemir¹

Kalkınma Hakkı Dâhil, Medeni, Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların ve Tüm İnsan Haklarının Korunması ve Teşvik Edilmesi

*BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU
27 Haziran 2016 - A/HRC/RES/32/13*

İnsan Hakları Konseyi

32. Oturum

Gündem maddesi 3

Avusturalya¹, Avusturya,* Belçika, Bosna-Hersek,* Brezilya,* Bulgaristan,* Kanada,* Hırvatistan,* Kıbrıs,* Çek Cumhuriyeti,* Danimarka,* Estonya,* Fiji,* Finlandiya,* Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan,* Haiti,* Honduras,* Macaristan,* İzlanda,* İrlanda,* İtalya,* Japonya,* Letonya, Liechtenstein,* Litvanya,* Lüksemburg,* Malta,* Meksika, Monaco,* Montenegro,* Hollanda, Nijerya, Norveç,* Paraguay, Polonya,* Portekiz, Moldova Cumhuriyeti,* Romanya,* Senegal,* Sırbistan,* Slovakya,* Slovenya, İspanya,* İsveç,* Makedonya Cumhuriyeti, Tunus,* Türkiye,* Ukrayna,* Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri:* taslak karar

İnternette İnsan Haklarının Kullanılması, Korunması ve Teşvik Edilmesi

İnsan Hakları Konseyi,

Birleşmiş Milletler Tüzüğü Rehberliğinde

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi dahil, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerindeki insan haklarını ve temel özgürlükleri yeniden teyit ederek,

¹ *Doktora öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri A.B.D. duygumb@gmail.com*

² *İnsan Hakları Konseyi'nin üyesi olmayan devlet.*

Kadınların güçlendirilmesinde düşünce ve ifade özgürlüğünün rolü üzerine 13 Haziran 2013 tarih ve 23/2 sayılı, 24 Mart 2015 tarih ve 28/16 sayılı kararları ve dijital çağda mahremiyet hakkı ve düşünce ve ifade özgürlüğüne ilişkin 2 Ekim 2009 tarihli 12/16 sayılı kararların yanı sıra, bilhassa internette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılmasına ilişkin 5 Temmuz 2012 tarihli 20/8 sayılı ve 26 Haziran 2014 tarih ve 26/13 sayılı Konsey kararlarını, İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Konseyi'nin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına ilişkin tüm ilgili kararlarını hatırlatarak ve ayrıca Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi sonuçlarının uygulamasının genel değerlendirmesi üzerine olan Genel Kurul'un üst-düzyer toplantısının sonuç belgesini içeren 16 Aralık 2015 tarih ve 70/125 sayılı kararları ve kalkınma için bilişim ve iletişim teknolojileri hakkındaki 22 Aralık 2015 tarih ve 70/184 sayılı kararları, dijital çağda mahremiyet hakkındaki 18 Aralık 2014 tarih ve 69/166 sayılı, 18 Aralık 2013 tarihli ve 68/167 sayılı Genel Kurul kararlarını hatırlatarak,

2030 yılına yönelik Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin² kabulünü benimseyerek ve insani ilerlemeyi hızlandırmak, dijital uçurumu gidermek ve bilgi toplumları geliştirmek için, bilgi-iletişim teknolojilerinin yayılmasının ve bireylerin küresel düzeyde ve sürdürülebilir biçimde birlikte ağı bağı kalmasının büyük bir potansiyele sahip olduğunu *benimseyerek*,

Diğer şeylerin yanı sıra, İnternet Yönetişimine dayanak oluşturan insan hakları ve insanların çevrim dışı dünyadaki haklarının çevrim içinde de korunması ihtiyacının onaylandığı 23-24 Nisan 2014'de São Paulo'da yapılan İnternet Yönetişiminin Geleceği üzerine Küresel Çok-paydaşlı Toplantıya *önem vererek*,

10-13 Kasım 2015'de João Pessoa'da yapılan en son toplantı da dâhil İnternet Yönetişim Forumu'nun geçmiş oturumlarına da *dikkat ederek*,

Teknolojik gelişimin hızlı ilerlemesi dünyanın her yerinden bireylerin yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmasını sağladığından, İnternette insan haklarının, özellikle ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasının önemi gittikçe artan bir konu olmasına dikkat ederek,

Ayrıca İnternet'te gizlilik ve güveni oluşturmanın önemine –en azından

---

² Genel Kurul kararı 70/1

ifade özgürlüğü, mahremiyet ve diğer insan hakları açısından– ve bunun yanı sıra, gelişme ve yeniliği mümkün kılan İnternet’in potansiyelinin; hükümetler, sivil toplum, özel sektör, teknik ekip ve akademi arasındaki bütünlüklü işbirliğiyle gerçekleştirilebilir olmasına *dikkat çekerek*,

Çevrim içi mahremiyetin, ifade özgürlüğü ve müdahale olmaksızın fikir sahibi olma hakkı ile barışçıl toplanma ve dernek kurma özgürlüğü için önemli olduğunu *kabul ederek*,

İnternet’te bilgiye erişimin, eğitim hakkının teşvik edilmesini kolaylaştıran, eğitim hakkını kullanmayı etkileyeceği için de dijital okur yazarlığın ve dijital uçurumun üzerine eğilme ihtiyacını vurgulayan önemli bir araç olduğunu, dolayısıyla küresel ölçekte ekonomik ve kapsamlı eğitim için pek çok olanak tanıdığını *vurgulayarak*,

Dijital uçurumun farklı şekillerde, ülke içinde ve ülkeler arasında, erkekler ve kadınlar, kız ve erkek çocukları arasında var olduğu endişesini ifade ederek ve bunları kapatma ihtiyacını *kabul ederek*,

Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi arttırarak, dijital okuryazarlığı teşvik ederek ve eğitime kız çocuklarının ve kadınların katılımını sağlayarak, bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin eğitimler vererek, fen bilimleri, bilgi ve iletişim teknolojileri alanlarında kariyer yapmaları için kız çocuklarını ve kadınları cesaretlendirerek, onları güçlendirmenin önemini *vurgulayarak*,

Engelli Hakları Sözleşme’sinin, engelli kişilerin İnternet dâhil yeni bilişim ve iletişim teknolojileri ve sistemlerine erişimini teşvik etmek için uygun önlemleri alma konusunda devletlerin ilgili birimlerine çağrı yapan 9. ve 21. maddelerini *hatırlayarak*,

İnternetin küresel, açık ve birlikte çalışabilir durumda kalması için, devletlerin güvenlik endişelerini Uluslararası İnsan Hakları yükümlülüklerine uygun olarak, özellikle ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve gizlilik ile ilgili olarak ele almalarının bir zorunluluk olduğunu kabul ederek,

Tüm insan hakları ihlalleri ve İnternet’te temel özgürlükler ve insan haklarının kullanımından dolayı bireylerin maruz kaldığı istismarlar ve bu ihlal ve istismarların cezasız kalmasından derin *endişe duyarak*,

Çevrim içinde bilgiye erişimi veya bilginin dağıtılmasını aksatan veya kasıtlı olarak engelleyen veya bunu amaçlayan tedbirlerden de derin *endişe duyarak*,

Açık, erişilebilir ve çok-paydaşlı katılımdan beslenen İnternet için ve de İnternet erişimini sağlarken ve erişimi genişletirken kapsamlı bir insan hakları temelli yaklaşım uygulamanın önemini *vurgulayarak*,

On yedinci, yirmi üçüncü, yirmi dokuzuncu ve otuz ikinci oturumlarında³ İnsan Hakları Konseyi'ne sunulan fikir ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve teşvik edilmesi hakkındaki ve de İnternet'te ifade özgürlüğü üzerine olan altmış altıncı oturumunda⁴ Genel Kurul'a sunulan Özel Raportör'ün raporlarına ve otuz birinci oturumda⁵ İnsan Hakları Konseyi'ne sunulan mahremiyet hakkı üzerine Özel Raportör'ün raporuna *dikkat çekerek*,

Çevrimiçi temel özgürlükler ve insan haklarını korumada ve teşvik etmede sivil toplum, özel sektör, teknik ekip ve akademi dâhil tüm ilgili paydaşlarla hükümetin bağlılığının kilit önem taşıdığını *göz önünde bulundurarak*,

1. Özellikle ifade özgürlüğü olmak üzere İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin ve Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşmelerin 19'uncu maddeleri uyarınca çevrimdışı olduğunda sahip olunan hakların çevrimiçiyken de korunmasını, bu hakların ülke sınırlarına bağlı olmaksızın ve kişinin istediği herhangi bir medya aracılığıyla uygulanmasını *onaylar*,
2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak da dâhil çeşitli şekillerde kalkınmanın ve ilerlemenin hızlandırılması için İnternet'in küresel ve gelişen doğasını bir itici güç olarak *kabul eder*,
3. Tüm devletleri, bütün ülkelerdeki medya, bilgi ve iletişim olanaklarının ve teknolojilerinin gelişimini hedefleyen uluslararası işbirliğini teşvik etmeye ve kolaylaştırmaya *çağırır*,
4. Kaliteli eğitimin kalkınmada belirleyici bir rol oynadığını *onaylar*

---

³ M/İHK/17/27, M/İHK /23/40 ve Düzt.1, M/İHK /29/32 ve M/İHK /32/38

⁴ M/66/290.

⁵ M/İHK /31/64

ve bu nedenle dijital okur yazarlığı teşvik etmek ve eğitim hakkının teşvikini kolaylaştırmak için önemli bir araç olan İnternet'te bilgiye erişimi olanaklı kılmak adına tüm Devletlere *çağrı yapar*,

5. İnternet'e erişimi sağlamak ve genişletmek için kapsamlı bir insan hakları temelli yaklaşımın uygulanmasının önemini *teyit eder* ve farklı şekillerde tezahür eden dijital uçurumun giderilmesi için tüm Devletlerin çaba göstermesini *talep eder*,
6. Toplumsal cinsiyet temelli dijital uçurumu kapatmaya ve tüm kadınların ve kızların güçlendirilmesini teşvik etmek için teknolojinin, özellikle de bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımını geliştirmeye tüm devletleri *davet eder*,
7. Tüm Devletleri, engelli kişilerin katılımıyla, engelli kişilerin erişebileceği yardımcı ve uyarlanabilir teknolojiler dâhil olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarımını, geliştirilmesini, üretimini ve dağıtımını teşvik etmek için uygun önlemleri almaya *teşvik eder*,
8. Tüm Devletleri, hukuki kurallara dayalı ulusal demokratik, şeffaf kurumlar da dahil olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma üreten canlı bir güç olmaya devam edebilmesi için internette özgürlük ve güvenliği koruyacak şekilde; ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, mahremiyet ve diğer çevrim içi insan haklarının korunmasını sağlamak için uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak İnternet üzerindeki güvenlik endişelerini ele almaya çağırır.
9. İşkence, yargısız infaz, zorla kaybolma, keyfi gözaltı, sınır dışı etme, tehdit ve tacizin yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, internette insan haklarını ve temel özgürlüklerini kullandıkları için kişilere karşı işlenen tüm insan hakları ihlallerini ve suistimallerini tartışmasız bir şekilde kınamaktadır ve tüm Devletlerin bu konuda hesap verebilirliğini sağlamaya çağırır;
10. Uluslararası insan hakları hukukunu ihlal edecek şekilde çevrim içi bilgiye erişimi veya bilgi yayılmasını kasıtlı olarak engellemeye

veya aksatmaya yönelik kesin tedbirleri kınamakta ve tüm Devletleri bu tür tedbirlerden kaçınmaya ve durdurmaya davet eder;

11. İnternet'te ayrımcılığı veya şiddeti kışkırtmaya yol açan nefreti savunanlarla mücadele etmenin yanı sıra hoşgörü ve diyalogun teşvik edilmesinin önemini *vurgular*,
12. Tüm devletleri, özünde evrensel erişim ve insan haklarından yararlanma hedefine sahip olan İnternet ile ilgili ulusal kamu politikalarını benimsemeyi ve tüm paydaşların dâhil olduğu şeffaf ve kapsayıcı süreçlerle formüle etmeyi *düşünmeye çağırır*,
13. Üst düzey temsilciden, devletlerle, İnsan Hakları Konseyi'nin özel prosedürleriyle, uluslararası kuruluşlarla, ulusal insan hakları kurumlarıyla, sivil toplumla, endüstriyle, teknik toplulukla ve akademiyle ve diğer paydaşlarla istişare halinde insan hakları perspektifinden dijital cinsiyet uçurumunu azaltmanın yolları hakkında bir rapor hazırlamasını ve bu raporu otuz beşinci oturumda İnsan Hakları Konseyi'ne sunmasını *talep eder*,
14. Özel prosedürleri, uygun olduğu şekilde, mevcut yetkileri dâhilinde bu konuları, dikkate almaya *destekler*,
15. İnternette ve diğer bilişim ve iletişim teknolojilerinde ifade özgürlüğü de dahil olmak üzere insan haklarının teşvik edilmesi, korunması ve kullanılmasına dair ve internetin çalışma programına uygun olarak vatandaş ve sivil toplum katılımını teşvik etmesi, her toplumda kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve insan haklarının kullanılması için önemli bir araç olduğuna dair değerlendirmesine devam etmeye karar verir.

Kaynak: <https://daccess-ods.un.org/TMP/6879990.1008606.html>

Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi
International Journal of Information, Technology and Philosophy

İletişim Adresi: Küçüksu Mh. Yalın Sk. No: 1A Üsküdar\İstanbul